

ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА

На правах рукопису

ТИМОШЕНКО ОЛЬГА ВАСИЛІВНА

УДК 336.378.014.543 (477)

**ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ
ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ
В УКРАЇНІ**

Спеціальність 08.06.08 – Гроші, фінанси і кредит

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Науковий керівник:
доктор економічних наук,
професор
Сазонець
Ігор Леонідович

Суми – 2010

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ

ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

- 1.1. Роль та значення системи вищої освіти в соціально-економічному розвитку країни 12
- 1.2. Науково-методичні основи формування фінансового механізму системи вищої освіти на сучасному етапі 29
- 1.3. Механізм формування та використання фінансових ресурсів у системі вищої освіти 43

Висновки до розділу 1

59

РОЗДІЛ 2. ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОГО

МЕХАНІЗМУ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

64

- 2.1. Оцінка стану фінансового забезпечення системи вищої освіти в Україні на сучасному етапі 64
- 2.2. Особливості фінансування наукової діяльності вищих навчальних закладів України 79
- 2.3. Аналіз формування та реалізації фінансового механізму функціонування системи вищої освіти на прикладі діяльності вищого навчального закладу – Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара 93

Висновки до розділу 2

109

РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ

ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ

ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОГО

РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

114

- 3.1. Удосконалення структурно-функціональної моделі фінансового механізму системи вищої освіти України як

складової інноваційного простору інтеграції освіти та науки	
3.2. Обґрунтування науково-методичних підходів оптимізації фінансового забезпечення закладів системи вищої освіти на основі створення науково-інноваційних університетських об'єднань	133
3.3. Оцінка якості фінансового забезпечення діяльності закладів системи вищої освіти з врахуванням рівня їх фінансової незалежності	152
Висновки до розділу 3	172
ВИСНОВКИ	178
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	188
ДОДАТКИ	210

Державний вищий навчальний заклад
 «УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
 НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ»

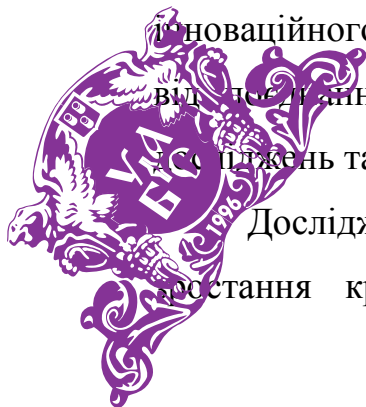
State Higher Educational Institution
 «UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
 OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE»

ВСТУП

Сучасні стратегії економічної політики України спрямовані на подальший розвиток національної системи освіти, адаптацію її до умов ринкової економіки, трансформацію та інтеграцію в європейське та світове освітнє співтовариство. Формування інноваційної моделі розвитку суспільства розширює коло функціональних особливостей системи вищої освіти в напрямку поєднання функції передання накопиченого суспільного досвіду, знань та навичок зі сприянням у розробці нових наукових ідей, технічних рішень і технологічних процесів та підготовкою фахівців нового рівня, які відзначаються розвинутими професійними, аналітичними та новаторськими здібностями. Виконання цих завдань у системі вищої освіти України сприятиме досягненню основної мети – підготовці фахівців, професійно-кваліфікаційні характеристики яких відповідають потребам соціально-економічного розвитку суспільства і виступає визначальними чинниками їх конкурентоспроможності на національному та міжнародному ринках праці.

В умовах недостатності фінансових ресурсів подальше реформування системи вищої освіти потребує забезпечення реалізації заходів щодо формування ефективного фінансового механізму функціонування та розвитку вищої освіти в Україні, особливо з урахуванням наслідків фінансово-економічної кризи. Нагальна проблема ліквідації недоліків фінансового забезпечення галузі вищої освіти вимагає концептуального вдосконалення фінансового механізму функціонування системи вищої освіти на основі інтеграції науки та вищої освіти як складової частини інноваційного суспільного розвитку. Якість сучасної освіти цілком залежить від дослідження у вищій школі навчального процесу, сучасних наукових досягнень та інновацій.

Дослідженням вищої освіти як фактора забезпечення економічного розвитку країни займалися такі українські науковці та економісти:

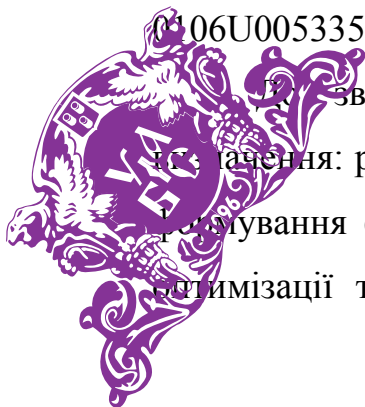

В. Андрущенко, Л. Плахотнікова, В. Гесць, Б. Данилишин, В. Куденко, Р. Патора, С. Михаць, В. Кремень, С. Ніколаєнко, І. Вакарчук, В. Босоров, Д. Бондаренко, Т. Калюжна та ін. Дослідженню проблем побудови фінансового механізму в цілому, а також особливостей його функціонування в системі вищої освіти приділяється значна увага науковців: Л. Антонюк, Й. Бескида, Т. Боголіб, Є. Бойка, В. Буковинського, О. Василюк, В. Гельман, С. Григанської, А. Даниленка, Л. Добровольської, М. Карліна, П. Ковалюк, В. Коміренка, М. Маліка, І. Майбурова, І. Мороз, П. Орлова, В. Опаріна, Л. Плахотнікової, К. Павлюка, С. Салиги, І. Савицька, В. Федосова, С. Юрія, Л. Яременка.

Незважаючи на значні здобутки науковців у цій галузі економічної науки, слід указати на об'єктивну необхідність подальшого поглиблення теоретичних досліджень і практичних розробок стосовно комплексного підходу до фінансового механізму функціонування системи вищої освіти в контексті інноваційного розвитку економіки. Вищевказане зумовило вибір теми дисертаційної роботи, її актуальність, теоретичну і практичну значимість.

Наукові результати, теоретичні положення і висновки дисертаційного дослідження були виконані під час виконання Дніпропетровським національним університетом імені Олеся Гончара науково-дослідної теми «Перспективи інтеграції України у міжнародну фінансову систему» (номер державної реєстрації 0108U000629 д/б НДР 2-164-08), Придніпровською державною академією будівництва та архітектури в рамках науково-дослідної теми «Інноваційні та інвестиційні складові економічного зростання в умовах світових інтеграційних процесів» (номер державної реєстрації 0106U005335 д/б 23).

У звітах за цими темами включені пропозиції автора щодо визначення: ролі системи вищої освіти в сталому розвитку економіки; основ функціонування фінансового механізму функціонування системи вищої освіти; оптимізації та оцінки якості фінансового забезпечення закладів системи

вищої освіти України.

Метою дисертаційної роботи є удосконалення теоретичних і практичних положень фінансового механізму функціонування системи вищої освіти України та розробка рекомендацій щодо розвитку його складових.

Відповідно до мети дисертаційного дослідження були сформульовані такі завдання:

- дослідити роль та значення системи вищої освіти в соціально-економічному розвитку країни;
- розкрити зміст і економічну сутність категорій «система вищої освіти»; «фінансовий механізм системи вищої освіти»;
- дослідити науково-методичні основи формування фінансового механізму функціонування системи вищої освіти на сучасному етапі;
- узагальнити сутність та взаємозв'язок фінансових ресурсів вищих навчальних закладів і системи вищої освіти; обґрунтувати механізм їх формування та використання;
- оцінити стан фінансового забезпечення системи вищої освіти України на сучасному етапі;
- з'ясувати особливості фінансування наукової діяльності вищих навчальних закладів України;
- проаналізувати формування та специфіку реалізації фінансового механізму функціонування системи вищої освіти на прикладі діяльності вищого навчального закладу – Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара;
- окреслити можливі напрямки вдосконалення структурно-функціональної моделі фінансового механізму системи вищої освіти України;
- обґрунтувати необхідність науково-методичних підходів до оптимізації фінансового забезпечення закладів системи вищої освіти;
- оцінити якість фінансового забезпечення діяльності закладів системи вищої освіти України з урахуванням рівня їх фінансової незалежності.

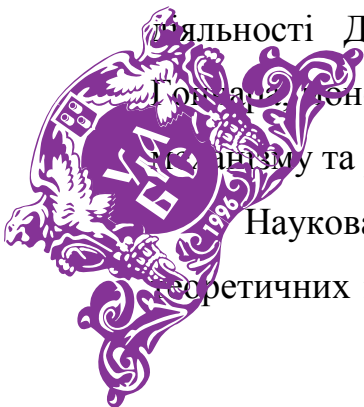
Об'єктом дослідження є процес функціонування та розвитку фінансового механізму системи вищої освіти України.

Предметом дослідження є теоретичні, науково-методологічні та практичні аспекти фінансового механізму функціонування та розвитку системи вищої освіти в Україні.

Методологічною основою дисертаційного дослідження є фундаментальні положення теорії фінансів та фінансового менеджменту, а також теоретичні доробки вітчизняних і зарубіжних учених-економістів, присвячені дослідженню проблем розвитку системи вищої освіти. У процесі дослідження застосовані такі сучасні методи дослідження, як: аналіз, синтез і наукова абстракція (під час уточнення базових економічних категорій наукового дослідження); порівняльний і статистичний аналізи; метод логічного узагальнення (у ході вивчення особливостей формування та реалізації фінансового механізму функціонування системи вищої освіти в Україні); системно-структурний аналіз (у процесі розробки структурно-функціональної моделі фінансового механізму системи вищої освіти України); методи графічного й економіко-математичного моделювання, кореляційно-регресійного аналізу (під час оптимізації фінансового забезпечення закладів системи вищої освіти); метод експертних оцінок, індексний метод і метод галування (у процесі визначення рівня фінансової незалежності вищого навчального закладу).

Інформаційно-фактологічною базою дослідження є: законодавчі й нормативні документи, аналітичні огляди Міністерства освіти і науки; статистичні звіти Державного комітету статистики України, інших органів державного та регіонального управління; фінансово-економічні звіти діяльності Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара; монографічні дослідження і наукові публікації з питань фінансового механізму та розвитку системи вищої освіти.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у дослідженні теоретичних і практичних положень фінансового механізму функціонування

системи вищої освіти України та розробці рекомендацій щодо розвитку його складових. Найбільш вагомими науковими результатами дисертації є такі:

вперше:

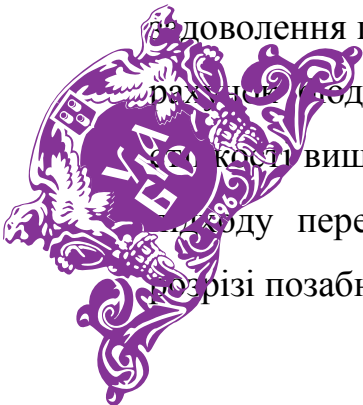
- запропоновано й обґрунтовано цілісну концепцію функціонування та розвитку фінансового механізму системи вищої освіти як складової інноваційного простору інтеграції освіти й науки, що базується на поєднанні елементів системи державного регулювання та ринкового саморегування;

удосконалено:

- механізм змішаного освітнього кредитування, що передбачає кредитно-депозитну участь банків у фінансуванні оплати навчання студентів та погашення частини відсотків за користування кредитом за рахунок бюджетних коштів, що дозволяє вищим навчальним закладам диверсифікувати джерела фінансових ресурсів за одночасного розширення доступу студентів до освітнього продукту;

- науково-методичний підхід щодо оцінки рейтингу вищих навчальних закладів, який передбачає врахування індексу науково-інноваційного потенціалу вищого навчального закладу, в якому узагальнюються якість науково-педагогічного складу, інтенсивність відтворення наукових та науково-педагогічних кадрів, рівень інтеграції науки та вищої освіти, інформаційне забезпечення вищого навчального закладу;

- підходи до оцінки рівня фінансової незалежності вищого навчального закладу на основі моделі, що дозволяє виявити ефективність різних форм фінансування його діяльності шляхом розрахунку ступеня задоволення планової потреби в обсягах фінансування (у цілому та окремо за рахунок бюджетних і позабюджетних джерел) та оцінити тип фінансової кризи вищого навчального закладу, класифікація якого крім традиційного методу передбачає диференціацію кризового типу фінансового стану в розрізі позабюджетного, бюджетного та загального недофінансування;

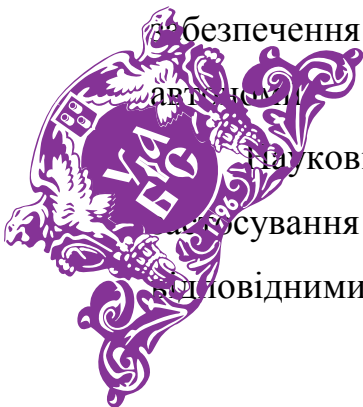

набули подальшого розвитку:

- поняття фінансового механізму системи вищої освіти як елемента реалізації державної політики в галузі вищої освіти, що являє собою сукупність самостійних, але взаємопов'язаних форм, методів, інструментів та важелів впливу, які забезпечують створення й використання фінансових ресурсів для ефективної реалізації освітньої, науково-дослідної, відтворювальної та виховної функцій системи вищої освіти;
- науковий підхід до оцінки доцільності участі вищого навчального закладу в складі науково-інноваційного університетського об'єднання, який на основі застосування матричного методу передбачає врахування переваг вищих навчальних закладів у державному фінансуванні, відповідності обсягів фінансування якості наданих освітніх послуг та результативності підготовки фахівців рівню науково-інноваційного потенціалу закладу вищої освіти;
- підходи до структурної підпорядкованості центра науково-інноваційної діяльності у вищих навчальних закладах, залежно від умов фінансування: внутрішній структурний підрозділ вищого навчального закладу; самостійна структурна одиниця з власним бюджетом; відокремлений структурний підрозділ і окремий сектор в межах центру, які створюються на основі інвестицій у спільну діяльність.

Практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає в тому, що запропоновані заходи стосовно вдосконалення фінансового механізму функціонування системи вищої освіти України в контексті формування інноваційної моделі розвитку економіки сприяють розширенню позабюджетної ресурсної бази фінансового забезпечення вищих закладів освіти, підвищенню рівня їх фінансової автономії.

Наукові результати дисертаційної роботи знайшли практичне застосування в діяльності окремих установ, що підтверджується відповідними актами та довідками про впровадження. Зокрема, розроблені

методичні підходи та пропозиції щодо вдосконалення фінансового механізму функціонування системи вищої освіти впроваджені в практичну діяльність Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара (довідка від 28.01.2009 № 88-552-21) та Національного центру вересвітньої освіти молоді імені О.М. Макарова (довідка від 18.03.2009 № 250).

Окремі положення дисертаційної роботи впроваджені в діяльність Головного управління освіти і науки Дніпропетровської обласної державної адміністрації (довідка від 06.07.2009 №3063/3/4-09).

Положення та висновки дисертаційного дослідження рекомендовані до використання в навчальному процесі Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара під час викладання дисциплін «Фінанси», «Вища освіта і Болонський процес», «Фінанси соціальної сфери».

Основні положення й результати дослідження були оприлюднені та отримали схвальну оцінку на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: II Міжнародній науково-методичній конференції «Сучасні технології вищої освіти» (м. Одеса, 2004); Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми європейської та євроатлантичної інтеграції України: освітній вимір» (м. Полтава, 2004); III Міжнародній науково-практичній конференції «Міжнародна банківська конкуренція : теорія і практика» (м. Суми, 2008); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Громадське суспільство України у площині економічного, правового, політичного та духовного розвитку» (м. Черкаси, 2006); X Всеукраїнській науково-практичній конференції «Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України» (м. Суми, 2007); Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих учених «Управління інноваційним розвитком підприємств України в умовах світової інтеграційних процесів» (м. Дніпропетровськ, 2007); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Соціально-економічні проблеми регіонального розвитку» (м. Павлоград, 2004); науково-практичному семінарі «Фінансові стратегії міжнародної

конкурентоспроможності вищої освіти України» (м. Дніпропетровськ, 2006), науково-практичному семінарі «Українсько-турецькі відносини. Стан та перспективи розвитку» (м. Дніпропетровськ, 2007).

Основні наукові положення, висновки і результати дисертаційного дослідження опубліковано в 15 наукових працях обсягом 21,3 друк. арк., з яких особисто автору належить 23,05 друк. арк., у тому числі монографія (у співавторстві), 5 статей, опублікованих у фахових наукових виданнях, 9 – в інших виданнях.

Структура і зміст роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 196 найменувань та 18 додатків. Загальний обсяг дисертації 228 сторінок у т.ч. на 47 сторінках розміщені 16 таблиць, 32 рисунки.

Державний вищий навчальний заклад
«УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ»

State Higher Educational Institution
«UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE»

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

1.1. Роль та значення системи вищої освіти в соціально-економічному розвитку країни

Розвиток ринкової економіки, реалізація інвестиційно-інноваційної моделі функціонування суспільства й орієнтація на євроінтеграцію можуть бути забезпечені лише високим інтелектуальним потенціалом нації. У сучасних умовах інтелектуальний капітал стає визначальним фактором соціально-економічного зростання країни, при цьому одним із найвпливовіших чинників, які його визначають є рівень освіти. Людський капітал стає головним джерелом нагромадження національного багатства, а, отже, і передумовою збільшення суспільного виробництва. Досвід останніх десятиліть свідчить про те, що провідні позиції у світовій економіці займають країни, що мають високий рівень освіти і науки. Стати повноцінним учасником глобальної політики, економіки й культури може лише та країна, в якій інвестиції у розвиток людського потенціалу є вагомими та ефективними. Глобалізація світової економіки, модернізація і технізація виробництва, широке застосування засобів телекомунікацій та інформаційних мереж вимагають від працівників відповідного рівня освіти. Це обумовлює необхідність подальшого розвитку системи вищої освіти як основи підготовки високваліфікованих спеціалістів. В сучасних умовах господарювання на вищу освіту покладаються завдання забезпечення потреб ринку праці та сфер економічної діяльності. Тому організація фахового навчання через систему вищої освіти має бути динамічною, відповідати вимогам сучасності та орієнтуватися на науково-технічний розвиток.

В Україні, як і в інших розвинутих країнах, вища освіта визнана однією з головних складових загальнолюдських цінностей. У сучасних соціально-

економічних умовах пріоритетами державної політики у галузі освіти розширення доступу громадян до навчання у вищих навчальних закладах, створення належних умов для повноцінного відтворення інтелектуального та науково-технічного потенціалу суспільства, сприяння професійному самовизнанню та адаптації молоді до умов ринкової економіки.

Основними законодавчими актами, які регламентують функціонування системи вищої освіти є Конституція України, закони України «Про освіту» та «Про вищу освіту» [125]. Слід зазначити, що право громадян на освіту закріплено у статті 53 Конституції України, згідно з якою повна загальна середня освіта оголошена обов'язковою. Держава взяла на себе обов'язок забезпечувати доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної та вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти різних форм навчання; надання державних стипендій і пільг учням та студентам [82].

Відповідно до Закону України «Про освіту», освіта - це основа інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави. Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями [132].

У сучасному світі освіта визнана складним і багатогранним суспільним явищем, що інтегрує різні види діяльності в єдину соціально-економічну систему, орієнтує їх на соціальне замовлення та соціальні потреби суспільства.

Питання визначення сутності поняття «освіта» знайшло своє відображення у працях різних науковців. Так, в енциклопедичному словнику

автор К. Хоруженко трактує освіту як соціальний інститут, за допомогою якого здійснюється передача культур, спадщини (професійних знань та умінь, моральних цінностей та ін.) від одного покоління до іншого, а також соціалізація індивіда і підготовка його до оволодіння різними соціальними ролями [91]. М. Конох в своїх наукових дослідженнях також розглядає освіту як соціальний інститут, але при цьому звертає увагу на його багатомірність - економічно-фінансову, політичну, світоглядну. Крім того, автор зазначає, що освіту потрібно розглядати як спеціалізовану діяльність [8].

Інші автори під освітою розуміють комплексне педагогічне явище, яке інтегрує в собі навчання, виховання і цілеспрямований розвиток людини як особистості та має різні характеристики: принципи, засоби, методи, результати [174]. Слід зазначити, що освіта також є суспільним процесом розвитку і саморозвитку особистості, пов'язаний з оволодінням соціально значущим досвідом, втіленим знанням, вміннях, навичках творчої діяльності, чуттєво-ціннісних форм духовно-практичного освоєння світу [71]. На думку В. Андрущак «освіта - це система, яка безперервно розвивається і водночас замикається самототожною, тобто такою, що розвиваючись, не припиняє виконувати свою головну функцію – освітньо-виховну, забезпечує неперервний процес навчання і виховання, як того потребує практика» [17].

Отже, аналіз різних точок зору авторів щодо визначення сутності освіти дозволив узагальнити певні характерні ознаки, що розкривають зміст даного поняття:

- по-перше – це спеціалізована діяльність, яка передбачає процес взаємодії викладача (педагога) та студента (учня);
- по-друге – здобуття освіти відбувається в процесі навчання, пізнання навчального світу, набуття людиною власного життєвого досвіду;
- по-третє - освіта – це безперервний процес, що залежить від умов, в яких відбувається розвиток особистості й від індивідуальних здібностей людини.

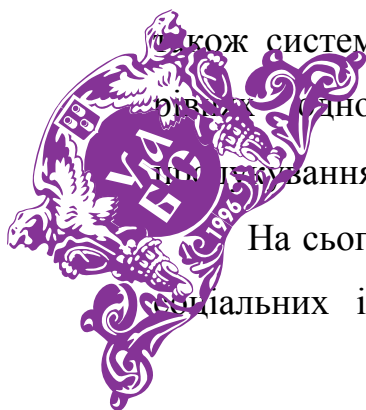
Таким чином, на основі вищезазначеного можна зробити висновок, що освіта - це відносно самостійна система, завданням якої є формування членів суспільства, орієнтованих на оволодіння знаннями, моральними цінностями, вміннями, навичками, нормами поведінки. Разом з тим, для суспільства освіта є тим ресурсом, який не витрачається по мірі його використання, а примножується, в чому й закладена її здатність приносити значний соціально-економічний ефект. Саме тому в Україні освіта визнається пріоритетною сферою соціально-економічного, духовного і культурного розвитку суспільства.

Слід зазначити, що в цілому освіта поділяється на такі підвиди: дошкільна освіта; загальна середня освіта; загальноосвітні навчальні заклади; загальноосвітні спеціалізовані школи-інтернати; загальноосвітні спеціальні навчальні заклади; професійно-технічна освіта; вища освіта; післядипломна освіта; позашкільна освіта та заходи із позашкільної роботи з дітьми; програми матеріального забезпечення навчальних закладів; дослідження і розробки у сфері освіти; інші заклади та заходи у сфері освіти [132].

У структурі освіти важливе місце посідає вища освіта, яка здобувається особою у вищому навчальному закладі в результаті послідовного, системного та цілеспрямованого процесу засвоєння змісту навчання, який ґрунтується на повній загальній середній освіті й завершується здобуттям певної кваліфікації за підсумками державної атестації [132].

Характерною ознакою вищої освіти є єдність соціального, культурного, економічного та наукового середовища, які на основі системності та взаємодії формують певний інтегральний результат, що виявляється у процесах удосконалення відтворення суспільства. Для вищої освіти притаманним є також системне відтворення на високому інтелектуальному і культурному рівні одночасно всіх елементів процесу набуття, відновлення і застосування знань [61].

На сьогоднішній день система вищої освіти, як один із найважливіших соціальних інститутів будь-якого суспільства, відіграє ключову роль у

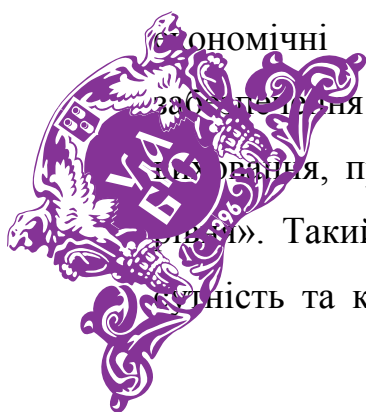

соціально-економічному розвитку країни. Слід зазначити, що вивчення питання вищої освіти як фактора забезпечення економічного зростання країни займалися наступні українські науковці та економісти: Л. Плахотнікова, В. Геєць, Б. Данилишин, В. Куценко, Р. Патола, С. Михаць, В. Кремень, С. Ніколаєнко, які в своїх працях зазначають, що рівень розвитку освіти, стан людського капіталу, кваліфікація населення вирішальною мірою формують соціально-економічний потенціал держави.

Аналіз літературних джерел дозволяє зробити висновок, що не існує єдиного підходу щодо визначення поняття «система вищої освіти». Так, в Законі України «Про освіту» представлено визначення системи освіти, лише як сукупності навчальних закладів, наукових, науково-методичних і методичних установ, науково-виробничих підприємств, державних і місцевих органів управління освітою та самоврядування в галузі освіти. Необхідно підкреслити, що в даному контексті, система освіти трактується з точки зору наявності освітніх установ та органів управління освітою.

Згідно із Законом України «Про вищу освіту» до системи вищої освіти включаються: вищі навчальні заклади всіх форм власності; інші юридичні особи, що надають освітні послуги у галузі вищої освіти; органи, які здійснюють управління в галузі вищої освіти [125]. На нашу думку, розгляд системи вищої освіти з зазначеному аспекті також не розкриває в достатній мірі сутності даного поняття.

Серед відомих науковців дослідження сутності даної категорії здійснювала автор Л. Плахотнікова яка, в авторефераті дисертаційного дослідження пропонує визначення системи вищої освіти як: «комплексу елементів і структур вищої освіти, що утворюють певні організаційно-економічні системи, метою функціонування яких є організація та забезпечення процесу передачі знань (інформації) людині для її навчання, удосконалення, просвіти з досягненням нею певного освітньо-кваліфікаційного рівня». Такий підхід, на нашу думку, не в повній мірі дозволяє з'ясувати сутність та конкретизувати складові системи вищої освіти, оскільки автор

звужує дане поняття до наявності виключно систем організаційно-економічного характеру [118].

Загальновідомо, що теоретичні й організаційні засади побудови системи вищої освіти обумовлені, насамперед, типом господарських відносин і соціально-економічним устроєм, які визначають ступінь відповідальності та участі суспільства у вирішенні проблем вищої школи. Слід звернути увагу на те, що у межах однієї суспільно-економічної формації можуть бути представлені різні форми організації освітньої діяльності, зумовлені специфічними рисами історичного розвитку, характером політичного устрою, рівнем економічного розвитку, інтеграційними процесами та іншими чинниками. Ступінь виконання системою вищої освіти покладених на неї функцій залежить від рівня матеріально-технічної забезпеченості, наявності висококваліфікованих кадрів і стану розвитку освіти та науки в цілому.

Тому, система вищої освіти повинна бути представлена як сукупність забезпечувальних та обслуговувальних елементів, дія яких спрямована на розвиток сфери вищої освіти, включаючи їхні внутрішньосистемні зв'язки і відносини. Вищі навчальні заклади та інші юридичні особи, що надають освітні послуги, є її первинними і забезпечувальними ланками. А відповідні органи управління, як і як суб'єкти державного чи комунального управління здійснюють керівництво закладами вищої освіти, виступають обслуговуючою компонентою. Поєднання вищезазначених елементів в одній системі дає змогу здійснювати науково-освітню діяльність та забезпечити виконання притаманних їй завдань.

Тому, систему вищої освіти України, як самостійну дефініцію, нами пропонується розглядати як комплексну сукупність структури вищої освіти, та організаційних елементів науково-освітньої діяльності, єдність яких забезпечена взаємозв'язками у процесі забезпечення високої якості підготовки фахівців відповідних освітньо-кваліфікаційних рівнів (рис. 1.1).

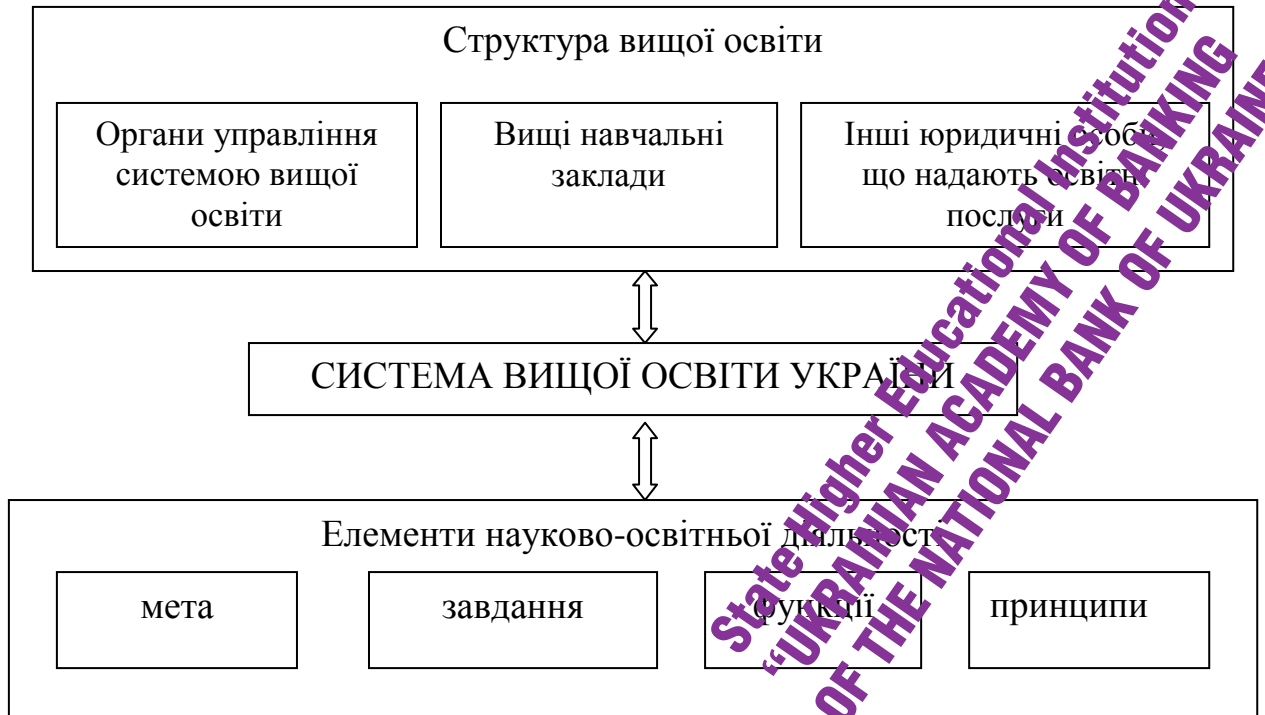

Рис. 1.1. Складові системи вищої освіти України

Досліджуючи складові системи вищої освіти, слід звернути увагу на те, що управління вищою освітою здійснюється державними органами влади та органами місцевого самоврядування. Так, до органів управління належать: Міністерство освіти і науки України та їх територіальні управління, центральні та місцеві органи виконавчої влади України, яким підпорядковані навчальні заклади. Вища атестаційна комісія України, Державна акредитаційна комісія.

Спираючись на проведені дослідження, можна зазначити, що центральним елементом структури вищої освіти є вищі навчальні заклади. Вищий навчальний заклад - це освітній, освітньо-науковий заклад, який заснований і діє відповідно до законодавства про освіту, реалізує відповідно до наданої ліцензії освітньо-професійні програми вищої освіти за певними освітніми та освітньо-кваліфікаційними рівнями, забезпечує навчання, виконання професійну підготовку осіб відповідно до їх покликання, здібностей та нормативних вимог у галузі вищої освіти, а також здійснює наукову та науково-технічну діяльність [125].

До інших юридичних осіб, що надають освітні послуги відносять юридичні особи, які здійснюють діяльність з надання освітніх послуг у сфері вищої освіти після проведення ліцензування з внесенням їх до реєстру навчального закладу, а саме: підготовку фахівців різних освітньо-кваліфікаційних рівнів за напрямками (спеціальностями); військову підготовку студентів вищих навчальних закладів за програмою офіцерів запасу; перепідготовку за спеціальностями; розширення профілю (підвищення кваліфікації) та спеціалізація; підготовку інженерів, що прибули в Україну для навчання, до вступу у вищі навчальні заклади; підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації інженерів, що прибули в Україну для навчання; підготовку до вступу у вищі навчальні заклади [128].

Аналізуючи елементи науково-освітньої діяльності, слід відзначити, що головною метою національної системи вищої освіти є підготовка висококваліфікованих фахівців, здатних формувати та зміцнювати економічний, інтелектуальний, культурний, соціальний та науково-технічний потенціал країни.

Відповідно до зазначеної мети система вищої освіти має забезпечувати:

- підготовку осіб ступеня високої освіченості й культури, кваліфікованих фахівців, здатних до творчої праці, професійного розвитку, мобільності в сфері та впровадженні новітніх наукомістких і інформаційних технологій;
- організацію навчально-виховного процесу з урахуванням сучасних досягнень науки, педагогічної теорії, соціальної практики, техніки і технологій;
- доступність рівнів освіти й безперервність навчання;
- різноманітність типів і видів закладів освіти, варіативність навчальних програм, індивідуалізацію навчання й виховання; академічну мобільність викладачів та студентів;
- зростання професійного рівня педагогічних та науково-педагогічних кадрів.

Спираючись на вищезазначене, можна узагальнити основні функції системи вищої освіти, до яких слід віднести:

- соціальну функцію, яка полягає у відтворенні якості знань людини, забезпеченні їх випереджувального розвитку у соціально-економічній і технологічній сфері життя;
- виховну функцію, що забезпечує формування певних рис, розгляду, визнання домінуючих у даному суспільстві норм поведінки, ціннісних орієнтацій у студентів;
- науково-дослідну функцію спрямовану на фундаментальні наукові дослідження об'єктивних законів функціонування розвитку об'єктів пізнання.

В контексті вимог Болонської декларації в системі вищої освіти все більш важливого значення набуває саме науково-дослідна функція, що пов'язана з формуванням інноваційної вищої освіти, яка в свою чергу, сприяє формуванню інноваційного потенціалу в галузі економіки.

В основі інноваційної вищої освіти закладені методи, що засновані на використанні сучасних досягнень науки та інформаційних технологій в освіті. Вони спрямовані на підвищення якості підготовки шляхом розвитку у студентів творчих здібностей та самостійності.

Слід зазначити, що ефективний розвиток системи вищої освіти в Україні залежить, насамперед, від виваженої державної політики в цій сфері, реалізація якої повинна бути заснована на наступних принципах:

- 1) доступності і конкурсності отримання вищої освіти кожним громадянином України. Доступність вищої освіти у закладах державної та комунальної форм власності полягає у створенні державою відповідних умов для їх функціонування і розвитку, за яких особа змогла б реалізувати своє право на здобуття вищої освіти на основі конкурсного відбору, з урахуванням своїх здібностей та інтересів у вільному виборі типу вищого навчального закладу, напрямку підготовки і спеціальності, профілю навчання;

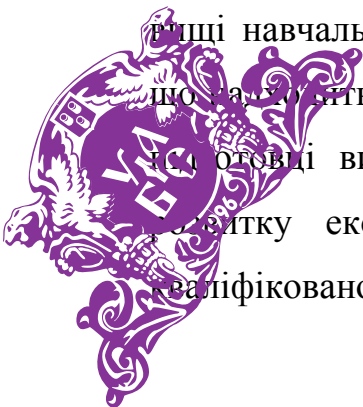

- 2) незалежності отримання вищої освіти від впливу політичних партій, громадських і релігійних організацій;
- 3) інтеграції системи вищої освіти України до світової системи вищої освіти зі збереженням й розвитком досягнень і традицій української вищої школи;
- 4) послідовності процесу отримання вищої освіти;
- 5) державної підтримки підготовки спеціалістів для пріоритетних напрямків фундаментальних і прикладних наукових досліджень;
- 6) гласності при формуванні структури і обсягів освітньої та професійної підготовки спеціалістів [131].

Таким чином, досліджуючи сутність системи вищої освіти, можна зробити висновок, що лише поєднання всіх зазначених складових дозволить забезпечити ефективну реалізацію державної політики у сфері вищої освіти.

Необхідно підкреслити, що функціонування системи вищої освіти на ринку освітніх послуг визначається як складне економічне явище, що характеризується попитом і пропозицією, їх взаємодією, наявністю механізму формування ринкової рівноваги та встановленням оптимальної ціни на освітні послуги. В якості суб'єктів відносин у сфері здійснення освітньої діяльності виступають замовники - держава, яка проводить освітню політику і виконує функції регулювання ринку; роботодавці та студенти; виробники освітніх послуг – державні, комунальні та приватні вищі навчальні заклади, а також інші юридичні особи, що надають освітні послуги; споживачі освітніх послуг – держава, суб'єкти господарювання та фізичні особи (додаток А).

Слід зазначити, що ключове місце на ринку освітніх послуг посідають вищі навчальні заклади, які здійснюють виробництво освітнього продукту, що надходить на ринок праці. Держава, як основний замовник, зацікавлена в підготовці високопрофесійної робочої сили, необхідної для ефективного розвитку економіки країни; роботодавці, в свою чергу, потребують кваліфікованого персоналу для забезпечення конкурентоспроможності

підприємств, а студенти, відповідно, бажають отримати якісні освітні послуги, що дозволить їм самореалізуватися на ринку праці.

Аналіз механізму взаємодії замовників та споживачів освітніх послуг дає підстави для визначення певних вигод від отримання освітнього продукту для різних суб'єктів економіки (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Вигоди від отримання вищої освіти різними суб'єктами

Суб'єкти	Прямі вигоди	Непрямі вигоди
Фізичні особи	Підвищення рівня добробуту	Підвищення інтелектуального рівня
Суб'єкти господарювання	Зростання продуктивності праці	Запровадження технологічних інновацій
Суспільство	Зростання ВВП	Зменшення соціальної напруги

Переваги від отримання вищої освіти мають фізичні особи, які її здобувають, суб'єкти господарювання, що залучають висококваліфікований персонал і суспільство в цілому. Ці вигоди можуть бути як прямими, що виражені в грошовій формі, так і непрямими, що опосередковано впливають на розмір заробітної плати. При цьому, прямими вигодами від вищої освіти є збільшення продуктивності праці, підвищення вкладу працівників у збільшення обсягу ВВП країни, що в свою чергу, впливає на зростання добробуту населення в цілому. Непрямі вигоди пов'язані із покращенням загального рівня культури населення, зменшенням соціальної напруги та запровадженням технологічних інновацій.

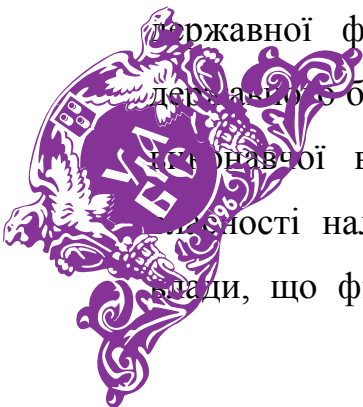
В сучасних умовах діяльність вищих навчальних закладів, як основного елемента системи вищої освіти, що надають освітні послуги є досить складною та різноплановою, що дає нам підстави для класифікації їх за наступними ознаками:

- формою власності: державні, комунальні та приватні вищі навчальні заклади;

- статусом: національні, державні та приватні вищі навчальні заклади;
- типом: університети, академії, консерваторії, інститути, коледжі, технікуми, училища;
- рівнем акредитації: перший (технікуми, училища, інші прирівняні до них вищі навчальні заклади), другий (коледжі, інші прирівняні до них вищі навчальні заклади), третій та четвертий (інститути, консерваторії, академії, університети);
- освітньо-кваліфікаційним рівнем підготовки спеціалістів: вищі навчальні заклади, що здійснюють підготовку молодшого спеціаліста, бакалавра, спеціаліста та магістра;
- освітнім рівнем: заклади, що надають базову, неповну та повну вищу освіту;
- сферою управління міністерств (відомств), в яких перебувають ВНЗ;
- формою навчання студентів ВНЗ, що здійснюють навчання на денному, вечірньому та заочному відділеннях;
- галуззю знань: освіта, культура і мистецтво; гуманітарні, соціальні, природничі, військові науки; економіка, комерція та підприємництво; право; математика та інформатика; інженерія; транспорт; медицина; архітектура; сільське господарство, мисливство і рибальство; державне управління; національна безпека; специфічні категорії.

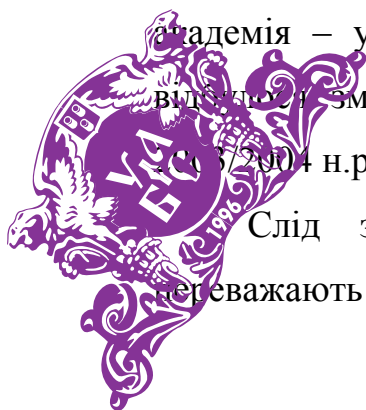
Структура та потужність вищих навчальних закладів суттєво залежить від їх форми власності. Згідно із Законом України «Про вищу освіту» розрізняють вищий навчальний заклад державної, комунальної, приватної форми власності, а також вищі навчальні заклади, що перебувають у власності Автономної Республіки Крим [125]. Вищий навчальний заклад державної форми власності засновується державою та фінансується з державного бюджету і підпорядковується відповідному центральному органу виконавчої влади. До вищих навчальних закладів комунальної форми власності належать заклади вищої освіти, засновані місцевими органами влади, що фінансуються з місцевого бюджету і підпорядковані місцевим

органам влади. Вищим навчальним закладом приватної форми власності визнається вищий навчальний заклад, заснований на приватній власності і підпорядкований власнику (власникам). Під вищим навчальним закладом, що перебуває у власності Автономної Республіки Крим розуміють заклад, заснований органами влади Автономної Республіки Крим, що фінансується з бюджету Автономної Республіки Крим і підпорядкований органам влади Автономної Республіки Крим [125].

Основні показники розвитку системи вищої освіти в Україні за період з 1990 по 2008 роки, які характеризують її масштаби за формами власності, рівнями акредитації та кількістю студентів наведені в додатку Б. Аналіз даних свідчить про наявність трьох періодів у розвитку системи вищої освіти України. Утворення незалежної держави призвело до становлення потужної мережі вищих навчальних закладів, яка характеризувалася зростанням їх кількості з 891 одиниці у 1990/1991 н.р. до 1064 у 1996/1997 н.р., але при цьому спостерігалось суттєве зменшення кількості студентів у вищих навчальних закладах з 1638,3 тис. чол. до 1571,9 тис. чол., що пояснювалося кризовими процесами в економіці та наданням освітніх послуг на платній основі. У другому періоді (1997-2004 н.р.) спостерігалось перепідпорядкування частини вищих навчальних закладів державної форми власності, що перебували в розпорядженні галузевих міністерств (відомств), Міністерству освіти та науки України, розвиток закладів приватної форми власності, а також збільшення числа відокремлених підрозділів. Реорганізація вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації у структурні підрозділи вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації, а також зміни їх статусу у форматах «технікум, училище – коледж», «інститут, академія – університет» обумовила існування третього періоду, в якому відбулось зменшення кількості закладів вищої освіти з 1009 одиниць у 2005/2004 н.р. до 904 у 2007/2008 н.р.

Слід зазначити, що у структурі вищих навчальних закладів переважають вищі навчальні заклади I-II рівнів акредитації, при цьому за

останні роки намітилися позитивні зміни щодо розширення числа вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації. З 1997 року і по сьогоднішній день відбувається постійне збільшення кількості студентів, що пояснюється зростанням попиту на фахівців високого професійного рівня для реалізації завдань ринкової економіки. Дана тенденція також стосується показника чисельності студентів у розрахунку на 10,0 тис. населення країни, що свідчить про розширення доступу громадян до здобуття вищої освіти.

Аналізуючи динаміку складу та структури вищих навчальних закладів України за типами (табл. 1.2), слід звернути увагу на те, що у їх складі за 2005/2006 н.р. найбільшу кількість мали технікуми – 245 одиниці, при цьому їх частка складала 26 %; коледжі, університети та училища становили відповідно: 184; 172; 162 одиниць, а їх питомо вага дорівнювала: 19 %; 18 %; 17 %. Що стосується інститутів, то їх нараховувалося 128 одиниць або 13 % від загальної кількості, а найменша частка припадала на академії - відповідно 62 одиниці чи 7 %.

В 2006/2007 н.р. у складі вищих навчальних закладів відбулися певні зміни, а саме: зменшення кількості технікумів, училищ, академій, інститутів та збільшення коледжів і гуртожитків консерваторії. Загальна структура типів вищих навчальних закладів за даний період майже не змінилася, але відбулося зменшення показників питомої ваги за такими типами вищих навчальних закладів, як технікуми, училища та академії, та на 2-3 % зросла частка по коледжах та університетах. Зміни як в кількісному, так і в структурному плані відбулися також і в 2007/2008 н.р. Так, найбільше зростання по кількості вищих навчальних закладів у порівнянні до попереднього періоду спостерігалось по: університетах на 8 од., коледжах - 6 од., при цьому питома вага коледжів становила - 23 %, що характеризується найбільшим значенням у даному періоді, а університетів – 21 % від загальної кількості вищих навчальних закладів.

Динаміка складу та структури вищих навчальних закладів України за
типами

Типи вищих навчальних закладів	2005/2006 н.р.		2006/2007 н.р.		2007/2008 н.р.	
	Кількість, одиниць	Структура, %	Кількість, одиниць	Структура, %	Кількість, одиниць	Структура, %
Технікуми	243	26	210	23	138	21
Училища	162	17	143	16	138	15
Коледжі	184	19	199	22	213	23
Університети	172	18	184	20	192	21
Академії	62	7	58	6	57	6
Інститути	128	13	125	13	123	14
Консерваторії	-	-	1	-	1	-
Усього	951	100	900	100	904	100

Слід зазначити, що за період 2005-2008 н.р. загальна частка вищих навчальних закладів, що надають неповну вищу освіту зменшилася з 62% до 59%, а питома вага вищих навчальних закладів, які забезпечують отримання повної вищої освіти має стійку тенденцію до зростання.

Розглянуті дані функціонування системи вищої освіти за аналізований період, свідчать про те, що на її розвиток впливають як макро- так і мікроекономічні фактори. Слід відмітити, що до макроекономічних факторів відносяться явища та процеси, які визначають масштаби збільшення обсягу ВВП, можливість підвищення ефективності та якості економічного зростання, підвищення добробуту населення. Мікроекономічні фактори включають структуру спеціальностей вищих навчальних закладів та попит споживача на ринку праці; підготовку та професійний рівень професорсько-викладацького складу; стан матеріально-технічної бази та її раціональне використання; джерела формування та використання фінансових ресурсів (бюджет В).

Отже, проведений аналіз показників діяльності вищих навчальних закладів дозволив нам зробити висновок, що в Україні сформувалася система

вищої освіти, яка охоплює вищі навчальні заклади державної, комунальної та приватної форм власності та вищі навчальні заклади різних рівнів акредитації, діяльність яких спрямована на підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації кадрів у відповідності до потреб економіки країни.

З метою з'ясування впливу освіти на політичний і економічний рівень розвитку країни проведемо порівняння індексу освіти з індексом людського розвитку та економічної свободи, «рейтингами свободи». Індекс освіти (Education index) - один із трьох індексів, за яким складається індекс людського розвитку. Цей індекс щорічно обчислюється в рамках Програми Розвитку ООН для Звіту про людський розвиток [194]. Він враховує обсяг ВВП на душу населення, дані про кількість осіб, що навчаються та інші показники Інституту статистики ЮНЕСКО. «Freedom House» щороку встановлює «порівняльні міри свободи», які відображають повну оцінку дотримання громадянських свобод і політичних прав у межах від 1 – максимальне дотримання громадянських прав і політичних свобод до 7 – мінімальне значення [193]. Індекс «економічної свободи» базується на 50 економічних показниках і вважається надійним індикатором економічного стану більшості країн світу, підтверджуючи існування безпосереднього зв'язку між рівнем економічної свободи і рівнем прибутку на душу населення [195].

Слід зазначити, що лише 31 країна світу має індекс освіти вищий за 0,95. За даними вищевказаних рейтингів до числа «високоосвічених країн» світу входять Японія, Бельгія, Норвегія, які, в свою чергу, характеризуються максимальним значенням дотримання прав і свобод - «економічною свободою»; за рівнем людського розвитку в число країн, що мають найвищу тривалість життя (у роках) найвищі показники мають Данія та Італія [72].

Узагальнюючи показники, які характеризують вплив освіти на соціальний, економічний і політичний рівень розвитку громадян в різних країнах світу, в тому числі в Україні наведені в табл. 1.3.

Таблиця 1.3

Порівняльна характеристика індексу освіти з індексами (рейтингами) людського розвитку та економічної свободи у розвинених країнах світу та Україні

Назва показника	Найвищі значенням показників у розвинених країнах	Україна	Відхилення (+,-)
Індекс освіти	0,96-0,99	0,95	-[0,01-0,04]
Індекс економічної свободи (рейтинг) 2006	27,84	12	-15,84
Індекс економічної свободи (значення) 2006	[2,14]	[1,85]	-0,26
Індекс людського розвитку (HDI value), 2003	0,999	0,766	-0,143
Середня очікувана тривалість життя (у роках)	76,6	66,1	-10,5
Рейтинг людського розвитку (HDI rank), 2003	22,29	5	17,29
Оцінка дотримання політичних прав (FP)	1,19	1	-0,19
Оцінка дотримання громадянських свобод (CL)	1,26	1	-0,26

Незважаючи на те, що значення індексу освіти в Україні є досить високим, в той же час, стан розвитку освіти не задовольняє достатній рівень економічної свободи, дотримання прав і громадянських свобод, які відображені в освітній політиці держави.

Більшість вітчизняних науковців вказують, що вирішальну роль на функціонування системи вищої освіти спричиняють зовнішні

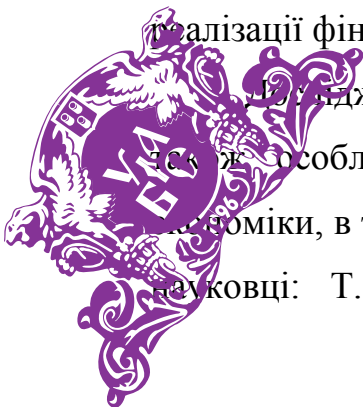
(макроекономічні) і внутрішні (мікроекономічні) економічні умови [118] (додаток В). Деякі автори виділяють також і мезоекономічні (на рівні системи вищої освіти) умови, до числа яких відносять: маркетингову політику вищих навчальних закладів, конкуренцію вищих навчальних закладів, розвиток ринку освітніх послуг [118].

Отже, вища освіта є складною ієрархічною системою, стратегічно пріоритетною, базовою для соціально-економічного розвитку суспільства, а вищі навчальні заклади, які надають освітні послуги, створюють приватні і суспільні блага. Ефективне функціонування системи вищої освіти можливе лише за умови чітко налагодженого, ефективного фінансового механізму.

1.2. Науково-методичні основи формування фінансового механізму системи вищої освіти на сучасному етапі

В умовах трансформації економічної системи України досить актуальним напрямком наукових досліджень є розробка теоретичних і практичних основ фінансового механізму функціонування системи вищої освіти. Необхідно зауважити, що на сьогоднішній день на розвиток системи вищої освіти негативний вплив мають наступні фактори: незадовільний стан фінансування; брак капітальних видатків для оновлення матеріально-технічної бази вищих навчальних закладів; надвиробництво фахівців за певними спеціальностями; зниження якості навчання і безробіття серед випускників вищих навчальних закладів. Слід відмітити, що вирішення зазначених проблем в значній мірі залежить від рівня фінансування системи вищої освіти, що в свою чергу обумовлено специфікою формування та реалізації фінансового механізму.

Дослідженням проблем побудови фінансового механізму в цілому, а також особливостей його функціонування в різних галузях і сферах економіки, в тому числі й в сфері вищої освіти займалися наступні вітчизняні науковці: Т. Боголіб, П. Коваль, Є. Бойко, О. Василик, В. Опарін,

А. Даниленко, М. Малік, Л. Плахотнікова, І. Майбуров, К. Павлюк, Ц. Сігоць, Л. Яременко, М. Карлін, Л. Антошкіна, Р. Кучма, Л. Добровольська. Слід зазначити, що більшість авторів, які вивчали фінансовий механізм функціонування вищої освіти, розглядають лише окремі його елементи, зокрема: суб'єкти, об'єкти, джерела фінансування системи вищої освіти; досліджують вплив особливостей стану ринку освітніх послуг в Україні на реалізацію форм і систем його фінансування; характеризують специфіку використання різних форм фінансування освіти; розглядають роль держави в регулюванні фінансування вищої освіти.

Найбільш концептуальний підхід до осмислення сутності фінансового механізму системи вищої освіти представлено в працях Т. Боголіб, яка зазначає, що фінансовий механізм вищих закладів освіти і наукових установ представляє собою сукупність елементів державного впливу на розвиток вищої освіти і науки, що ґрунтується на фінансовому забезпеченні, фінансовому регулюванні, системі управління, що полягає у взаємодії фінансових індикаторів і фінансових інструментів [19]. На нашу думку, такий підхід до визначення сутності даної категорії не в повній мірі відображає галузеву специфіку фінансових відносин і є традиційним. У зв'язку з цим виникає необхідність подальшого дослідження та уточнення даного поняття з врахуванням особливостей організації фінансових відносин в системі вищої освіти.

Слід відмітити, що дослідження основ фінансового механізму системи вищої освіти ґрунтується на загальноприйнятих науково-теоретичних засадах побудови та реалізації фінансового механізму в цілому. В контексті розгляду сутності категорії «фінансовий механізм» можна зробити висновок про те, що в економічній літературі досить широко використовується це поняття.

Водночас, єдиної думки щодо визначення фінансового механізму та взаємодії його елементів серед економістів не спостерігається. Так, на думку Кірейцева «фінансовий механізм – це сукупність методів реалізації економічних інтересів шляхом фінансового впливу на соціально-

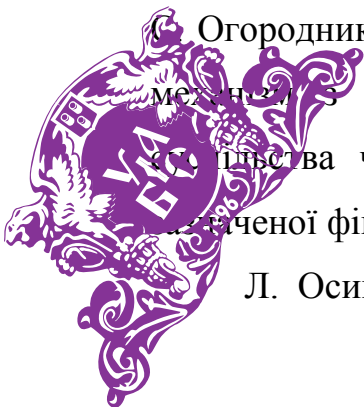

економічний розвиток підприємства. Складовими фінансового механізму є фінансове забезпечення; фінансове регулювання; система фінансових індикаторів і фінансових інструментів, які дають змогу оцінити цей вплив» [180]. Дане визначення, на нашу думку, не досить повно розкриває сутність зазначеної категорії, оскільки автор зводить його лише до сукупності методів, за допомогою яких реалізуються не конкретні фінансові відносини, а загальноекономічні інтереси. Окрім того, деталізація складових фінансового механізму не дозволяє стверджувати, що всі перераховані елементи відносяться до методів організації фінансових відносин.

Автори В. Базилевич і Л. Баластрик пропонують наступне визначення: «фінансовий механізм – це сукупність економіко-організаційних та правових форм і методів управління фінансовою діяльністю держави у процесі створення і використання фондів фінансових ресурсів з метою забезпечення різноманітних потреб державних структур, господарських суб'єктів і населення» [9]. В даному визначенні управління фінансовою діяльністю є ключовою ознакою фінансового механізму, що ототожнює його з елементами фінансового менеджменту. Окрім того, слід зазначити, що автори при визначенні даної категорії охоплюють всі суб'єкти фінансових відносин, при цьому не конкретизуючи мету та призначення фінансового механізму. В той же час, позитивною характеристикою даного визначення є виділення дослідниками об'єкта фінансового механізму - фінансових ресурсів.

У підручнику «Фінанси (Загальна теорія)» автор В. Опарін розглядає фінансовий механізм як «сукупність фінансових методів і форм, інструментів і важелів впливу на соціально-економічний розвиток суспільства» [109]. Такої ж думки дотримуються наступні автори, а саме: О. Романенко, С. Огородник, М. Зязюн, А. Славкова. Дані автори розглядають фінансовий механізм з точки зору його впливу на соціально-економічні процеси суспільства чи окремого суб'єкта, при цьому не розкриваючи сутності зазначеної фінансової категорії в цілому [138].

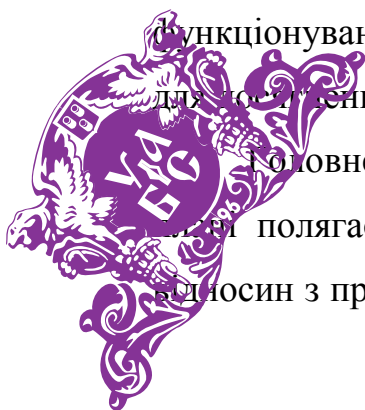
Л. Осипчук вважає, що фінансовий механізм - це сукупність видів,

форм і методів організації фінансових відносин. У наведеному визначенні фінансовий механізм розглядається тільки як сукупність елементів, але не відображаються напрями, характер та сутність фінансових відносин. В. Аранчій вважає що «фінансовий механізм підприємства – це сукупність форм і методів формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення фінансової діяльності підприємства». Головною характерною ознакою такого підходу є наявність у визначенні «фінансових ресурсів підприємства» як матеріального носія фінансових відносин та розгляду процесів їх формування та використання [4].

Суттєві, на наш погляд, уточнення у трактування фінансового механізму вніс О. Василик, який зазначає, що «фінансовий механізм це сукупність форм і методів створення й використання фондів фінансових ресурсів з метою забезпечення різних державних структур, господарських суб'єктів і населення». Згідно зі структурою фінансової системи фінансовий механізм поділяється на такі складові як: фінансовий механізм підприємств, організацій, установ; страховий механізм; бюджетний механізм тощо. В кожному з них за функціональним призначенням можна виокремити такі ланки: фінансове планування; фінансові норми; фінансові санкції; стимули; ліміти тощо [29]. У своїх наукових працях даний автор, узагальнюючи визначення поняття «фінансовий механізм», зазначає, що він може бути охарактеризований як комплекс спеціально розроблених і законодавчо закріплених в державі форм і методів створення й використання фінансових ресурсів для забезпечення економічного розвитку та соціальних потреб громадян. По суті фінансовий механізм розглядається як сукупність методичних, організаційних й правових положень та заходів, які визначають функціонування фінансів в економіці держави, їхнє практичне використання для досягнення визначених відповідними програмами цілей і завдань [29].

Головне завдання фінансового механізму в загальноекономічному плані полягає у забезпеченні узгодженості інтересів суб'єктів фінансових відносин з приводу створення, розподілу та використання фондів фінансових

ресурсів з метою реалізації соціальних та економічних потреб суспільства цілому, господарських структур і окремих громадян.

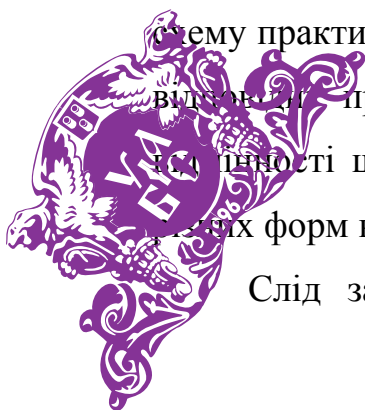
Досліджуючи дію фінансового механізму на різні сторони соціально-економічного розвитку суспільства, більшість науковців вказують на його кількісну й якісну визначеність. Кількісна характеристика фінансового механізму проявляється у сумі коштів, що виділяються для досягнення певних цілей економічних суб'єктів. Без відповідних грошових надходжень (власних, позикових чи залучених) неможливе розв'язання жодного завдання суспільного розвитку. Це є основою функціонування фінансового механізму. Однак, виділення коштів не є гарантією для реалізації конкретного завдання. При цьому надзвичайно важливим є дослідження питань щодо джерел формування, напрямків та умов використання фінансових ресурсів. Вирішення цих питань формує якісну сторону дії фінансового механізму.

Отже, розглянуті підходи щодо визначення сутності фінансового механізму, дозволили зробити висновок, що більшість авторів досліджуючи дану категорію, до її характерних ознак відносять:

- сукупність окремих елементів організації фінансових відносин, а саме: видів, форм, способів інструментів, методів і важелів;
- здійснення впливу на соціально-економічний розвиток суспільства;
- наявність відносин, що пов'язані з формування та використанням фінансових ресурсів економічних суб'єктів: держави, підприємств, населення;
- існування мети реалізації фінансового механізму;
- наявність державного регулювання.

Таким чином, фінансовий механізм представляє собою принципову систему практичного використання фінансів в економіці держави, їх впливу на економічні процеси. Але при цьому слід зазначити, що він має свої особливості щодо застосування на рівні підприємств, установ і організацій різних форм власності та видів діяльності [29].

Слід зазначити, що на сьогоднішній день дискусійним питанням

дослідження фінансового механізму залишається проблема визначення його складових. Розглядаючи структуру фінансового механізму, можна зробити висновок про те, що існує два основних підходи щодо визначення його складових елементів. Одні дослідники (О. Василик, В. Федосов, В. Бурковський, А. Поддєрьогін, М. Зякун, С. Огородник, І. Шоркун) виокремлюють у складі фінансового механізму наступні елементи: фінансове планування і прогнозування, фінансові показники, норми, ліміти і резерви, стимули і санкції, а також систему управління фінансами [10].

Інша група авторів (В. Опарін, С. Близнюк, Л. Лачкова, В. Оспіщев) розглядають фінансовий механізм як взаємодію організаційної структури, фінансового забезпечення, фінансового регулювання та важелів впливу (стимулів та санкцій).

Таким чином, з аналізу досліджень основних підходів щодо складових фінансового механізму стає зрозумілим, що це не протилежні точки зору на дану проблему, а на наш погляд вони є взаємодоповнюючими. При цьому із переліку зазначених елементів ключовими є фінансове забезпечення та фінансове регулювання на основі яких здійснюється вплив фінансового механізму на соціальний та економічний розвиток суспільства. Оскільки ці складові фінансового механізму є узагальнюючими і включають в себе окремі часткові елементи, то їх можна виділити й як структурні підсистеми фінансового механізму.

Слід підкреслити, що механізм реалізації фінансового забезпечення проявляється у визначенні форм забезпечення та використання фінансових ресурсів суб'єктів господарювання. Розглядаючи точки зору різних авторів щодо визначення сутності фінансового забезпечення, слід зазначити, що С. С. Кириноска [146] під фінансовим забезпеченням розуміє необхідність безперервності відтворювальних процесів через формування власних і

запозичених ресурсів, які визначають рівень фінансової стійкості та ризик діяльності підприємства. На думку С. Юрія [178] фінансове забезпечення – це формування достатнього розміру цільових грошових фондів та їх ефективне використання. Фінансове забезпечення В. Опарін [109] визначає як виділення певної суми фінансових ресурсів на розв’язання окремих завдань фінансової політики господарюючого суб’єкта. Отже, дані автори при трактуванні фінансового забезпечення зосереджують свою увагу на механізмі формування та використання фінансових ресурсів.

Розглядаючи фінансове забезпечення закладів вищої освіти, слід зазначити, що воно визначається специфікою сфери діяльності даних суб’єктів господарювання. Важливе значення в осмисленні сутності, структури та механізмів функціонування окремих складових фінансового забезпечення системи вищої освіти мають напрацювання українських економістів, зокрема: Т. Боголіб, П. Коваль, С. Григанської, Н. Карпишиної, І. Мороз, В. Коміренко, Є.Бойко.

Так, на думку Т. Боголіб фінансове забезпечення вищих закладів освіти і науки слід розглядати як забезпечення фінансовими ресурсами витрат на проведення науково-дослідних робіт та навчально-методичного процесу. Узагальнюючи сутність понять «фінансування» або «фінансове забезпечення» автором запропоновано замість терміна «фінансування витрат наукових установ і вищих навчальних закладів» вживати «забезпечення фінансовими ресурсами витрат на проведення науково-дослідних робіт та навчально-методичного процесу». До структури фінансового забезпечення на думку даного автора відносяться: бюджетне фінансування; джерела фінансування установ, підприємств, проектів, послуг; а також самофінансування; акціонерний капітал; кредитування; безповоротна фінансова допомога [19].

В свою чергу П. Коваль зазначає, що фінансове забезпечення аграрних установ і навчальних закладів - це покриття грошовими ресурсами

витрат на здійснення науково-дослідних робіт, надання освітніх послуг також на відтворення основного капіталу [75].

Автор Є. Бойко, досліджуючи питання фінансового забезпечення підготовки кадрів, дає його визначення як сукупності форм та методів, які застосовуються при розподілі, перерозподілі та використанні фонду фінансових ресурсів, який формується за рахунок бюджетних і позабюджетних джерел і направляється на утримання та розвиток вищих закладів освіти [23].

Л. Яременко зазначає, що фінансування вищої освіти повинно мати стратегічно цілеспрямований характер, переслідувати певні цілі й передбачати пріоритетні напрямки фінансування. За думку автора, мета фінансування полягає у збільшенні контингенту студентів й у підвищенні ефективності вищої освіти. Державне фінансування передбачає можливість отримання вищої освіти за рахунок державних коштів, а приватне фінансування – це розширення можливостей отримання вищої освіти за рахунок коштів фізичної чи юридичної особи [192].

Таким чином, проведені дослідження дають змогу зробити висновок, що фінансове забезпечення у сфері вищої освіти як основи створення фінансових ресурсів означає визначення джерел формування та напрямків їх використання і здійснюється у наступних формах: самофінансування, бюджетне фінансування й кредитування.

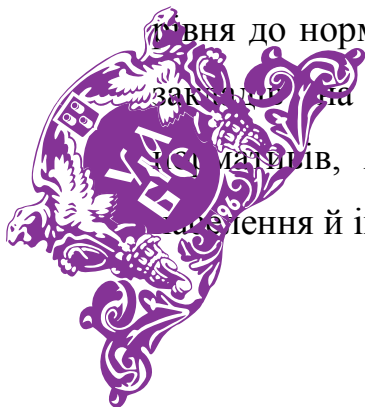
Як було зазначено в п.п. 1.1 даної роботи вищі навчальні заклади України належать до різних форм власності: державної, комунальної та приватної. Це обумовлює різні підходи до формування фінансового механізму закладів вищої освіти в цілому і вибору форм фінансового забезпечення, зокрема. Так, для вищих навчальних закладів приватної форми власності, що функціонують на засадах комерційного розрахунку характерний фінансовий механізм, заснований на самофінансуванні, яке представляє собою забезпечення потреб простого і розширеного відтворення виробництва за рахунок власних коштів. Тобто, самофінансування

передбачає процес відшкодування витрат закладів вищої освіти, а також розвиток за рахунок власних джерел фінансових ресурсів.

Для державних і комунальних вищих навчальних закладів та вищих навчальних закладів, заснованих на власності Автономної Республіки Крим фінансування пов'язане з отриманням і використанням бюджетних коштів. Сутність бюджетного фінансування полягає у безповоротному виділенні коштів із бюджетів різних рівнів для повного або часткового покриття витрат суб'єктів господарювання. На відміну від приватних закладів вищої освіти, вищі навчальні заклади державної й комунальної форм власності є бюджетними організаціями, що зумовлює особливості їх фінансового забезпечення.

Як свідчить досвід функціонування закладів вищої освіти за часів Радянського Союзу з його адміністративно-командною економікою, формування фінансової бази освіти відбувалося з двох джерел: коштів державного бюджету; державних підприємств, колгоспів та інших організацій. Із здобуттям Україною незалежності, з початку 90-х років, відбулися трансформаційні процеси в економіці країни, які в свою чергу вплинули на зміну фінансового механізму функціонування системи вищої освіти. Ринкові засади передбачають принципово інші, ніж раніше, підходи до організації фінансового забезпечення діяльності вищих навчальних закладів, що характеризується поєднанням бюджетного фінансування вищих навчальних закладів з розвитком послуг і виконанням робіт за договорами з підприємствами й організаціями на платній основі. Одночасно докорінно змінилася система бюджетного фінансування вищих навчальних закладів – відбувається перехід від фінансування витрат в залежності від досягнутого рівня до нормативного методу покриття витрат. Потреби вищих навчальних закладів на сьогоднішній день фінансуються із бюджету на основі нормативів, які визначаються із розрахунку соціальних витрат на душу населення й інших показників.

Таким чином, зміни у фінансовому забезпеченні дозволили суттєво розширити самостійність вищих навчальних закладів, які отримали можливість:

- на власний розсуд використовувати матеріальні та значну частину фінансових ресурсів, що знаходяться у їх розпорядженні. Так, вищі навчальні заклади різних форм власності отримали право продавати, надавати в оренду іншим підприємствам і організаціям будівлі та споруди, транспортні засоби, інші матеріальні цінності;
- надавати освітні послуги на платній основі;
- установлювати ціни на послуги таким чином, щоб вони відповідали завданню самоокупності й самофінансування вищих навчальних закладів;
- запроваджувати різні методи організації оплати праці науково-педагогічних працівників.

Отже, проведене дослідження особливостей фінансування вищих навчальних закладів дає підстави стосовно уточнення існуючих підходів до визначення категорії «фінансове забезпечення діяльності вищих навчальних закладів», під яким на наш погляд слід розуміти сукупність форм і методів визначення джерел формування фінансових ресурсів та напрямів їх використання на покриття поточних і капітальних витрат, пов'язаних із здійсненням освітньої, науково-дослідної та виробничо-господарської діяльності вищих навчальних закладів, з врахуванням вимог збалансованості їх фінансової діяльності та виконання державою соціальних гарантій.

Вітчизняні науковці зазначають, що не менш важливою складовою (підсистемою) фінансового механізму є фінансове регулювання, яке здійснюється у двох напрямках: за допомогою фінансових інструментів встановлюються певні пропорції розподілу доходів, які впливають на забезпеченість фінансовими ресурсами; шляхом застосування методів розподілу фінансових ресурсів формується відповідна система реалізації економічних інтересів.

Слід зазначити, що загальний підхід до визначення фінансового

регулювання як складової фінансового механізму розкриває О. Василюк, який зазначає, що це метод здійснення державою функцій управління економічними й соціальними процесами при використанні фінансів. Використовуючи фінанси, держава шляхом встановлення форм і методів мобілізації фінансових ресурсів та їх використання стимулює або організує ті чи інші процеси в державі [29].

В. Опарін в свою чергу зауважує, що фінансове регулювання полягає у регламентуванні розподільних відносин у суспільстві і на окремих підприємствах і включає методи: сальдовий і нормативний та інструменти: податки, внески і відрахування [109]. На нашу думку, даний підхід є найбільш вдалим, оскільки досить повно відображає складові фінансового регулювання.

Характеризуючи сутність сальдового методу, необхідно зазначити, що він передбачає виділення підсумкового (сальдового) елемента в розподілі доходу. Цей метод організації фінансових відносин більш характерний для вищих навчальних закладів приватної форми власності.

Організація фінансових відносин вищих навчальних закладів базується на використанні нормативного методу, сутність якого полягає в тому, що всі елементи розподілу визначаються за нормативами. При використанні даного методу вважаємо за доречне звернути увагу на те, що необхідно встановити оптимальне співвідношення між нормативним реглантуванням та самостійною діяльністю вищих навчальних закладів у використанні фінансових ресурсів.

Основними фінансовими інструментами, що впливають на діяльність вищих навчальних закладів є, з одного боку, платежі до бюджетів, фондів цільового призначення та амортизаційні відрахування, а з іншого - інструменти державної фінансової підтримки у вигляді бюджетних позик та державних гарантій. Кожен інструмент виконує певне економічне навантаження та має певні межі застосування.

Окрім того, функціонування фінансового механізму закладів вищої

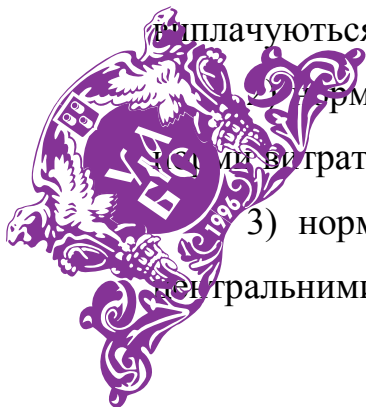
освіти ґрунтується на використанні відповідних важелів. Вплив на діяльність фінансового механізму, а через нього на діяльність вищих навчальних закладів, досягається встановленням і зміною того чи іншого важеля. Сукупність важелів становить систему важелів впливу, яка поділяється на: фінансові норми та нормативи; фінансові ліміти і резерви; фінансові стимули і фінансові санкції. Розмежування зазначених важелів має на меті розрізнити напрями їх дії.

Важливу роль у функціонуванні фінансового механізму відіграють норми та нормативи, особливо при застосуванні нормативного методу розподільних відносин, що характерно для функціонування закладів вищої освіти. Норми затверджуються органами законодавчої та виконавчої влади. Нормативи характеризують повний рішень забезпечення видатків, різних видів витрат фінансових ресурсів. Фінансові норми умовно поділяють на чотири групи:

1) норми, що централізовано встановлюються державними органами влади. Для закладів вищої освіти такими нормами є: ставки заробітної плати, розмір стипендій, ставки податків, зборів і відрахувань. Ставки заробітної плати у ВНЗ залежать від посади (ректор, проректор, завідувач кафедри, тощо) та вченого звання (старший науковий співробітник, доцент, професор). При визначенні розміру заробітної плати також враховується обсяг максимального навчального навантаження на рік та стаж педагогічної роботи. З метою матеріального заохочення студентів вищих навчальних закладів їм виплачується стипендія, що регулярно надається особам, які навчаються на денних відділеннях за рахунок бюджетних коштів, а також особам, які проходять підготовку в аспірантурі і докторантурі. Стипендії виплачуються в межах доведених лімітів стипендіального фонду;

2) норми, що ґрунтуються на визначенні матеріальних потреб, а саме: норми витрат на освітлення, опалення тощо;

3) норми і нормативи, що визначаються міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади. Це, зокрема, норми витрат в

бюджетних установах, норми бюджетного забезпечення;

4) норми і нормативи, що характеризують пропорції економічної та соціального розвитку вищого навчального закладу.

Фінансові ліміти є певним обмеженням на витрати, що встановлюються органами державної влади, в тому числі ліміти бюджетного фінансування для закладів вищої освіти державної та комунальної форм власності. Резерви мають нейтралізувати вплив непередбачуваних факторів, що можуть виникнути в майбутньому.

Характеризуючи фінансові стимули та санкції як складові системи важелів впливу, слід відмітити, що вони матеріалізують фінансове заохочення чи фінансове покарання і покликані підвищити відповідальність та ефективність діяльності суб'єктів господарювання. До фінансових стимулів діяльності вищих навчальних закладів належать фінансування підвищення кваліфікації кадрів та проведення науково-дослідних робіт за рахунок державних коштів; встановлення податкових пільг у відповідності з діючим законодавством. Фінансові санкції стосуються, насамперед, нецільового використання бюджетних коштів [137, 29].

Досліджуючи специфіку побудови фінансового механізму вищої освіти, слід окремо виділити такий важіль як ціна на освітні послуги. У більшості вищих навчальних закладів ціна за навчання формується виходячи з фактичних витрат. Таке ціноутворення на засадах затратного принципу затверджено спільним наказом Міністерства освіти та науки, Міністерства фінансів і Міністерства економіки України від 27.11.1997 р. № 383/239/131. Цей принцип полягає у тому, що при формуванні ціни послуги в першу чергу визначається мінімальна межа величини вартості навчання, яка не може бути нижчою від суспільно-необхідного рівня валових витрат закладу освіти (зарплата, плата та нарахування на неї, стипендія, господарські й інші витрати). Слід відмітити, що такий підхід не враховує попиту на освітні послуги та платоспроможність споживачів. Тому ціна на освітні послуги

повинна відповідати потребам вищого навчального закладу, що дозволить забезпечити його ефективну діяльність.

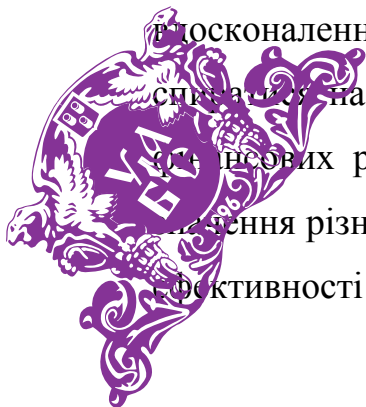
Узагальнена схема структури фінансового механізму діяльності закладів вищої освіти представлена в додатку Д.

З огляду на наведену характеристику складових фінансового механізму діяльності закладів вищої освіти, слід зазначити, що вони є взаємопов'язаними і взаємозалежними, але разом з тим кожен елемент функціонує відносно самостійно. Ця обставина викликає необхідність постійного узгодження дії складових фінансового механізму.

Враховуючи специфіку діяльності вищих навчальних закладів, на нашу думку, фінансовий механізм системи вищої освіти слід розглядати як елемент реалізації державної політики у сфері вищої освіти, що представляє собою сукупність самостійних, але взаємопов'язаних форм, методів, інструментів та важелів впливу, які забезпечують створення і використання фінансових ресурсів для ефективного реалізації освітньої, науково-дослідної, відтворювальної та виховної функцій системи вищої освіти.

Отже, проведені дослідження основ фінансового механізму функціонування системи вищої освіти, дозволили зробити висновок, що він, з одного боку, підпорядкований концептуальним основам побудови фінансового механізму в цілому, а з іншого - відображає специфіку організації фінансових відносин у сфері вищої освіти.

Таким чином, глибоке розуміння й осмислення сутності фінансового механізму системи вищої освіти, місця і ролі окремих його елементів є важливим для забезпечення ефективного функціонування структури вищої освіти та виконання нею соціально-економічної функції в суспільстві. Тому вдосконалення складових фінансового механізму повинно, в першу чергу, спрямовуватися на розробку механізму ефективного формування й використання фінансових ресурсів, що передбачає їх структуризацію, визначення ролі і використання різних джерел фінансування, обґрунтування напрямків розподілу та ефективності використання фінансових ресурсів, що дозволить забезпечити

досягнення максимальних результатів діяльності системи вищої освіти

1.3. Механізм формування та використання фінансових ресурсів у системі вищої освіти

Необхідною умовою формування ефективного фінансового механізму закладів вищої освіти є визначення оптимального обсягу, структури та спрямування фінансових ресурсів, що виступають основою фінансового забезпечення процесу надання освітніх послуг. Фінансові ресурси є матеріальними носіями фінансових відносин, що є характерним для фінансів в цілому, проте в кожній сфері діяльності застосовуються різні форми й методи створення та використання фінансових ресурсів. Їх місце й роль у функціонуванні системи вищої освіти можна конкретно визначити лише маючи їх теоретичне обґрунтування як економічної категорії. Необхідно відмітити, що в економічній літературі дослідженню сутності категорії «фінансові ресурси» приділена значна увага. Методичні підходи до визначення даної категорії різними авторами наведено в додатку Е. Проведений аналіз літературних джерел дозволяє зробити висновок про існування майже єдиного підходу з боку російських та вітчизняних науковців щодо сутності поняття «фінансові ресурси», що дало нам змогу виділити специфічні ознаки, характерні для даної категорії:

- фінансові ресурси завжди виражають відносини власності, тобто вони належать або державі, або суб'єктам господарювання (підприємствам), на що вказують більшість дослідників;

- наявність певного джерела створення фінансових ресурсів – ВВП (національного доходу чи сукупного суспільного продукту), на яке звертають увагу автори О. Бірман, М. Коробов, О. Василик, В. Сенчагов та автори економіко-кредитного словника;

- цільове призначення використання фінансових ресурсів відмічається у визначеннях О. Бірмана, М. Коробова, В. Родіонової, С. Ковальчука,

І. Форкун, О. Романенко, О. Василика;

- поділ фінансових ресурсів на фондову й нефондову форми здійснюють М. Коробов, А. Поддєрьогін та автори фінансово-кредитного словника;

- систему розподільних і перерозподільних відносин вивчають М. Коробов, О. Василик, В. Сенчагов та автори фінансово-кредитного словника.

Вивчаючи економічну природу фінансових ресурсів більшість авторів обмежують їх трактування як грошових засобів (грошів чи надходжень), лише автори фінансово-кредитного словника М. Коробов та А. Поддєрьогін зазначають, що фінансовими ресурсами є фонди грошових коштів цільового призначення. На нашу думку, визначення фінансових ресурсів з позиції сукупності фондів грошових коштів є найбільш повним, виходячи з сутності фінансів в цілому.

Отже, проведений аналіз дозволив нам зробити висновок про те, що сутність фінансових ресурсів розкривається через призму функціонування держави чи суб'єктів господарювання. При цьому вони різняться: методами створення; напрямками використання; правом володіння; розпорядження ними. Окрім того, на нашу думку, розгляд даного поняття доцільно проводити також з позиції належності фінансових ресурсів до певного сектору економіки, а не лише з погляду мікро- та макrorівня.

Характеризуючи механізм функціонування системи вищої освіти слід відмітити, що вивченням проблем визначення джерел фінансування, порядку формування та використання фондів фінансових ресурсів даної сфери займалися такі автори як Т. Боголіб, М. Яструбовський, Г. Цегелик, І. Бєсکید, О. Шашкевич та інші. Дослідження питань управління фінансовими ресурсами бюджетної установи в системі вищої освіти України здійснювали: Н. Барабаш, В. Куценко, І. Никонович, Н. Волкова, Т. Кондратова, Є. Бойко, Л. Іщук, Н. Кириленко, Ю. Ковальчук Але у своїх працях зазначені автори зосереджують увагу лише на умовах фінансування

вищих навчальних закладів, при цьому не розкриваючи сутності поняття фінансові ресурси вищої освіти.

Слід зазначити, що при визначенні сутності фінансових ресурсів системи вищої освіти потрібно враховувати загальновищні економічні критерії, до яких відносять: джерела створення, форми вираження та цільове призначення фінансових ресурсів. В свою чергу, необхідно звернути увагу на те, що система відносин з приводу формування, розподілу та використання фінансових ресурсів у сфері вищої освіти являє собою процес фінансового забезпечення чи фінансування.

Перш за все, вивчаючи механізм формування фінансових ресурсів, доцільно розглянути джерела фінансування системи вищої освіти. Аналізуючи нормативно-правову базу, що регламентує фінансове забезпечення системи вищої освіти слід зазначити, що згідно з Національною доктриною розвитку освіти, затвердженою указом Президента України від 17 квітня 2002 року № 347/2002, основними джерелами фінансового забезпечення освіти визначені: кошти державного та місцевих бюджетів; кошти юридичних та фізичних осіб, громадських організацій і фондів, у тому числі благодійні внески і пожертвування; кошти від надання навчальними закладами додаткових освітніх та інших послуг; гранти; кредити на розвиток навчальних закладів у їх діяльності та здобуття освіти; кошти від здійснення навчальними закладами економічної діяльності, регламентованої державою [131].

У Законі України «Про вищу освіту» розмежовуються джерела фінансування, виходячи з форм власності вищих навчальних закладів [125]. Так, відповідно до статті 64 зазначеного закону фінансування вищих навчальних закладів державної форми власності здійснюється за рахунок коштів державного бюджету. Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, виконавчі органи відповідних рад можуть фінансувати вищі навчальні заклади державної форми власності відповідно до програм соціально-економічного розвитку регіонів. Фінансування вищих

навчальних закладів, що перебувають у власності Автономної Республіки Крим та вищих навчальних закладів комунальної форми власності здійснюється за рахунок коштів відповідних бюджетів. Слід зазначити, що заклади системи вищої освіти, що перебувають у державній та комунальній формах власності формують державний сектор вищої освіти. Фінансування вищих навчальних закладів приватної форми власності, що створюють приватний сектор вищої освіти здійснюється їх власниками. Окрім того, фінансування вищих навчальних закладів всієї форми власності може здійснюватися за рахунок залучення додаткових джерел фінансування, не заборонених законодавством [125].

В розрізі дослідження питання джерел фінансування системи вищої освіти доцільно також розглянути різні точки зору науковців на дану проблематику. При цьому слід зазначити, що на сьогоднішній день відсутній єдиний підхід щодо складових джерел фінансування, до яких вітчизняні автори відносять: види; форми; методи.

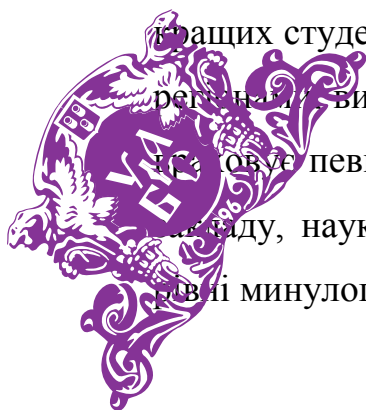
Так, Т. Боголіб зазначає, що основними видами джерел фінансування є: бюджетні кошти, власні надходження бюджетних установ, кошти комерційних освітніх послуг. И. Бескид та О. Шашкевич конкретизують види в залежності від змісту економічної операції: бюджетне фінансування заробітної плати співробітників, стипендії студентів, оплата енергоносіїв і комунальних послуг; кошти від оплати за навчання студентів; бюджетне фінансування наукових досліджень; децентралізоване фінансування госпдоговірних тем, науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт; кошти від надання інших послуг. В свою чергу Ю. Богач джерела фінансування вищих закладів освіти поділяє на дві підгрупи, а саме: стабільні (постійні) та нестабільні (періодичні, разові), тобто здійснює класифікацію виходячи з регулярності надходження фінансових ресурсів. Серед стабільних джерел автор виокремлює наступні: державний бюджет; кошти підприємств, організацій, установ; кошти приватних осіб; кошти від надання комерційних послуг освітнього та неосвітнього характеру; кошти відомчих

установ (для відомчих закладів). Кошти місцевих бюджетів під конкретні програми; кошти міжнародних організацій; гранти, стипендії; кошти від проведення наукових досліджень і наукових розробок; разова фінансова допомога юридичних і фізичних осіб; кошти від здачі в оренду приміщень і майна відносяться до нестабільних джерел фінансування [41]. Наступні автори: Л. Іщук, Н. Килипенко та Ю. Ковальчук зазначають, що джерела фінансування вищої освіти поділяються на централізовані, як включають асигнування з державного бюджету та децентралізовані (позабюджетні) джерела фінансування, до яких належать власні прибутки вищих навчальних закладів; витрати підприємств, пов'язані з безоплатною передачею ВНЗ приладів і устаткування, які не використовуються на виробництві, але придатних для навчальної і наукової праці; кошти, що надходять до ВНЗ від перевищення прибутків над витратами з науково-дослідних та конструкторських робіт, виконаних по господарських договорах і прибуток госпрозрахункових організацій, що перебувають на балансі вищих навчальних закладів (наприклад, прибуток від видавничої діяльності) та інше. Дані автори розглядають джерела фінансування вищої освіти виходячи з різня централізації фінансових ресурсів [60].

Отже, характеризуючи видову класифікацію джерел фінансування системи вищої освіти науковці визначають категоріальні ознаки.

Вивчення форм фінансування вищої освіти, як елемента джерел фінансування, приділено значну увагу в працях доктора економічних наук Т. Боголіб, яка розрізняє їх наступним чином: пряме фінансування на основі кошторисної вартості або нормативів; додаткові асигнування за окремими категоріальними програмами, заходами (наприклад, програма підтримки талановитих студентів); дотації або субвенції для вирівнювання диспропорцій між регіонами; виділення матеріальних ресурсів, надання пільг, за формулою, яка встановлює певні кількісні та якісні показники діяльності вищого навчального закладу, наукової установи, за конкурсом, надання «блокових» грантів; на рівні минулого року.

Ю. Богач пропонує більш узагальнене бачення форм фінансування вищих навчальних закладів всіх рівнів акредитації за основною дилематою, відмічаючи при цьому, що основною формою залишається державний контракт (замовлення) і в ненабагато меншій мірі - угоди з підприємствами, громадянами та іншими суб'єктами.

Зазначені підходи авторів суттєво різняться між собою, оскільки Т. Боголіб розглядає форму фінансування при цьому звертає увагу на конкретний метод акумуляції фінансових ресурсів, а автор Ю. Богач трактує форми фінансування через засоби державного регулювання (державний контракт, державне замовлення) та на договірних засадах між суб'єктами.

На характеристиці методів фінансування системи вищої освіти зосереджує свою увагу П. Коваль, який визначає, що фінансування поточних і капітальних витрат може здійснюватися двома методами: безповоротним (метод фінансування) і поворотним (метод кредитування). Безповоротний метод фінансування передбачає надання установам науки та освіти фінансових ресурсів на поточні та капітальні витрати у порядку прямого їх виділення та без наступного повернення. У такому порядку використовуються бюджетні асигнування, власні надходження бюджетних установ, власні й залучені кошти інвесторів. Надання фінансових ресурсів прямим фінансуванням поточних і капітальних витрат науки і освіти здійснюється за такими принципами: планово-цільового характеру використання, надання коштів у міру фактичного виконання обсягів робіт; безповоротний характер наданих ресурсів і контроль за їх цільовим використанням. На основі критичних зауважень до підходів автора М. Ковалю можна зробити висновок, що форми фінансового забезпечення вим розглядаються як методи, а методи фінансування прирівнюються до принципів [75].

Отже, проведені дослідження дозволили нам зробити висновок, що різні підходи до визначення складових джерел фінансування системи вищої освіти є різноманітними та багатограними за своїми формами прояву,

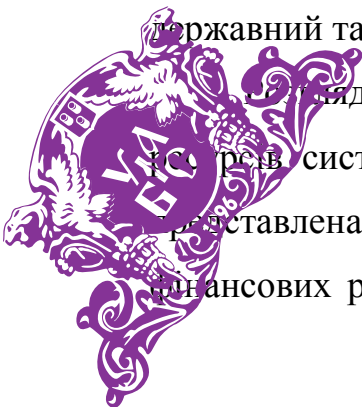
що, в свою чергу, дозволило нам запропонувати наступну узагальнюючу схему джерел формування фінансових ресурсів системи вищої освіти в Україні, яка наведена на рис. 1.2.

Рис. 1.2. Схема джерел формування фінансових ресурсів системи вищої освіти в Україні

Отже, мобілізація фінансових ресурсів у системі вищої освіти здійснюється в залежності від основ організації фінансової діяльності суб'єктів даної сфери, базуючись на поділі системи вищої освіти на державний та приватний сектори.

Враховуючи наступний критерій - форму вираження фінансових ресурсів системи вищої освіти, необхідно зазначити, що вона може бути представлена у вигляді доходів, надходжень, нагромаджень, які є видами фінансових ресурсів, та видатків і витрат, що характеризують напрямки їх

використання.

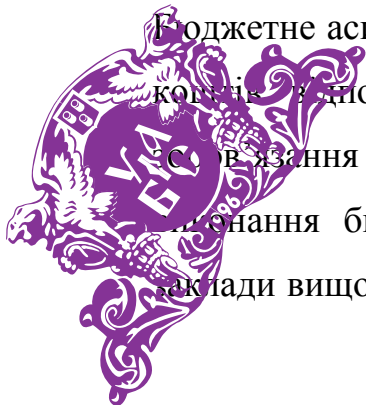
Визначаючи сутність фінансових ресурсів за критерієм цільового призначення, необхідно відмітити, що фінансові ресурси системи вищої освіти спрямовуються на підготовку згідно з державним замовленням і на договірних засадах висококваліфікованих фахівців різних освітньо-кваліфікаційних рівнів для економіки, сфери науки і освіти; підготовку, перепідготовку кадрів і підвищення кваліфікації фахівців різних галузей; здійснення та розширення зовнішньоекономічної діяльності, зокрема в частині підготовки іноземних студентів; здійснення культурної, методичної, видавничої діяльності.

Отже, враховуючи особливості функціонування сфери вищої освіти можна сформулювати визначення фінансових ресурсів системи вищої освіти як сукупності грошових надходжень та доходів, що створюються в результаті розподілу та перерозподілу ВВП, акумульовані в державному і приватному секторах вищої освіти та направлені на реалізацію державної освітньої програми. Тобто, основним призначенням фінансових ресурсів системи вищої освіти є забезпечення ефективного функціонування даної сфери. Критерії визначення категорії «фінансові ресурси системи вищої освіти» наведено в додатку Ж.

Наявність у складі системи вищої освіти державного та приватного секторів обумовлюють різні права щодо володіння і розпорядження фінансовими ресурсами, специфіку вибору джерел їх формування та напрямків використання вищими навчальними закладами.

Так, заклади державного сектору вищої освіти формують фінансові ресурси переважно за рахунок асигнувань державного та місцевих бюджетів.

Бюджетне асигнування – це повноваження, надане розпоряднику бюджетних коштів відповідно до бюджетного призначення на взяття бюджетного зобов'язання та здійснення платежів з конкретною метою в процесі виконання бюджету [26]. Згідно статті 2 Бюджетного кодексу України, заклади вищої освіти – бюджетні установи, в особі їх керівників, виступають

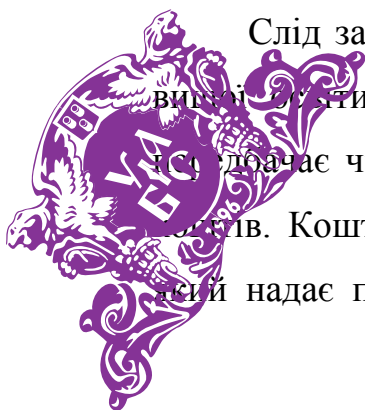

розпорядниками бюджетних коштів та отримують повноваження шляхом встановлення бюджетних призначень [26]. В свою чергу, бюджетне призначення – повноваження, надане розпоряднику бюджетних коштів Бюджетним Кодексом, законом про Державний бюджет України або рішенням про місцевий бюджет, що має кількісні та часові обмеження і дозволяє надавати бюджетні асигнування. Що стосується фінансових ресурсів закладів приватного сектора вищої освіти, то основними їх видами є власні надходження приватного закладу, які включають, наприклад, кошти засновника (власника). Окрім того, як зазначалося нами раніше, заклади вищої освіти різних форм власності можуть залучати додаткові фінансові ресурси в результаті: надання платних освітніх послуг як громадянам України, так і іноземним громадянам; здійснення наукової діяльності (виконання госпрозрахункових, науково-дослідних тем на замовлення підприємств та організацій; проведення наукової експертизи, здійснення дослідно-конструкторських робіт); оренди та здачі в оренду майна закладу; надходжень за рахунок благодійних внесків, грантів.

Таким чином, джерелами фінансування системи вищої освіти можуть бути кошти централізованих та децентралізованих грошових фондів, при цьому основними видами фінансових ресурсів вищих навчальних закладів різних секторів є відповідно кошти бюджетів різних рівнів та кошти засновника (власника).

Досліджуючи механізм використання фінансових ресурсів, необхідно також зосередити увагу на напрямках їх витрачання. В цілому видатки системи вищої освіти класифікуються відповідно до Бюджетного кодексу України за функціональною, відомчою, економічною ознаками.

Слід зазначити, що фінансування витрат закладів державного сектору вищої освіти здійснюється на основі кошторису доходів і видатків, що передбачає чітку регламентацію напрямків як планування так і витрачання коштів. Кошторис бюджетної установи є основним плановим документом, який надає повноваження щодо отримання доходів і здійснення видатків,

визначає обсяг і спрямування коштів на виконання бюджетною установою своїх функцій та досягнення цілей, визначених на бюджетний період відповідно до бюджетних призначень [127]. Даний документ визначає загальну суму витрат з розподілом за категоріями видатків економічної класифікації, а також встановлення витрат, які планується профінансувати за рахунок бюджетних асигнувань і за рахунок позабюджетних надходжень та має наступні групи:

- поточні видатки: (видатки на товари і послуги, зокрема: оплата праці працівників бюджетних установ (заробітна плата, грошове утримання військовослужбовців, виплати по тимчасовій непрацездатності); нарахування на заробітну плату; придбання предметів постачання і матеріалів, оплата послуг та інші видатки (предмети, матеріали, обладнання та інвентар, медикаменти; продукти харчування, оплата транспортних послуг та утримання транспортних засобів, оренди та експлуатаційні послуги; поточний ремонт обладнання, технічне обслуговування; послуги зв'язку; видатки на відрядження; матеріали, інвентар, будівництво, капітальний ремонт та заходи спеціального призначення, що мають загальнодержавне значення; оплата комунальних послуг та енергоносіїв (оплата водопостачання і водовиведення; електроенергії; природного газу; інших комунальних послуг та енергоносіїв); дослідження і розробки, державні програми; виплата процентів (доходу) за зобов'язаннями; субсидії і поточні трансфери (стипендії).

- капітальні видатки це придбання основного капіталу: придбання обладнання і предметів довгострокового користування; капітальне будівництво (придбання); капітальний ремонт, реконструкція та реставрація; придбання землі і нематеріальних активів; капітальні трансфери;

- незподілені видатки;

- кредитування з вирахуванням погашення.

Необхідно відмітити, що фінансування видатків вищих навчальних закладів державної та комунальної форм власності здійснюється переважно із

загального фонду бюджетів, видатки спеціального фонду формуються за рахунок власних надходжень і плануються у такій послідовності, за визначеною метою, на погашення заборгованості установи та на проведення заходів, пов'язаних з виконанням функцій установи, які не забезпечені (або частково забезпечені) видатками загального фонду. Враховуючи специфіку діяльності вищих навчальних закладів зазначених форм власності слід зазначити, що планування витрат здійснюється на основі фінансових норм і нормативів.

На відміну від закладів вищої освіти державного сектору, функціонування вищих навчальних закладів приватної форми власності відбувається на основі принципу самоокупності витрат, при цьому основними напрямками використання інших фінансових ресурсів є:

- відшкодування витрат, пов'язаних із здійсненням статутної діяльності;
- сплата податків, зборів та обов'язкових платежів;
- розподіл коштів, що залишилися після сплати податків з метою забезпечення освітнього процесу та функціонування освітньої установи;
- використання коштів на розвиток і вдосконалення матеріально-технічної бази, придбання прав на інтелектуальну власність й інших нематеріальних активів;
- виплата частки заноски (власнику);
- поповнення власного капіталу;
- придбання гнучких паперів, перерахування коштів у банк на депозит й ін.

Використання фінансових ресурсів вищих навчальних закладів залежить від форми фінансового забезпечення, яка характерна для державного чи приватного сектору вищої освіти. Отже, фінансування закладів вищої освіти України відбувається на основі використання форм фінансового забезпечення, а саме: кошторисного фінансування та самофінансування. Існуючі форми фінансового забезпечення дозволяють здійснювати поточну діяльність відповідно до статуту вищого навчального

закладу.

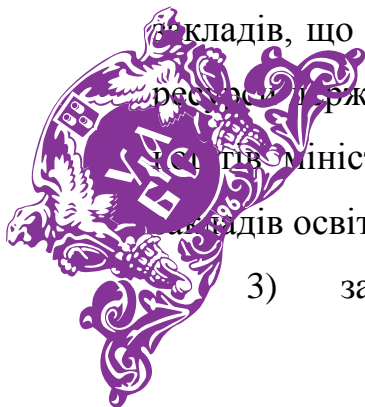
Таким чином, результати проведених досліджень дають нам підстави для уточнення та конкретизації визначення сутності фінансових ресурсів вищих навчальних закладів, під якими автор розуміє грошові надходження та доходи, отримані вищими навчальними закладами із бюджетів різних рівнів, кошти засновника (власника) в результаті здійснення господарської діяльності та інших джерел, що забезпечують виконання статутної діяльності вищих навчальних закладів, спрямованої на виробництво науково-освітнього продукту.

Таке розуміння сутності фінансових ресурсів вищих навчальних закладів, на нашу думку, дозволяє:

- чітко визначити джерела фінансових ресурсів;
- врахувати специфіку руху грошових коштів;
- деталізувати призначення фінансових ресурсів.

Спираючись на результати попередньої класифікації вищих навчальних закладів в підпункті 1.1. даної дисертаційної роботи та враховуючи особливості формування й використання фінансових ресурсів вищих навчальних закладів державного і приватного секторів, нами пропонується характеризувати фінансові ресурси за наступними ознаками:

- 1) за формою власності: державні (кошти державного бюджету), комунальні (кошти місцевих бюджетів), приватні (кошти власників);
- 2) за статусом підпорядкування вищих навчальних закладів: фінансові ресурси вищих навчальних закладів, які мають статус національних і фінансуються за окремими нормативами, що встановлює Кабінет Міністрів України; фінансові ресурси державних вищих навчальних закладів, що фінансуються Міністерством освіти і науки України, фінансові ресурси державних вищих навчальних закладів, що фінансуються за рахунок департаментів міністерств та відомств; фінансові ресурси засновника приватних вищих навчальних закладів освіти;
- 3) за характером діяльності вищих навчальних закладів: кошти від

надання освітніх послуг (освітня діяльність); надання послуг неосвітнього характеру;

- 4) за джерелами формування: кошти централізованих фондів, кошти децентралізованих фондів суб'єктів господарювання; доходи фізичних осіб;
- 5) за періодичністю надходження: постійні (бюджетні, спонсорські, плата за навчання); змінні (кошти, отримані в результаті наукової діяльності, реалізації та здачі в оренду майна закладу, благодійні внески та гранти);
- 6) за кругообігом: початкові (кошти власників закладу); прирощені (кошти, отримані в результаті діяльності вищого навчального закладу);
- 7) за змістом надання платних послуг: платні послуги, що забезпечують отримання певного освітньо-кваліфікаційного рівня (бакалавр, магістр); платні послуги за отримання освітніх послуг в різних формах навчання (стаціонарна, вечірня, заочна, екстернатна, дистанційна); платні послуги з надання можливості лігування, відпочинку, спортивних та культурних заходів; платні послуги, пов'язані з господарською діяльністю вищих навчальних закладів: платні послуги за підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації фахівців та підготовку абітурієнтів до вступу у вищі навчальні заклади;
- 8) за способом залучення ресурсів: внутрішні (кошти державного та місцевого бюджетів, кошти засновників, плата за навчання та інші власні ресурси); зовнішні (здійснення наукової діяльності в частині виконання госпрозрахункових, договірних тем, благодійні внески, спонсорська допомога, гранти);
- 9) за методами акумулювання: безповоротні, поворотні.

Запропонована класифікація фінансових ресурсів дозволить забезпечити розширену інформаційну базу для проведення аналізу з метою отримати більш достовірної оцінки рівня фінансування вищих навчальних закладів України (додаток 3).

Досліджуючи особливості формування та використання фінансових ресурсів у системі вищої освіти, не можна не звернути увагу на їхню

багатогранність, адже вони охоплюють грошові відносини із засновниками, трудовим колективом, із постачальниками, покупцями, бюджетом, банками, позабюджетними, страховими й іншими організаціями.

В основу реалізації механізму формування та використання фінансових ресурсів закладів вищої освіти, як ключової ланки системи вищої освіти, покладено рух грошових коштів. Необхідно зазначити, що рух фінансових ресурсів вищих навчальних закладів характеризує потоки грошових коштів від різних видів діяльності в процесі отримання доходів, надходжень та здійснення видатків і витрат, що схематично представлено на рис. 1.3.

У вищих навчальних закладах державної та комунальної форми власності створюються:

- загальний фонд на підготовку фахівців в межах державного (місцевого) замовлення та проведення науково-дослідних робіт;
- спеціальний фонд, який формується за рахунок: коштів, одержаних за підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації фахівців; надання додаткових освітніх послуг згідно з укладеними договорами з юридичними і фізичними особами; доходів від здачі в оренду приміщень, обладнання; безоплатних та благодійних внесків юридичних і фізичних осіб, у тому числі з інших держав; надходжень за виконання госпдоговірної тематики за договорами з підприємствами, установами, організаціями і фізичними особами; інших доходів згідно з чинним законодавством.

Слід звернути увагу, що вищі навчальні заклади приватної форми власності засячені фонди не створюють. В свою чергу, доходами та надходженнями таких закладів є: кошти власника (засновника); кошти за послуги, що надаються освітніми закладами; позикові кошти; благодійні внески юридичних і фізичних осіб; кошти, отримані від іншої діяльності.

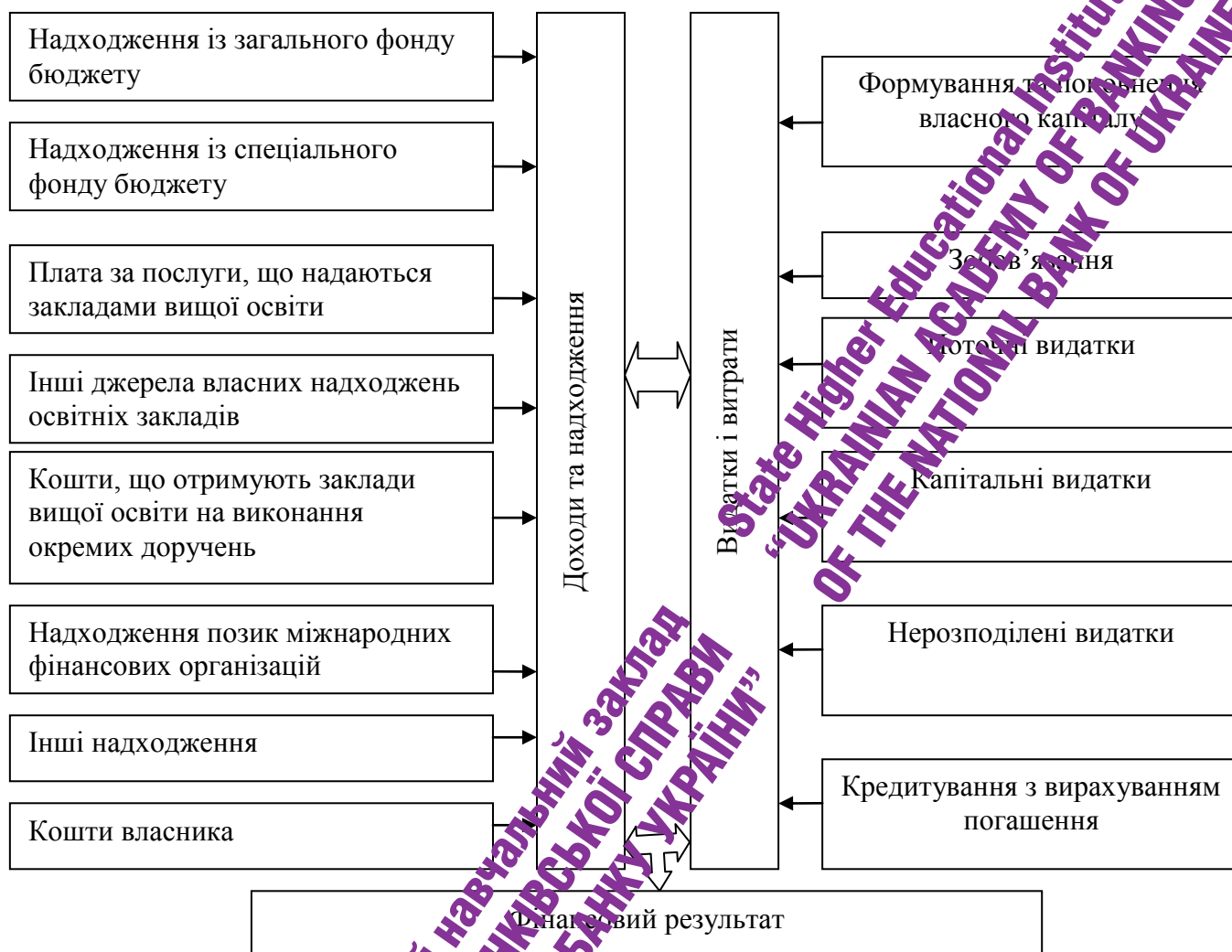
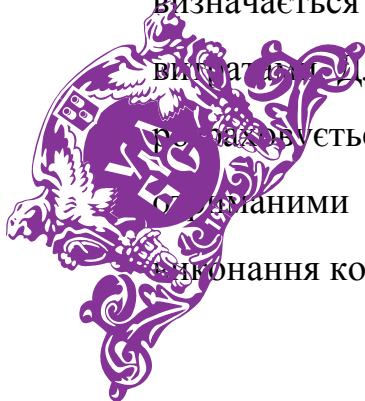

Рис. 1.3. Рух фінансових ресурсів вищих навчальних закладів

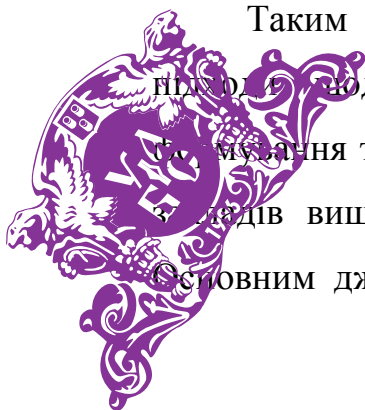
Блок витрат і витрат вищих навчальних закладів обумовлений, насамперед, особливостями фінансово-господарської діяльності вищих навчальних закладів і включає формування й поповнення власного капіталу; здійснення поточних та капітальних витрат; виконання фінансових зобов'язань та інші витрати, передбачені установчими документами.

Фінансовий результат діяльності вищих навчальних закладів визначається як різниця між отриманими доходами та фактичними витратами. Для бюджетних вищих навчальних закладів фінансовий результат розраховується за загальним та спеціальним фондами, як різниця між отриманими надходженнями та витратами, до яких додається результат виконання кошторису на початок року за загальним (спеціальним) фондом.

В сучасних умовах діяльність вищих навчальних закладів повинна здійснюватися на принципах ринкової економіки, але при цьому слід відмітити, що в державному секторі вищої освіти процес руху фінансових ресурсів повністю регулюється державою. Проте необхідно відмітити, що на сьогоднішній день спостерігається неузгодженість та невідповідність різних нормативно-правових актів щодо регулювання фінансових відносин в сфері вищої освіти. Так, відповідно до Закону України «Про вищу освіту» вищі навчальні заклади державної та комунальної форм власності можуть самостійно розпоряджатися доходами та іншими надходженнями, отриманими від надання платних послуг. Поряд з цим, відповідно до положень Бюджетного кодексу України державні вищі навчальні заклади, як бюджетні установи не мають права здійснювати запозичення в будь-якій формі. Вони повинні складати кошторис доходів і видатків, в якому враховують всі види надходжень та здійснюють видатки тільки у межах бюджетних асигнувань встановлених цим документом. Існуюче державне регулювання діяльності вищих навчальних закладів державної й комунальної форм власності фактично не дозволяє їм здійснювати формування та використання фінансових ресурсів виходячи із власних потреб, оскільки недотримання норм чинного законодавства вважається бюджетним правопорушенням, що в свою чергу перешкоджає запровадженню автономії закладів вищої освіти. Зв'язку з цим, на нашу думку, окремі види послуг, що надаються державними та комунальними вищими навчальними закладами цільно здійснювати на ринкових засадах без державного втручання, що дозволить забезпечити зміцнення їх фінансової самостійності.

Таким чином, проведені дослідження дозволили нам узагальнити висновки щодо визначення сутності фінансових ресурсів, джерел їх формування та напрямків використання з урахуванням специфіки діяльності закладів вищої освіти різних форм власності на ринку освітніх послуг. Основним джерелом створення фінансових ресурсів у сфері вищої освіти

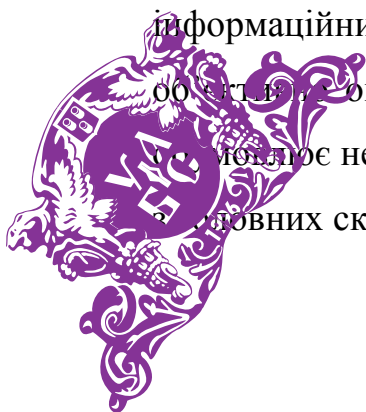

виступає вартість валового внутрішнього продукту, яка розподіляється та перерозподіляється через централізовані та децентралізовані фонди грошових коштів, при цьому наявність державного і приватного секторів вищої освіти дозволили розмежувати джерела їх фінансування, види та напрямки використання фінансових ресурсів вищих навчальних закладів різних форм власності. Раціональне формування та використання фінансових ресурсів у сфері вищої освіти є основою дієвого й ефективного фінансового механізму системи вищої освіти.

Висновки до розділу 1

На основі проведеного дослідження теоретичних основ фінансового механізму функціонування системи вищої освіти України, визначення її ролі й значення в соціально-економічному розвитку країни можна зробити наступні висновки:

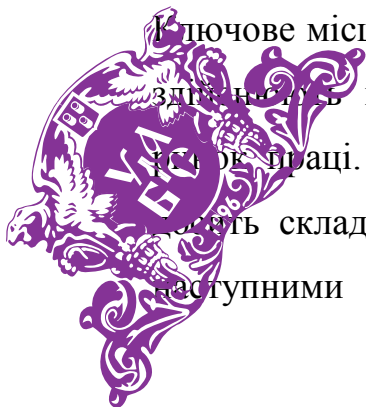
1. Для України, що перебуває на початковому етапі подолання фінансово-економічної кризи, важливо знайти механізми подальшого прискореного розвитку економіки для забезпечення інноваційного шляху розвитку. Тому, на шляху освіти покладено важливе завдання із підготовки висококваліфікованих кадрів з метою забезпечення потреб ринку праці та сфер економічної діяльності, які відповідають умовам соціально-економічного розвитку суспільства і виступають визначальним чинником конкурентоспроможності на національному, європейському та світовому рівнях. Процеси глобалізації й інтеграції, трансформаційні економічні зміни та модернізація українського суспільства, впровадження нових науково-інформаційних технологій обумовлюють потребу в спеціалістах, які можуть об'єктивно оцінювати процеси, що відбуваються в суспільстві та світі. Це знову підкреслює необхідність подальшого розвитку системи вищої освіти як однієї з основних складових загальнолюдських цінностей.

2. Дослідження сутності поняття «система вищої освіти» дозволило зробити висновок, що вища освіта може бути представлена як сукупність забезпечувальних та обслуговуючих елементів, дія яких спрямована на розвиток сфери вищої освіти, включаючи їхні внутрішньосистемні зв'язки і відносини. Тому, систему вищої освіти України нами пропонується визначати як комплексну сукупність структури вищої освіти та організаційних елементів науково-освітньої діяльності, діяльність яких зумовлена взаємозв'язками у процесі забезпечення високої якості підготовки фахівців відповідних освітньо-кваліфікаційних рівнів. Поєднання всіх зазначених складових забезпечить ефективну реалізацію державної політики у сфері вищої освіти. В Україні система вищої освіти охоплює органи управління, вищі навчальні заклади державної, комунальної і приватної форм власності, інші юридичні особи, що надають освітні послуги, діяльність яких спрямована на підготовку, перепідготовку й підвищення кваліфікації кадрів у відповідності до потреб економіки України. Узгодженість їх роботи забезпечуються через ефективну організацію науково-освітньої діяльності, яка передбачає встановлення та реалізацію мети, завдань, функції і принципів системи вищої освіти. В умовах реалізації Болонської декларації запропоновано доповнити перелік функцій системи вищої освіти науково-дослідною функцією, пов'язаною із формуванням інноваційної моделі вищої освіти.

3. Функціонування системи вищої освіти на ринку освітніх послуг характеризується взаємовідносинами між замовниками і споживачами освітніх послуг, наявністю попиту і пропозиції, механізму формування ринкової рівноваги та встановленням оптимальної ціни на освітні послуги.

Ключове місце в системі вищої освіти посідають вищі навчальні заклади, які здійснюють виробництво науково-освітнього продукту, що надходить на ринок праці. В сучасних умовах діяльність вищих навчальних закладів є досить складною та різноплановою, що дає підстави класифікувати їх за наступними ознаками: формою власності; статусом; типом; рівнем

акредитації; освітньо-кваліфікаційним рівнем підготовки спеціалістів; освітнім рівнем; сферою управління міністерств (відомств), в яких перебувають вищі навчальні заклади; формою навчання студентів; доступом до знань.

4. Проведений аналіз показників розвитку системи вищої освіти України за період з 1999 по 2008 роки свідчить про те, що динаміці кількості вищих навчальних закладів можна виділити три періоди, пов'язаних із становленням потужної мережі вищих навчальних закладів (1990-1997 н.рр.); трансформаційними процесами в державному секторі вищої освіти та створенням закладів приватної форми власності, а також збільшенням числа відокремлених підрозділів (1997-2004 н.рр.); укрупненням державних вищих навчальних закладів (2005-2008 н.рр.). Кризовий стан у економіці призвів до надання освітніх послуг на платній основі, який став причиною зменшення кількості студентів у 1990-1996 н.рр., але поступове нарощування обсягів державного замовлення й зростання попиту на фахівців високого професійного рівня сприяло збільшенню чисельності студентів у наступні роки. Позитивні тенденції в динаміці основних показників розвитку системи вищої освіти в Україні вказують на поступове нарощення її потужності. Але, характеризуючи вплив освіти на соціальний, економічний та політичний рівень розвитку громадян, слід зазначити, що незважаючи на високе значення індексу освіти в Україні, стан розвитку освіти не задовольняє достатній рівень економічної свободи, дотримання прав і громадянських свобод, які задекларовані в освітній політиці держави.

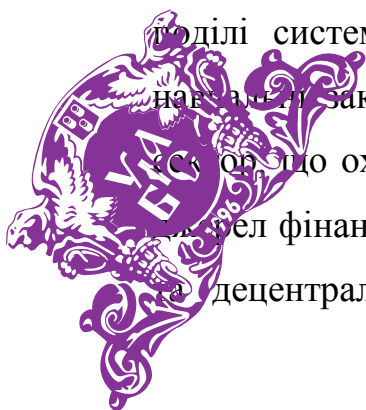
5. Ефективне функціонування системи вищої освіти можливе лише за умови чітко налагодженого фінансового механізму. Розгляд концептуальних науково-методичних підходів до основ формування фінансового механізму системи вищої освіти дозволив виявити дискусійні аспекти його побудови. Проведені нами дослідження свідчать про те, що фінансовий механізм системи вищої освіти, з одного боку, підпорядкований концептуальним

основам побудови фінансового механізму в цілому, а з іншого - відображає специфіку організації фінансових відносин у даній сфері. Характеристика основних підходів стосовно визначення складових фінансового механізму системи вищої освіти дала нам підстави виділити наступні його підсистеми: фінансове забезпечення, фінансове регулювання і систему важелів впливу. Фінансове забезпечення вищої освіти проявляється у наступних формах: бюджетне фінансування; самофінансування та кредитування. Фінансове регулювання включає методи та інструменти. Система важелів впливу охоплює: норми та нормативи; ліміти та резерви; фінансові стимули та фінансові санкції; ціну на освітні послуги.

6. Враховуючи специфіку функціонування сфери вищої освіти було зроблено висновок, що фінансовий механізм системи вищої освіти, на думку автора, є елементом реалізації державної політики у галузі вищої освіти і представляє собою сукупність самоїтинних, але взаємопов'язаних форм, методів, інструментів та важелів впливу, які забезпечують створення і використання фінансових ресурсів для ефективної реалізації освітньої, науково-дослідної, відтворювальної та виховної функцій системи вищої освіти. Сформульоване поняття дало змогу по-новому розглядати фінансові ресурси системи вищої освіти як сукупність грошових надходжень та доходів, що створюються в результаті розподілу та перерозподілу ВВП, акумульовані в державному і приватному секторах вищої освіти та направлені на реалізацію державної освітньої програми.

7. Дослідження механізму формування фінансових ресурсів системи вищої освіти дозволило зробити висновок, що він, насамперед, залежить від основ організації фінансової діяльності суб'єктів даної сфери, базуючись на поділі системи вищої освіти на державний сектор, який включає вищі навчальні заклади державної і комунальної форми власності та приватний сектор, що охоплює вищі навчальні заклади приватної форми власності. До механізму фінансування системи вищої освіти належать кошти централізованих та децентралізованих грошових фондів, при цьому основними видами

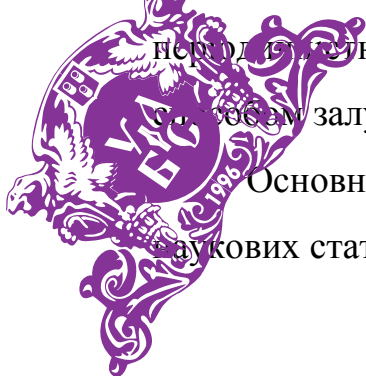

фінансових ресурсів вищих навчальних закладів різних секторів є відповідні кошти бюджетів різних рівнів та кошти засновника (власника).

8. Використання фінансових ресурсів вищих навчальних закладів залежить від форми фінансового забезпечення, що характерна для державного чи приватного секторів вищої освіти. Існуючі форми фінансового забезпечення дозволяють здійснювати поточну діяльність відповідно до статуту вищого навчального закладу, при цьому державне регулювання діяльності вищих навчальних закладів державної та комунальної форм власності фактично не дозволяє їм здійснювати використання фінансових ресурсів, виходячи із власних потреб, що в свою чергу не сприяє зміцненню їх фінансової самостійності та перешкоджає запровадженню принципів автономії.

9. Уточнення й конкретизація поняття фінансових ресурсів вищих навчальних закладів, під якими автор розуміє суму грошових надходжень та доходів, отримані вищими навчальними закладами із бюджетів різних рівнів, кошти засновника (власника), в результаті здійснення господарської діяльності та інших джерел, що забезпечують виконання статутної діяльності вищих навчальних закладів, яка спрямована на виробництво науково-освітнього продукту. Розроблені концептуальні підходи до класифікації фінансових ресурсів дають можливість розширення інформаційної бази при проведенні аналізу з метою отримання більш достовірної оцінки рівня фінансування вищих навчальних закладів. Поділ фінансових ресурсів вищих навчальних закладів здійснюється за такими ознаками: формою власності; статусом підпорядкування вищих навчальних закладів; характером діяльності вищих навчальних закладів; джерелами формування; періодом надходження; кругообігом; змістом надання платних послуг; способом залучення фінансових ресурсів; методами акумулювання.

Основні результати 1 розділу опубліковані в монографії [159], наукових статтях [155,156] та тезах доповідей [167,168].

РОЗДІЛ 2

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

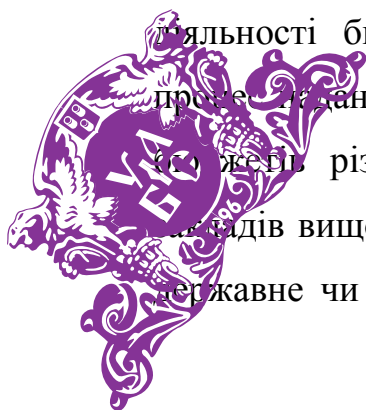
2.1. Оцінка стану фінансового забезпечення системи вищої освіти в Україні на сучасному етапі

У сучасному середовищі значення вищої освіти як найважливішого фактора формування нової якості не тільки економіки, а й суспільства в цілому постійно зростає. Тому питання реалізації сучасної політики і стратегії держави, спрямовані на подальшу розбудову національної системи вищої освіти, адаптацію її до соціально орієнтованої економіки, інтеграцію у європейське й світове співтовариство належать до пріоритетних завдань суспільного розвитку, що безпосередньо пов'язані з національними інтересами країни, підвищення якості життя та національної безпеки.

Процес реформування вищої освіти в Україні відбувається у складних соціально-економічних умовах. Інтелектуальна, політична, соціально-економічна трансформація суспільства, яка здійснюється в стислі терміни, суперечливо позначається на стані і перспективах розвитку вищої освіти.

Визначальний вплив на розвиток вищої освіти має й рівень фінансового забезпечення галузі. Слід зазначити, що основними формами фінансового забезпечення системи вищої освіти України є фінансування та кредитування. У системі фінансування виділяють бюджетне фінансування та самофінансування.

Бюджетне фінансування, як основна форма фінансового забезпечення діяльності бюджетних установ сфери вищої освіти, представляє собою процес надання грошових коштів на безповоротній та безоплатній основі із боку держави різних рівнів для здійснення відповідної статутної діяльності закладів вищої освіти. Слід зазначити, що дану форму також визначають як державне чи кошторисне фінансування. Необхідно відмітити, що механізм

формування й використання бюджетних фінансових ресурсів має правову сторону і регламентується законодавчими та нормативними актами.

Основними принципами реалізації зазначеної форми фінансування є:

- безповоротність, що означає безповоротне виділення бюджетних коштів відповідним розпорядникам у межах затверджених сум;
- безоплатність, тобто відсутність плати у вигляді відсотків за виділені бюджетні призначення;
- безстроковість, що проявляється у відсутності часових обмежень, у межах яких можна користуватися бюджетними коштами;
- плановість, що характеризується виділенням бюджетних коштів у межах, встановлених бюджетом відповідно до обсягів видатків, затверджених у фінансових планах (кошторисах) розпорядників коштів;
- цільове спрямування, при якому кошти з бюджетів плануються й витрачаються на чітко визначені цілі згідно з фінансовими планами;
- фінансування з бюджету здійснюється в міру виконання планів виробничих показників і надходження доходів;
- ефективність і раціональність використання коштів, що полягає в досягненні максимального ефекту за мінімальних витрат.

Слід також зазначити, що кошти, які виділяються на фінансування витрат державних вищих навчальних закладів надаються лише з одного бюджету за підпорядкованістю установи, організації, за винятком фінансування заальтернативних державних заходів. Оскільки бюджетне фінансування передбачає формування і використання бюджетних коштів, то необхідною умовою є контроль за процесами надходження та витрачання бюджетних асигнувань, що означає застосування всіх видів, форм і методів фінансового контролю стосовно кожного розпорядника бюджетних коштів.

Для забезпечення розвитку системи вищої освіти України здійснюються значні матеріальні й фінансові ресурси. Головним джерелом фінансування витрат на освіту в цілому й на вищу освіту, зокрема, є кошти державного та місцевих бюджетів.

Динаміка видатків зведеного бюджету України на розвиток освіти характеризуються даними, наведеними в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

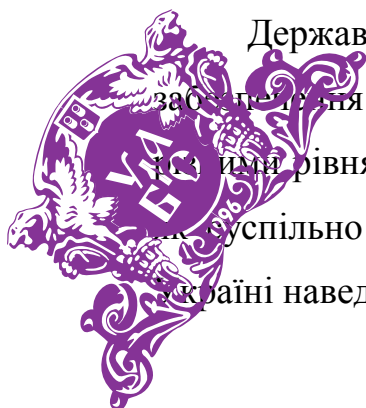
Видатки зведеного бюджету на розвиток освіти України, млрд. грн.

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Обсяги фінансування освіти, млрд грн	7,1	9,6	12,3	14,9	18,3	26,8	38,1	46,1	53,2
в т.ч.: до попереднього року, %	-	135,2	128,1	122,0	122,0	140,4	128,1	112,7	139,6
до 2000 року, %	-	135,2	173,2	211,3	257,7	380,0	464,8	536,6	749,3
частка у ВВП, %	5	5,4	4,7	5,5	5,9	5,9	6,4	5,3	7,6

* Джерело: складено за даними Держкомстату України

Як свідчать наведені дані за період з 2000 по 2008 рр. обсяг видатків на освіту в Україні має постійну тенденцію до зростання. Так, якщо у 2000 році видатки на освіту становили 7,1 млрд грн, то в 2008 році вони збільшилися на 46,1 млрд. грн. і становили 53,2 млрд. грн. При цьому слід зазначити, що щорічний приріст обсягів видатків на освіту коливається в межах 22,0 – 40,4%, а порівнюючи зазначені показники з 2000 роком, слід відмітити, що їх обсяг зріс у 7,5 рази. Співвідношення видатків зведеного бюджету України на освіту до ВВП змінюється по роках від 5% у 2000 році до 7,6 % у 2008 році [148]. В той же час слід зазначити, що згідно із Законом України «Про освіту» держава повинна забезпечувати бюджетні асигнування в розмірі не меншому десяти відсотків національного доходу. У відповідності до нормативних вимог ЮНЕСКО рекомендований обсяг державних витрат на освіту повинен становити щонайменше шість відсотків ВВП країни. Таким чином обсяги фінансування освіти в Україні відповідають лише мінімальним міжнародним стандартам.

Державне фінансування освіти здійснюється як правило з метою забезпечення рівних можливостей доступу до вищої освіти для людей з різними рівнями доходів, а також для стимулювання попиту на вищу освіту як суспільно значиме благо[132]. Показники фінансування вищої освіти в Україні наведені в таблиці 2.2.

Показники фінансування вищої освіти в Україні за 2000 – 2008 рр.

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Видатки зведеного бюджету, млрд. грн.	48,1	55,5	60,3	75,6	90,3	108,1	124,0	226,1	239,6
з них на освіту, усього	7,1	9,6	12,3	15,0	18,3	26,8	33,7	35,1	53,2
у т.ч. на вищу освіту	2,3	3,0	4,2	4,6	5,8	7,5	9,9	11,0	16,0
Частка витрат на вищу освіту, % до:									
- видатків зведеного бюджету	4,7	5,5	6,9	6,1	6,4	7,5	8,0	4,9	6,7
- видатків на освіту	32,3	31,9	34,0	30,9	37,7	29,1	29,3	28,9	30,1
- ВВП	1,3	1,5	1,9	1,8	1,6	1,7	1,7	1,5	2,3

Аналізуючи фактичні показники фінансування вищої освіти в Україні за 2000-2008 рр., можна відмітити, що обсяги видатків на вищу освіту постійно зростають з 2,3 млрд. грн. у 2000 році до 16,0 млрд. грн. в 2008 році, тобто збільшилися на 13,7 млрд. грн. (148%).

Питома вага видатків на вищу освіту в структурі видатків зведеного бюджету України з 2000-2005 рр. мала тенденцію до зростання і знаходилась в межах 4,7 % - 8,0 %, а в 2006 році їх частка знизилася до 4,9 %, хоча у 2008 р. вона підвищилася і склала 6,7 %. Оцінюючи динаміку видатків на вищу освіту в складі загальних видатків по галузі привертає увагу значне падіння частки видатків на вищу освіту у 2005-2007 роках. Така ситуація пояснюється збільшенням обсягів фінансування дошкільної та середньої освіти в даний період. Співвідношення видатків на вищу освіту до обсягу ВВП коливається по роках, але починаючи з 2005 року даний показник знаходиться на стабільному рівні та становить 1,7 %. В цілому зростання обсягів фінансування вищої освіти пов'язано з тим, що діяльність держави в даний період спрямована на підвищення соціального захисту працівників вищої освіти, підвищення оплати праці педагогічних і науково-педагогічних кадрів та збільшення стипендіального фонду студентів, що пояснюється підвищенням рівня стипендій і збільшенням кількості студентів.

Так дані додатку К свідчать, що загальна кількість студентів за період, що досліджується зросла на 1273300 осіб або на 82,6 %. Це пов'язано зі збільшенням ролі вищої освіти в сучасних умовах розвитку суспільства. Висока значущість освіти обумовлена: особливостями розвитку сучасної економіки; стратегічним пріоритетом інноваційного розвитку, допомогою економічного зростання; конкурентоспроможністю економіки, збільшення виробництва продукції. Зазначене позитивно впливає на підвищення попиту на послуги вищих навчальних закладів як основних суб'єктів, що їх надають.

Основна кількість студентів отримує вищу освіту, навчаючись на денному відділенні. Але якщо у 1995-1996 навчальному році питома вага студентів денної форми навчання у загальній кількості студентів становила 69 %, то у 2007-2008 навчальному році частка зменшилася до 58 %. При цьому привертає увагу той факт, що в абсолютному вимірі кількість студентів на денному відділенні збільшилася на 554439 осіб. Що стосується заочної форми навчання, то за період, що аналізується кількість студентів, що навчається на заочному відділенні зросла, при цьому також спостерігається збільшення їх питомої ваги в загальній чисельності з 27,7 % до 41,8 %.

Аналізуючи динаміку кількості студентів в розрізі різних типів акредитації вищих навчальних закладів, слід відмітити тенденцію до зростання чисельності студентів, що навчаються у вищих навчальних закладах III рівня акредитації та зменшення їх кількості в закладах I-II рівнів. Така ситуація пояснюється підвищенням попиту на магістрів, спеціалістів, бакалаврів на ринку праці (додаток Л).

Окрім того, значна частина студентів таких вищих навчальних закладів навчається за рахунок коштів бюджетів різних рівнів, що в свою чергу підвищує привабливість вищих навчальних закладів державної та комунальної форм власності для абітурієнтів.

В процесі навчання студенти мають можливість отримати різні освітньо-кваліфікаційні рівні підготовки: молодший спеціаліст, бакалавр,

спеціаліст, магістр. Найбільша кількість студентів за останні три роки має освітньо-кваліфікаційний рівень бакалавра (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

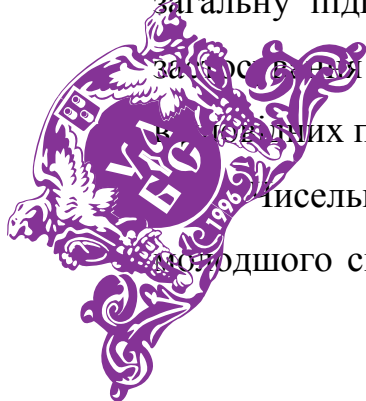
Чисельність студентів вищих навчальних закладів України за освітньо-кваліфікаційними рівнями за 2005 - 2008 рр.

Показники	2005/06	2006/07	2007/08
Всього, із них за освітньо-кваліфікаційними рівнями підготовки	2709161	2786582	2813798
молодший спеціаліст	669311	657797	632686
бакалавр	1508478	1589385	1671193
спеціаліст	457800	453434	410578
магістр	73572	86156	99341

З 2005 по 2008 рр. кількість студентів, що отримали освітньо-кваліфікаційний рівень бакалавра збільшилася на 162715 осіб. Така ситуація пов'язана з тим, що на сьогоднішній день бакалавр – це освітньо-кваліфікаційний рівень особи, яка здобула базову вищу освіту на основі повної загальної середньої освіти, фундаментальні і спеціальні уміння й знання щодо об'єкта професійної діяльності. Окрім того, за умови наявності освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра вважається, що фахівці мають достатні знання для виконання завдань й обов'язків певного рівня професійної діяльності, що передбачені для первинних посад у відповідній сфері.

Підготовка фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра може здійснюватися на основі освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста. Даний рівень освітньої кваліфікації надає можливість здобувати загальну підготовку, спеціальні уміння та знання, мати певний досвід їх застосування для вирішення типових професійних завдань, передбачених для молодших посад у певній галузі народного господарства.

Чисельність студентів, які отримали освітньо-кваліфікаційний рівень молодшого спеціаліста зменшилася на 36625 осіб або на 5 % за період, що

досліджується. Така тенденція обумовлена тим, що переважна кількість осіб вважають доцільним отримувати освітньо-кваліфікаційні рівні «бакалавр», «спеціаліст», «магістр», які надають перевагу на ринку праці за рахунок отримання більш високого рівня професійних знань та вмінь.

Що стосується осіб, які мають освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста то їх кількість поступово зменшується. Зазначена ситуація пояснюється переходом України на міжнародні стандарти освіти, які зазначені в положеннях Болонської декларації і не передбачають освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст». Такі зміни в сфері освіти, вплинули на збільшення кількості осіб, які отримали освітньо-кваліфікаційний рівень магістра. Їх чисельність збільшилася на 25768 осіб або на 35 %.

Аналіз структури чисельності студентів вищих навчальних закладів України за освітньо-кваліфікаційними рівнями за 2005-2008 рр. також підтверджує окреслені тенденції (рис. 2.1).

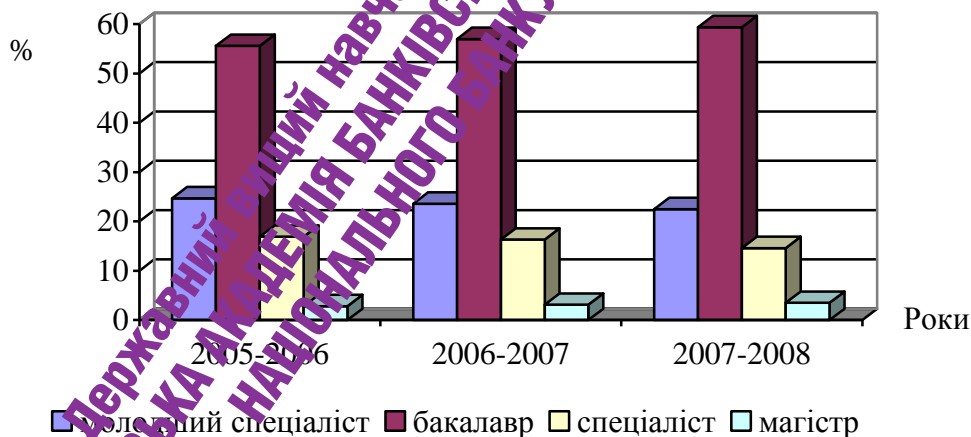
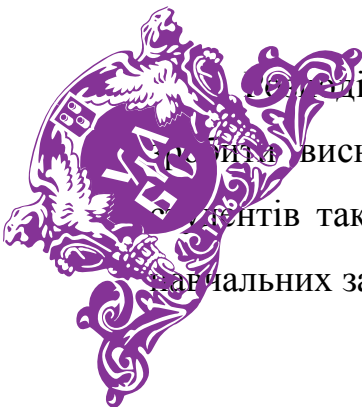

Рис. 2.1 Структура чисельності студентів вищих навчальних закладів України за освітньо-кваліфікаційними рівнями за 2005 - 2008 рр.

Аналіз структури студентів у розрізі типів вищих навчальних закладів дозволяє зробити висновок, що в цілому спостерігається зменшення як кількості студентів так і їх питомої ваги в загальній обсязі за всіма типами вищих навчальних закладів України, за винятком університетів (табл. 2.4).

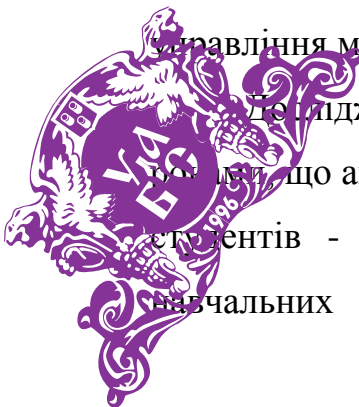
Таблиця 24
Чисельність студентів за типами вищих навчальних закладів в Україні за
2005 – 2008 рр.

Показники	2005/06		2006/07		2007/08	
	кількість осіб	%	кількість осіб	%	кількість осіб	%
Усього, у тому числі	2709161	100,0	2786582	100,0	2813799	100,0
Технікуми	254138	9,4	224335	8,1	199190	7,1
Училища	66969	2,4	56685	2,1	59157	1,9
Коледжі	175535	6,5	176178	6,3	177146	6,2
Університети	1617768	59,7	1775810	63,7	1860039	66,1
Академії	384789	14,2	361611	12,9	448477	12,4
Інститути	209962	7,8	191548	6,9	178341	6,3
Консерваторії	-	-	415		488	-

Найбільшу питому вагу становлять студенти, які навчаються в університетах, що зросла з 59,7 % в 2005 - 2006 н. р. до 66,1 % в 2007 - 2008 н. р.. В абсолютній величині їх кількість збільшилася на 242271 особу, що свідчить про привабливість даного типу вищих навчальних закладів [86]. Привертає увагу значне скорочення кількості студентів, які отримують освіту в технікумах, інститутах і академіях. Питома вага чисельності студентів, які навчаються у коледжах залишається майже незмінною.

Ефективність функціонування системи вищої освіти, на наш погляд, ускладнюється тим, що вищі навчальні заклади державної форми власності підпорядковані 24 міністерствам і відомствам. Подрібнення й автономізація мережі за підпорядкуванням негативно позначається на ефективності управління вищими навчальними закладами та якості підготовки фахівців з вищою освітою, створюються певні труднощі у формуванні й розміщенні державного замовлення та здійсненні контролю за якістю вищої освіти. Динаміка кількості студентів вищих навчальних закладів за сферою управління міністерств (відомств) наведена в додатку М.

Допитження дає нам підстави зробити висновок, що їх чисельність за роками, що аналізуються є неоднаковою і має різні тенденції змін. Найбільше студентів - 58 % від загальної кількості - отримують вищу освіту у вищих навчальних закладах, що підпорядковані Міністерству освіти і науки

України. Це пояснюється тим, що більшість вищих навчальних закладів України III-IV рівнів акредитації різного фахового спрямування знаходяться в управлінні даного міністерства.

Найменшу кількість складають студенти, що навчаються у вищих навчальних закладах, що підпорядковані Службі безпеки України. Така ситуація пояснюється специфікою підготовки фахівців в даній сфері діяльності.

Значна питома вага студентів - 15 %, що навчаються у приватних вищих навчальних закладах. Вони різняться мобільністю реагування на зміни попиту на ринку праці на фахівців різних напрямків підготовки, що впливає на впровадження нових спеціальностей. Саме це дає можливість випускникам таких вищих навчальних закладів реалізувати власну фахову конкурентоспроможність в сучасних умовах. Дані висновки також підтверджуються показниками динаміки темпів приросту чисельності студентів, які навчаються в державних та приватних навчальних закладах за 2005-2008 рр. (рис. 2.2).

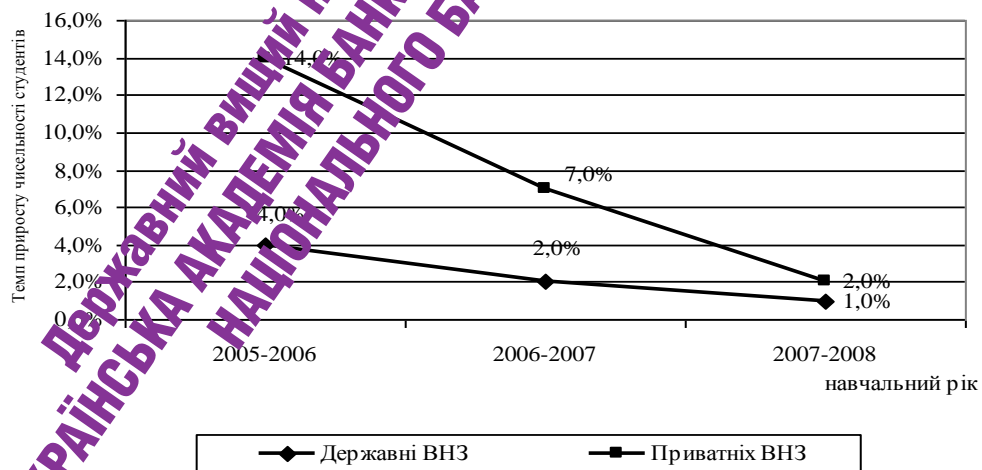
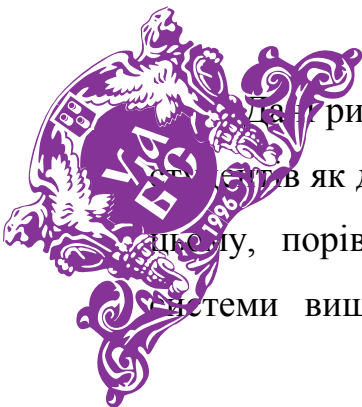

Рис. 2.2. Темпи приросту чисельності студентів державних та приватних вищих навчальних закладів за 2005 - 2008 рр.

Дані рис. 2.2 свідчать про помітне падіння темпів приросту чисельності студентів як державних, так і приватних вищих навчальних закладів. Але при цьому, порівнюючи показники по приватному та державному секторах системи вищої освіти, слід відмітити, що темпи приросту чисельності

студентів приватних вищих навчальних закладів суттєво перевищують темпи приросту в державних закладах вищої освіти, і значна різниця між цими показниками спостерігалася в 2005-2006 н. р. та 2006-2007 н. р.

Отже, проведені дослідження свідчать, що в Україні вищі навчальні заклади підпорядковані різним міністерствам і відомствам, але при цьому деякі з них мають у підпорядкуванні лише по одному вищому навчальному закладу. Така практика характерна лише для країн колишнього Радянського союзу. Відомча замкнутість навчальних закладів стоїть на заваді їхньої подальшої співпраці, застосуванню єдиних підходів до організації навчального процесу.

Джерела фінансування навчання студентів вищих навчальних закладів всіх рівнів акредитації та форм власності на сучасному етапі характеризуються багатоканальністю і розглядаються в розрізі бюджетного фінансування за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, а також коштів центральних органів виконавчої влади, юридичних та фізичних осіб.

За досліджуваний період кількість студентів вищих навчальних закладів всіх рівнів акредитації зросла з 940554 до 968030 осіб, що становить 27476 осіб або 3 % [32]. Але при цьому привертає увагу той факт, що чисельність студентів, які одержують вищу освіту за державним замовленням в навчальних закладах I-II рівнів акредитації зменшилася на 26399 осіб або на 14 %, а в навчальних закладах III-IV рівнів акредитації збільшилася на 7 % (табл. 2.5).

Вагому роль в реалізації соціальних пріоритетів бюджетної політики, зокрема в частині фінансування вищих навчальних закладів, повинні відігравати місцеві бюджети.

Як свідчать аналітичні дані кількість студентів, навчання яких у вищих навчальних закладах всіх рівнів акредитації фінансується за рахунок коштів місцевих бюджетів постійно збільшується і у 2007-2008 н. р. становить 90511 що на 6342 студентів більше ніж у 2005-2006 н.р.

Таблиця 2.5

Чисельність та питома вага студентів ВНЗ за джерелами фінансування їх навчання

Показники	У ВНЗ I-II рівнів акредитації			У ВНЗ III-IV рівнів акредитації			У ВНЗ I-IV рівнів акредитації		
	2005/06	2006/07	2007/08	2005/06	2006/07	2007/08	2005/06	2006/07	2007/08
Всього студентів, осіб, у тому числі навчаються за рахунок:	505331	468029	441336	2203830	2318533	2375202	2709161	2786582	2813798
державного бюджету	186886	170974	160487	753668	787627	807543	940554	958601	968030
місцевих бюджетів	68057	70351	71762	16112	17871	18749	84169	88221	90511
центральных органів виконавчої влади, юридичних осіб	1226	1052	753	1821	25406	12474	19481	27458	13227
фізичних осіб	249162	225652	208334	1411995	1486650	1533696	1664957	1712302	1742030
Питома вага студентів (%), які навчаються за рахунок:									
державного бюджету	37,0	36,6	36,4	34,2	34,0	34,1	34,7	34,4	34,4
місцевих бюджетів	13,5	15,0	16,2	0,7	0,8	0,8	3,1	3,2	3,2
центральных органів виконавчої влади, юридичних осіб	0,2	0,2	0,2	0,8	1,1	0,5	0,7	1,0	0,5
фізичних осіб	49,3	48,3	47,2	64,3	64,1	64,6	61,5	61,4	61,9

Але при цьому питома вага таких студентів у загальній структурі становить лише 3,2 %. Отже, за останні три навчальні роки середня питома вага кількості студентів, навчання яких фінансувалося за рахунок коштів держави та органів місцевого самоврядування складала 37,7 %.

Незважаючи на суттєве збільшення чисельності студентів, прийнятих на навчання у вищі навчальні заклади за кошти державного та місцевих бюджетів, кількість студентів, що навчаються на платній основі значно переважає студентів, що отримують освіту за бюджетні кошти. Це не відповідає вимогам статті 23 Закону України «Про вищу освіту» про співвідношення у відсотках 51:49 між студентами, що навчаються за державним замовленням і на комерційній основі. Так чисельність студентів вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації, які навчаються за рахунок коштів фізичних осіб в 2007-2008 н. р. становила 1742030 осіб, що на 653489 студента більше, ніж за рахунок державних коштів.

Таким чином, за досліджуваний період середня питома вага кількості студентів, фінансування навчання яких здійснювалося за рахунок коштів фізичних осіб становила 51,4 %. Аналіз цих даних дозволяє зробити висновок, що кожний другий студент є інвестором системи вищої освіти, тобто навчається за власні кошти.

Підготовка фахівців може фінансуватися за рахунок коштів центральних органів виконавчої влади та суб'єктів господарювання, що є оптимальним варіантом з точки зору забезпечення власних потреб в працівниках належної кваліфікації.

Однак, саме це джерело займає найменшу питому вагу у підготовці студентів, а саме 0,5 % від загальної кількості випускників. Це пов'язано насамперед з тим, що замовнику більш доцільно залучати спеціаліста на ринку праці, ніж фінансувати його навчання.

Аналіз показників чисельності студентів закладів системи вищої освіти за джерелами фінансування їх навчання в розрізі регіонів України (додаток Н) свідчать, що найбільша кількість студентів за досліджуваній період, які навчаються за кошти державного бюджету, припадає на місто Київ, Харківську, Донецьку та Дніпропетровську області. Це пояснюється тим, що в цих регіонах зосереджена значна кількість потужних вищих навчальних закладів. Найменша кількість студентів, які отримують освіту на основі державного замовлення, спостерігається в Автономній Республіці Крим, Волинській та Кіровоградській областях. При цьому привертає увагу той факт, що навчання найбільшої чисельності студентів фінансується за рахунок місцевого бюджету Автономної Республіки Крим, що пояснюється специфікою формування доходної та видаткової частини республіканського бюджету.

Аналізуючи чисельність студентів, які навчаються за кошти фізичних осіб за регіонами України, слід відмітити, що їх найбільша кількість зосереджена в Дніпропетровській, Донецькій, Харківській областях (104479, 127413, 176158 осіб), а найменша відповідно – Закарпатській, Кіровоградській і Волинській областях (14998, 18339, 21661 осіб). Така значна регіональна диференціація обумовлена регіональними відмінностями в доходах фізичних осіб та чисельністю населення в різних адміністративно-територіальних одиницях.

На основі проведеного аналізу можна стверджувати, що особливе місце серед регіонів України щодо фінансування навчання студентів у вищих навчальних закладах займає м. Київ, що пояснюється потужним ресурсним потенціалом та столичним статусом міста. Це об'єктивно зумовлює переваги для міста Києва в порівнянні з іншим регіонами, щодо отримання коштів з різних джерел фінансування.

Слід відмітити, що поряд із бюджетним фінансуванням й фінансуванням навчання студентів за рахунок коштів фізичних осіб, останнім часом отримала

розвиток така форма фінансового забезпечення системи вищої освіти України як пільгове державне кредитування здобуття вищої освіти.

Основними нормативно-правовими документами, що регламентують надання цільових освітніх кредитів є: Закон України «Про вищу освіту», постанова Кабінету Міністрів України від 16 червня 2003 року № 916 «Про затвердження Порядку надання пільгових державних кредитів для отримання вищої освіти». Цільовий пільговий державний кредит на здобуття вищої освіти на денній, вечірній і заочній формах навчання у вищих навчальних закладах усіх форм власності можуть одержати громадяни України віком до 28 років, які успішно склали вступні іспити або навчаються на будь-якому курсі вищого навчального закладу. Кредит надається тільки один раз на навчання за однією спеціальністю для отримання освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста, бакалавра, спеціаліста, магістра у вищому навчальному закладі, який функціонує на території України.

Розмір кредиту для вищих навчальних закладів державної форми власності встановлюються вишідня з вартості навчання і затверджується центральним органом виконавчої влади, у підпорядкуванні якого перебуває вищий навчальний заклад для вищих навчальних закладах, що перебувають у власності Автономної Республіки Крим, визначається і затверджується Міністерством освіти Автономної Республіки Крим, для вищих навчальних закладах комунальної форми власності визначається і затверджується управліннями освіти обласних, Київської та Севастопольської міських держадміністрацій. У вищих навчальних закладах приватної форми власності розмір кредиту визначається вищим навчальним закладом і затверджується Міністерством освіти і науки України. Коригування розміру кредиту на здобуття вищої освіти здійснюється щороку до 1 квітня. Слід відмітити, що у разі якщо одержувач кредиту, який після закінчення вищого навчального закладу пропрацював за фахом не менше ніж 5 років у державному або

State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING"
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE

комунальному закладі чи установі у сільській місцевості, кредит та відсотки за користування ним не повертає [122].

Необхідно зазначити, що суспільні відносини щодо кредитування вищої освіти державою широко розповсюджені в світовій практиці. У розвинутих країнах світу діє система кредитування вищої освіти під невисокими відсоток. Так у Норвегії це 5,6 %, у США – 3,8 %, Данії – 1,6 %, Швеції – 1,0 %, Чилі - 1,0 %. Зарубіжний досвід засвідчує, що уряд будь-якої індустріальної держави, яка дбає про свій розвиток має взяти на себе фінансову відповідальність за освіту [43].

Динаміка обсягів державного пільгового кредитування здобуття вищої освіти в Україні наведена на рис. 2.3.

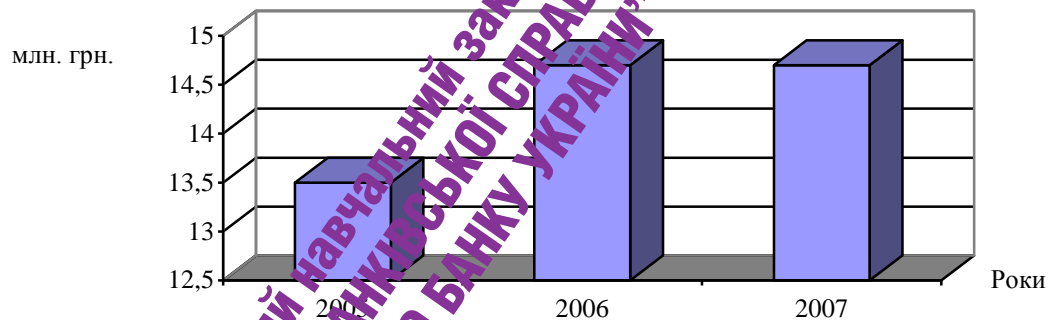

Рис. 2.3. Динаміка обсягів державного пільгового кредитування в Україні здобуття вищої освіти

Аналізуючи динаміку державного пільгового кредитування в Україні здобуття вищої освіти за останні роки, привертає увагу тенденція до збільшення його обсягу. Так, в 2005 році цільові пільгові державні кредити для здобуття вищої освіти в розрізі вищих навчальних закладів, які підпорядковані Міністерству освіти і науки України, отримав 101 навчальний заклад в усіх регіонах України на загальну суму 13,5 млн. грн. [33]. В 2006 році обсяг пільгових державних кредитів для здобуття вищої освіти збільшився

State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

на 1,2 млн. грн., що становить 8,9 млн. грн. і отримали їх 122 вищі навчальних закладів. Загальна сума пільгового кредитування в 2007 році склала 14,7 млн. грн., що дало змогу майже 4600 студентам в 104 навчальних закладах отримувати вищу освіту за рахунок державної підтримки. Слідом за цим проведений аналіз свідчить про те, що дана форма фінансового забезпечення не відіграє суттєвої ролі у фінансуванні отримання вищої освіти.

Досліджуючи стан фінансового забезпечення системи вищої освіти в Україні на сучасному етапі, слід зосередити увагу на аналізі можливостей отримання коштів вищими навчальними закладами за виконання науково-дослідних проектів. Таке джерело фінансування діяльності досить розповсюджене в зарубіжних країнах. Зокрема в практиці діяльності американських університетів де значна частина коштів, майже чверть, до бюджету закладів освіти надходить за рахунок прямих грошових надходжень у формі грантів на науково-дослідну роботу. Отже, особливої актуальності на сьогоднішній день набуває питання особливостей фінансування наукової діяльності вищих навчальних закладів України.

2.2. Особливості фінансування наукової діяльності вищих навчальних закладів України

В умовах формування ринкових відносин в Україні, що відображаються, в тому числі і на сфері вищої освіти, сьогодні вимагається динамічний економічний розвиток на основі інновацій, глибокої й комплексної модернізації економіки та суспільства в цілому. Створення нової інноваційної системи має торкнутися та охопити наукову, технологічну, організаційну й виробничу сфери. Особливе місце в створенні інноваційної економіки відіграють наукові установи. Водночас необхідно підкреслити, що в Україні традиційно склалася тенденція на високий рівень розвитку фундаментальної науки, що значною

мірою збереглася в системі Національної академії наук. При цьому основна маса фундаментальних досліджень відбувається на базі вищих навчальних закладів, які мають досить високий потенціал наукових працівників.

Слід також підкреслити, що в межах вищих навчальних закладів значною мірою відбувається і підготовка науково-педагогічних кадрів. Сама по собі система вищої освіти в межах функцій, які їй притаманні, має виконувати в даному контексті дві основні функції, а саме, наукову та відтворювальну. Наукова функція полягає в тому, що на базі вищих навчальних закладів, як правило III та IV рівнів акредитації, відбувається науково-дослідницька діяльність. Кожен науково-педагогічний працівник в межах свого річного навантаження в середньому від 15 до 30% відсотків має навантаження, що пов'язане із здійсненням саме цього напрямку роботи, що містить у собі участь у розробці наукових програм, робот над написанням монографій, підручників, статей за фаховим спрямуванням, участь у конференціях різних рівнів (міжнародних, всеукраїнських, регіональних) та інше.

Відтворювальна функція є також досить важливою з огляду на те, що в межах прояву цієї функції відбувається підготовка науково-педагогічних працівників, іншими словами відбувається навчання в докторантурі та аспірантурі.

На сьогодні в Україні, коли піднімаються проблеми фінансування системи вищої освіти в першу чергу мова йде про фінансування саме освітньої функції, як такої, що вважається основною, другорядна роль відводиться фінансуванню наукових досліджень в рамках вищих навчальних закладів. Водночас необхідно підкреслити, що саме напрямок наукової роботи може стати важливим джерелом надходження коштів для тих вищих навчальних закладів, що мають серйозний науковий потенціал, який поряд із високим рівнем підготовки фахівців з різних освітньо-професійних програм вносять свій вклад в рівень конкурентоспроможності освітнього закладу на ринку

освітнянських послуг. В першу чергу до таких установ, на наш погляд, необхідно віднести класичні університети.

Слід також звернути увагу на те, що формування національної інноваційної системи розвитку суспільства вимагає якісного проведення в межах вищих навчальних закладів інноваційних методів викладання дисциплін в першу чергу професійного спрямування та в сфері останніх наукових досягнень.

Безперечно з точки зору механізму фінансування наукової роботи у вищих навчальних закладах, як і в цілому в межах країни, основним джерелом фінансування повинно бути саме бюджетне фінансування, такого висновку притримуються і в економічно розвинених країнах з високим рівнем розвитку ринкових відносин. Саме держава через бюджетне фінансування може стимулювати розвиток фундаментальних досліджень, оскільки приватний сектор та сектор корпорацій зацікавлений в прикладних дослідженнях, результати яких можуть досить швидко бути запроваджені у виробництво і тим самим сприятимуть підвищенню рівня їх конкурентоспроможності.

В цілому наукова діяльність може бути згрупована за наступними секторами (рис. 2.4).

Отже, в Україні можна виділити наступні сектори наукової діяльності: академічний, в якому провідну роль відіграють заклади Національної академії наук України, оскільки саме на їх базі відбувається близько 60 % всіх фундаментальних досліджень країни. Водночас слід підкреслити, що фундаментальні дослідження ведуться спільно з університетським сектором, тобто на базі вищих навчальних закладів.

Серед них значна кількість спільних установ створена саме на базі класичних університетів (додаток П). Таким чином університетський сектор як і раніше приймає безпосередню участь у створенні фундаментальної бази знань в

країні. Галузевий сектор науки є сполучною ланкою між фундаментальними дослідженнями та їх прикладним застосуванням.

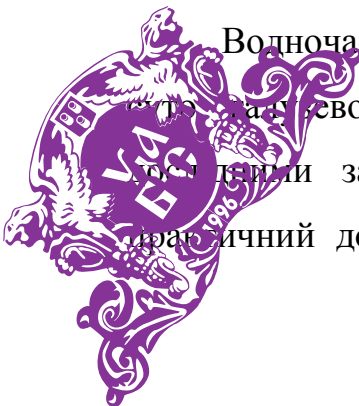

Рис. 2.4. Структура наукової діяльності за секторами (інституціональний підхід)

Корпоративний сектор науки включає в себе наукові дослідження, що здійснюються в науково-дослідних лабораторіях, що функціонують на базі потужних корпорацій і в дослідження мають суто прикладний характер.

На нашу думку, університетський сектор науки як ніякий інший має всі можливості взаємодіяти з іншими секторами, оскільки дослідження, що відбуваються в межах вищих навчальних закладів можуть носити характер фундаментальних, про що свідчить співпраця провідних вищих навчальних закладів з установами Національної академії наук України.

Водночас, в межах вищих навчальних закладів проводяться дослідження з метою наукового спрямування в тісній співпраці з відомчими науково-дослідними закладами, крім того, вищі навчальні заклади мають також багаторічний досвід виконання госпрозрахункових досліджень на замовлення

корпорацій, які можуть бути як відособленими дослідженнями, так і бути складовою частиною потужних інноваційно-інвестиційних проєктів, що розробляються виходячи з потреб суб'єктів господарювання.

Слід також зазначити, що рівень фінансування наукових та науково-технічних робіт за вказаними вище секторами науки в Україні досить сильно різняться. (рис. 2.5).

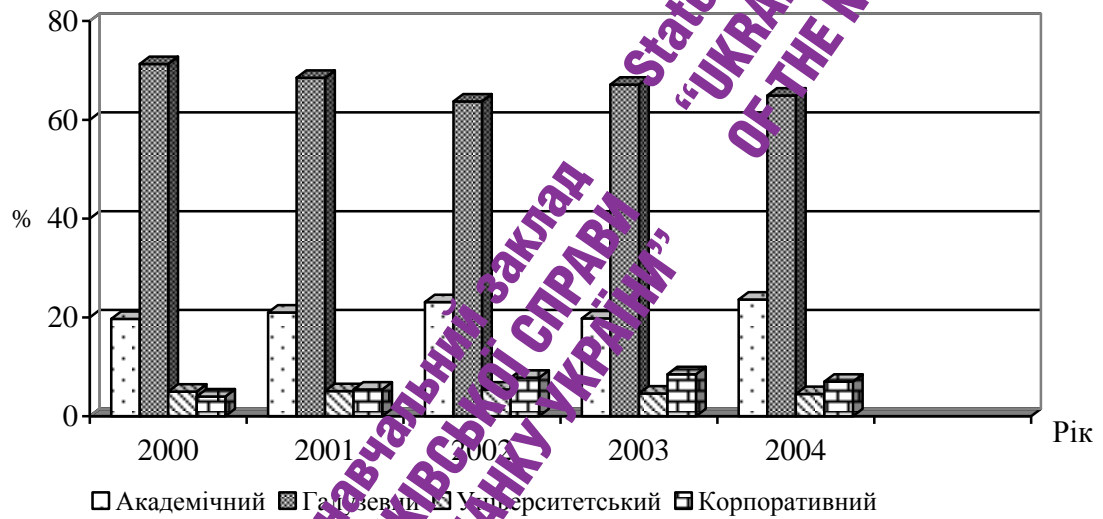

Рис. 2.5. Рівень фінансування наукових робіт за секторами науки в Україні, % (за даними НАН України)

Кожного року в країні поступово зростає обсяг виконаних наукових та науково-технічних робіт в розрізі фундаментальних, прикладних досліджень та інших напрямів (рис. 2.6).

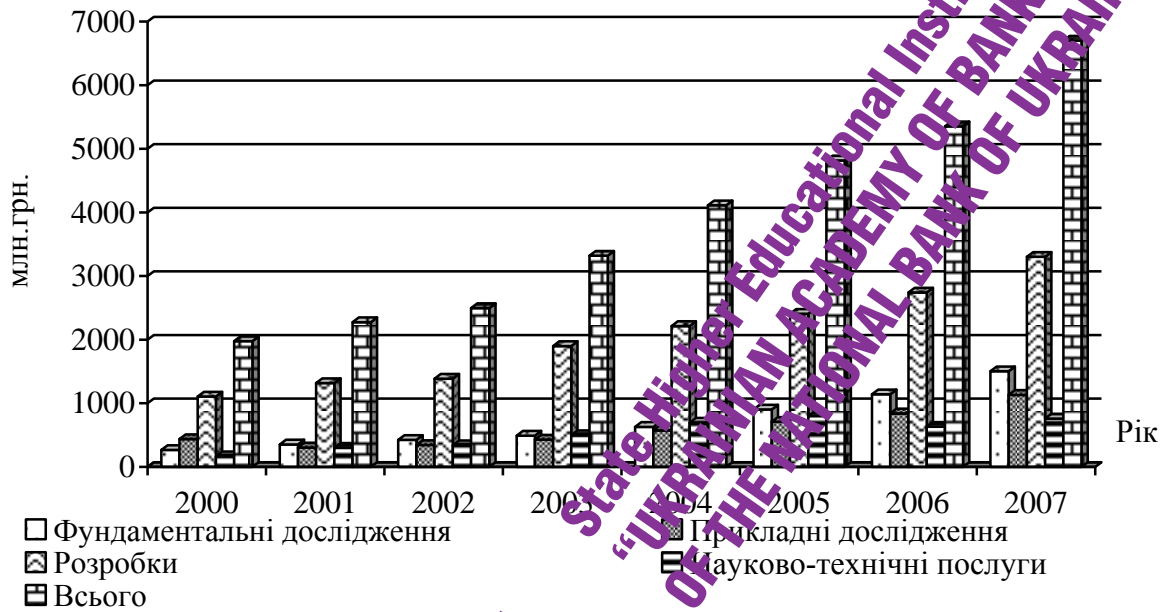

Рис. 2.6. Динаміка обсягу виконаних наукових та науково-технічних робіт в Україні, (за даними Держкомстату України)

За даними Державного комітету статистики України, протягом 2000 – 2007 років сумарний обсяг виконаних наукових та науково-технічних робіт поступово зростає, але зазначені показники подані у фактичних цінах, тобто, якщо відкоригувати зазначені дані на індекс інфляції можна дійти висновку, що обсяги наукових досліджень будуть скорочуватись. Такий висновок, на нашу думку підтверджується динамікою показника питомої ваги обсягу виконаних наукових робіт у ВВП (рис. 2.7).

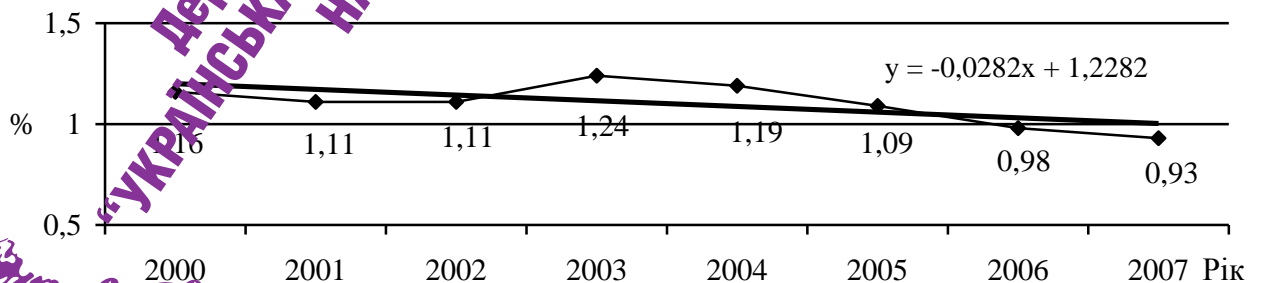

Рис. 2.7. Динаміка показника питомої ваги обсягу виконаних науково-технічних робіт у ВВП (за даними Держкомстату України)

Попередньо зроблений висновок стосовно скорочення обсягу виконуваних наукових і науково-технічних робіт підтверджується побудованою лінією тренду, яка має низхідний характер. Тобто, протягом 2000 – 2007 років динаміка оцінюваного показника була досить нестабільною. Виглядовою є ситуація останніх років – 2006 та 2007 коли рівень обсягу виконаних наукових робіт у ВВП скоротився до значення менше 1%.

Обсяги фінансування науково-дослідної діяльності в межах країни є одним із основних індикаторів розвитку науково-технічного потенціалу країни, і, відповідно, є фундаментом її подальшого соціально-економічного розвитку. На основі такого індикатора як частка ВВП, спрямованої на проведення наукових досліджень, формується висновок стосовно функції, яку виконують наукові дослідження у формуванні соціально-економічної бази в країні. Основним індикатором, що характеризує рівень розвитку науки в країні є питома вага витрат на науку в загальному обсязі ВВП. Виходячи із значення даного показника робиться висновок про той вплив, який має наука на рівень соціального та економічного розвитку в країні.

Наукова діяльність виконує цілий ряд функцій (рис. 2.8) з точки зору її впливу на розвиток країни. Основними з цих функцій є: соціально-культурна функція, яка в першу чергу реалізується через наукові дослідження в гуманітарній сфері; функція пізнання, що відповідно більш характерна для проведення фундаментальних досліджень; функція економічної віддачі, яка безпосередньо реалізується в процесі впровадження результатів наукових досліджень в процес виробництва. Очевидно, що протягом не досить значного проміжку часу, близько 20 років, наукова діяльність в Україні втрачала свій вплив на соціальний, економічний та фінансовий розвиток. З огляду на те, що в Україні запроваджено концепцію й взято курс на побудову та розвиток країни в напрямку формування національної інноваційної системи, розвиток наукової

діяльності й відповідно повернення нею функції пізнання і економічної віддачі повинно стати пріоритетним завданням.

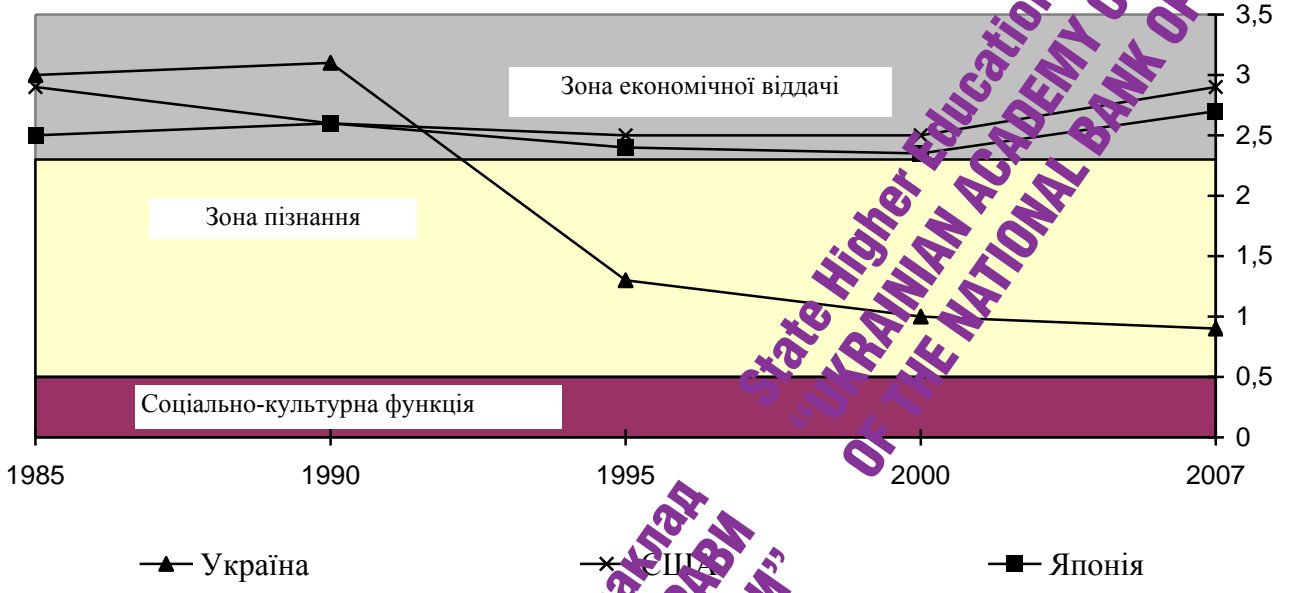

Рис. 2.8. Індикатор розвитку науково-технічного потенціалу країни та виконання наукою своїх функцій (за даними www.minprom.com.ua)

Національна інноваційна система в загальноприйнятому розумінні – це сукупність взаємозалежних організацій, що безпосередньо здійснюють виробництво і комерційну реалізацію наукових знань і технологій, а також комплекс інститутів правового, фінансового й соціального характеру, що забезпечують ефективне функціонування цих організацій. Науково-виробнича частина системи складається з великих і дрібних компаній, університетів, державних лабораторій, технопарків й інкубаторів.

Розроблена концепція національної інноваційної системи має визначити напрямки проведення нової економічної політики України та окреслити сутність всебічних реформ у суспільстві на найближчі роки, котрі дозволять побудувати суспільство знань, суспільство, де домінують високотехнологічні та інтелектуальні послуги, а формування прибутків відбувається, перш за все, за рахунок освіти, науки та інновацій.

Одну із ключових ролей при цьому повинна відігравати саме університетська освіта, оскільки, як зазначено вище, саме вона має тісні зв'язки з усіма секторами освіти, і відповідно, через систему вищих навчальних закладів може відбуватись не тільки реалізація наукових знань та досягнень, але і розробка нових наукових продуктів.

Безперечно досить важливого значення для розвитку наукової діяльності у вищих навчальних закладах набуває питання диверсифікації джерел її фінансування. За даними Міністерства освіти і науки України протягом 2002 – 2007 рр. обсяг фінансування наукових досліджень у вищих навчальних закладах збільшився у 2,1 рази. Водночас в 2007 році його обсяг становить лише 8,6 % від загальних бюджетних витрат на науку.

Динаміка видатків на науково-технічну діяльність у вищих навчальних закладах із Державного бюджету подана на рис. 2.9.

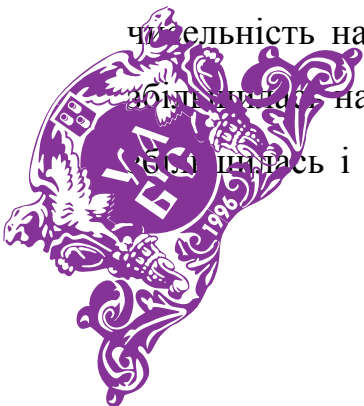
Рис. 2.9. Динаміка обсягів фінансування фундаментальних досліджень та прикладних розробок за напрямками науково-технічної діяльності ВНЗ (за даними Міністерства освіти і науки України)

Як видно з даних, наведених на рисунку обсяг фінансування фундаментальних досліджень суттєво переважав обсяг фінансування прикладних розробок протягом 2005 – 2007 рр. Але якщо поглянути на ці самі показники 2008 року, то темп приросту фінансування фундаментальних досліджень скоротився майже до 1%, а темп приросту прикладних розробок має стійку тенденцію до зростання і становить 82 %. Таким чином можна зробити висновок, що наукові дослідження, що здійснюються на базі вищих навчальних закладів спрямовані перш за все на отримання конкретного результату з більш швидким терміном їх окупності, чого не можна зазначити стосовно фундаментальних досліджень.

Слід підкреслити, що серед прикладних досліджень найбільша кількість проводилась в таких напрямках як новітні та ресурсозберігаючі технології в енергетиці, промисловості й агропромисловому секторі. Як показує світовий досвід оптимальним є таке співвідношення фінансування фундаментальних, прикладних досліджень та науково-технічних розробок за рахунок всіх джерел, як 15:25:60. З огляду на ту ситуацію, що склалася в Україні, а саме, що основна частка джерел фінансування посереджена в Державному бюджеті, оптимальним може бути співвідношення – 30:30:35. Згідно з даними Міністерства освіти і науки України у державному бюджеті на 2008 рік співвідношення для вищих навчальних закладів становить 40:60, тобто 40 % фінансування виділяється для проведення фундаментальних досліджень і 60 % – прикладних розробок.

Необхідно зазначити, що вищі навчальні заклади України мають досить потужний потенціал наукових кадрів вищої кваліфікації (рис. 2.10). За даними Міністерства освіти і науки України протягом 2000 – 2007 років суттєво зросла чисельність науково-педагогічного потенціалу. Так чисельність докторів наук збільшилась на 5571 особу, що становить більше 1,8 рази, майже в стільки разів збільшилась і чисельність професорів. Тенденція щодо зростання чисельності

спостерігається і по кандидатам наук та доцентам. Їх кількість протягом аналізованого періоду збільшилась в 1,6 рази.

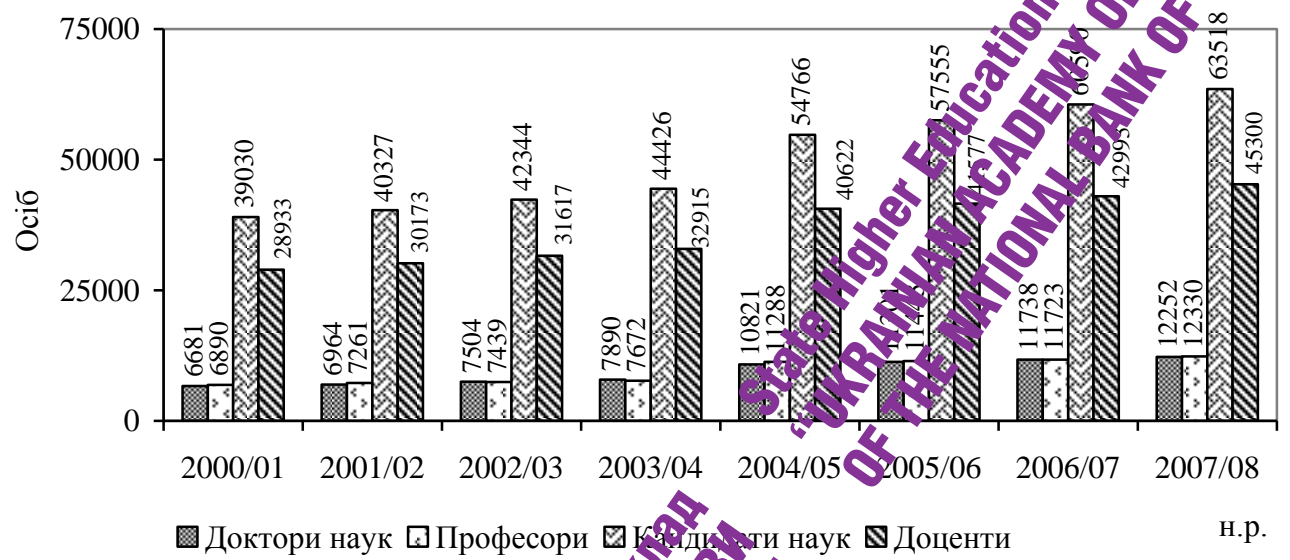

Рис. 2.10. Динаміка чисельності науково-педагогічного потенціалу системи вищої освіти України (за даними Міністерства освіти і науки України)

Водночас за даними Міністерства освіти і науки України ефективність підготовки науково-педагогічних кадрів, що здійснюється в системі вищих навчальних закладів в рамках функціонування докторантури та аспірантури є досить низькою, хоча останнім часом ці показники покращились (рис. 2.11).

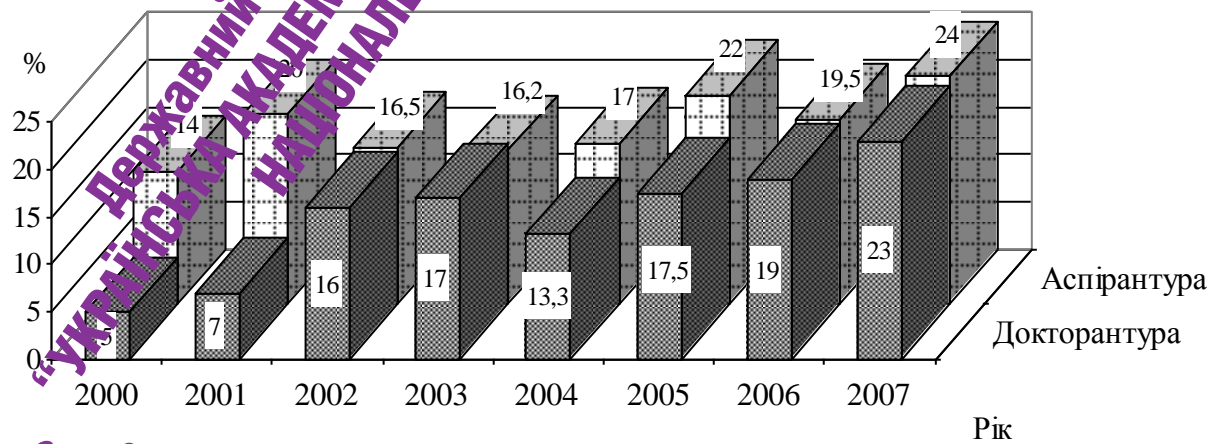

Рис. 2.11. Динаміка ефективності діяльності аспірантури та докторантури (за даними Міністерства освіти і науки України)

Так, якщо в 2000 році ефективність складала лише 5 % у докторантурі та 14 % у аспірантурі, що є найнижчими показниками протягом аналізованого періоду, то в 2007 році ці показники суттєво зросли до 23 та 24 % відповідно. В даному контексті необхідно зазначити, що особливо важливого значення набуває робота аспірантів та докторантів в тісному зв'язку науково-дослідницькою тематикою вищого навчального закладу.

Значною мірою зацікавленість у ефективній роботі в сфері наукових досліджень, в тому числі і у вищих навчальних закладах залежить від обсягу фінансування. В додатку Р приведено розрахунки показників фінансування наукової діяльності вищих навчальних закладів з Державного бюджету України за даними Міністерства освіти і науки України. Розрахунки були проведені за фактичними видатками як по загальному фонду, так і по спеціальному фонду Державного бюджету з огляду на те, що в цьому відсоток фактичних видатків від обсягу коштів, затверджених кошторисом становить 93 %.

Питома вага фактичних видатків від обсягу загального фінансування з Державного бюджету, визначеного для Міністерства освіти і науки України стосовно проведення досліджень та розробок становить в цілому 70,7%. Але при цьому необхідно підкреслити, що для фінансування фундаментальних досліджень, що проводяться на базі вищих навчальних закладів виділено всього 137355 тис. грн, що становить лише 1,24 %, при цьому більше 99 % фінансування відбувається за рахунок загального фонду. Фінансування прикладних розробок за напрямками науково-технічної діяльності вищих навчальних закладів становить 72 % від обсягу фінансування фундаментальних досліджень, в загальному ж обсязі фінансування Міністерства становить лише 0,02 %. На нашу думку досить значими повинні бути напрямки фінансування на підтримку розвитку наукової інфраструктури вищих навчальних закладів, але її обсяг становить лише 0,05 %.

Для формування більш повної картини розвитку наукової діяльності в системі вищих навчальних закладів України необхідно розглянути і результативні її показники. Зазначені показники отримано на основі аналізу річного звіту про виконання паспортів бюджетних програм за 2007 рік за даними Міністерства освіти і науки України. В додатку С наведено показники, що стосуються наукової діяльності вищих навчальних закладів. На наш погляд для здійснення аналітичних висновків необхідно мати на увазі той факт, що основна маса науково-педагогічних кадрів сконцентрована у вищих навчальних закладах III та IV рівнів акредитації і відповідно наукові дослідження сконцентровані саме в закладах вищих рівнів акредитації. Отже, в цілому кількість закладів, що здійснювали фундаментальні дослідження становить лише 33 % від їх загальної кількості. Питома вага закладів, що здійснювали прикладні розробки становить 32 % від загальної кількості вищих навчальних закладів III та IV рівнів акредитації, тобто якщо навіть припустити, що окремі навчальні заклади працюють виключно над фундаментальними дослідженнями, а окремі лише над прикладними, в результаті маємо, що лише 65 % від існуючих закладів взагалі займаються фундаментальними та прикладними дослідженнями, хоча в інших 35 % закладів також повинні працювати саме науково-педагогічні кадри із ступенем кандидата та доктора наук. Якщо проаналізувати співвідношення загальної чисельності докторів і кандидатів наук, що працюють в системі вищих навчальних закладів та чисельності працівників, задіяних в проведенні фундаментальних досліджень, то їх питома вага становить лише 9,5 %. В проведенні прикладних досліджень задіяна ще менша чисельність кадрів, що становить 2922 чол., тобто 3,9 % від загальної кількості наукових кадрів вищих навчальних закладів. Таким чином із загальної чисельності кандидатів та докторів наук в розробці прикладних та фундаментальних досліджень забезпечено більше 13 % наукового кадрового забезпечення вищих навчальних закладів.

Необхідно також звернути увагу на ту ситуацію, що загальна кількість проведених наукових семінарів та конференцій становить 442. Тобто в середньому на один вищий навчальний заклад III та IV рівнів акредитації приходить 1,3 зазначених заходів, але якщо звернути увагу на те, що цілий ряд закладів протягом року проводять декілька наукових конференцій та семінарів за різними напрямками, то, відповідно, є і заклади, що взагалі не проводять наукових конференцій та семінарів.

Таким чином, проведене дослідження зміни обсягів видатків на вищу освіту в Україні за період, що аналізується, вказує на наявність тенденції до їх зростання, яка в цілому відповідає динаміці обсягів видатків на освіту в країні та пов'язана із стабільним зростанням ВВП у даний період (додаток Т). Проте нарощення обсягів видатків на вищу освіту не супроводжується істотним покращенням якості матеріально-технічного забезпечення навчальної та науково-дослідної діяльності вищих закладів освіти, оскільки основними напрямками, за якими відбувається зростання обсягів фінансування вищої освіти України залишаються підвищення оплати праці науково-педагогічних кадрів та збільшення стипендіального фонду студентів. При цьому, обсяги коштів для фінансування наукової діяльності, що здійснюється вищими начальними закладами є досить незначними, що зумовлює відносно низьку її ефективність.

Отже за умови, коли, безперечно, необхідно підтримувати фінансування наукових досліджень як фундаментального так і прикладного характеру, з одного боку, необхідно посилити вимоги та контроль саме за провадженням наукової діяльності в системі вищих навчальних закладів з іншого боку [36].

2.3. Аналіз формування та реалізації фінансового механізму функціонування системи вищої освіти на прикладі діяльності вищого навчального закладу – Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

Як зазначалось в попередньому розділі структура вищої освіти в Україні є досить різноманітною й знаходиться весь час в мінливому стані під впливом динамічних змін зовнішнього та внутрішнього середовища. Фундаментом системи вищої освіти є вищі навчальні заклади різних рівнів акредитації. Серед вищих навчальних закладів провідні позиції займає університетський сектор, що розвивається досить динамічно. Частка університетів серед вищих навчальних закладів за даними Міністерства освіти і науки України складає 20 %, при цьому в університетах сконцентровано 63,7 % студентів. Сьогодні найбільш потужними серед вищих навчальних закладів є саме університети державної форми власності, оскільки вони мають контингент студентів в середньому близько 11 тис. студентів.

Слід зазначити, що залежно від наявності різних напрямків підготовки майбутніх фахівців вищі навчальні заклади в Україні згруповано за наступними блоками: класичні університети; технічні; технологічні, університети будівництва та транспорту; педагогічні, гуманітарні, фізичного виховання і спорту; культури, мистецтва, живопису, скульптури та дизайну, охорони здоров'я; аграрні; права, економіки, управління, підприємництва і торгівлі. До блоку класичних університетів Міністерством освіти і науки України віднесено 23 вищих навчальних заклади, з них 16 мають статус національного.

Одним із провідних навчальних закладів України є Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара. Це багатогалузевий навчально-науковий комплекс, в складі якого знаходиться три науково-дослідних центри, 15 факультетів, три навчальних центри, 100 кафедр, 46 науково-дослідних лабораторій. Сьогодні в університеті працює 150 докторів наук,

професорів, майже 700 кандидатів наук, доцентів. Тобто це потужний класичний університет з суттєвим науково-педагогічним потенціалом.

На базі Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара здійснюється підготовка спеціалістів та магістрів за 75 спеціальностями, з них 67 спеціальностей акредитовано на підготовку магістрів (за станом на 2008-2009 навчальний рік). Для порівняння Київський національний університет ім. Т. Г. Шевченка здійснює підготовку в цілому за 72 спеціальностями, з них за 62 - акредитовано на рівень магістра, тобто дещо менше. Приблизно на тих же позиціях знаходиться Львівський національний університет ім. І. Франка – 79 та 63 відповідно. Найбільша ж кількість спеціальностей, за якими здійснюється підготовка спеціалістів і магістрів серед класичних університетів України, представлена в Східноукраїнському національному університеті ім. В. Гоголя – 109 та 80. Таким чином за кількістю спеціальностей Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара входить до першої п'ятірки університетів України. При цьому підготовка ведеться в різних напрямках на факультетах: фізико-технічний; механіко-математичний; хімічний, біології, екології та медицини; фізики, електроніки та комп'ютерних систем; прикладної математики; геолого-географічний; історичний; соціально-гуманітарний; психології; економічний; систем та засобів масової комунікації; української й іноземної філології та мистецтвознавства; міжнародної економіки; юридичний.

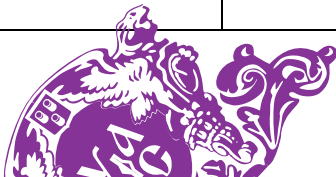
Безумовно, що заклад такого рівня повинен мати досить великий обсяг фінансування. В таблиці 2.6 наведено рейтинг класичних університетів України за надходженням фінансових ресурсів із загального та спеціального фонду бюджету (за даними річних фінансових звітів). Очевидно, що протягом аналізованого періоду значна частка коштів виділяється перш за все для фінансування Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка, і вона демонструє динаміку до збільшення не тільки в абсолютному значенні, але і за

Таблиця 2.6

Ранжування класичних університетів за надходженням фінансових ресурсів із загального та спеціального фонду бюджету (за даними річних фінансових звітів)

№ п/п	2004-2005 навчальний рік			2005-2006 навчальний рік			2006-2007 навчальний рік		
	Університет	Тис. Грн.	У %	Університет	Тис. Грн.	У %	Університет	Тис. Грн.	У %
1.	Київський національний університет ім. Т. Г. Шевченка	175180	14,52	Київський національний університет ім. Т. Г. Шевченка	219814	14,71	Київський національний університет ім. Т. Г. Шевченка	319752	16,80
2.	Донецький національний університет	107564	8,91	Донецький національний університет	126547	8,47	Львівський національний університет ім. І. Франка	145339	7,64
3.	Львівський національний університет ім. І. Франка	89253	7,40	Львівський національний університет ім. І. Франка	119004	7,96	Донецький національний університет	137785,2	7,24
4.	Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна	75798	6,28	Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна	98590	6,60	Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна	130424,8	6,85
5.	Дніпропетровський національний університет ім. Олеся Гончара	72872	6,04	Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля	97890	6,55	Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля	130052	6,83
6.	Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля	72754	6,03	Дніпропетровський національний університет ім. Олеся Гончара	85387	5,71	Дніпропетровський національний університет ім. Олеся Гончара	118463	6,23
7.	Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова	64382	5,34	Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника	78320	5,24	Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського	96247,4	5,06
8.	Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника	61118	5,06	Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського	72185	4,83	Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника	96058	5,05
9.	Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського	57714	4,83	Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова	70852	4,74	Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича	93557	4,92
10.	Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича	54980	4,56	Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича	70168	4,69	Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова	92555,6	4,86
11.	Сумський державний університет	50002	4,14	Ужгородський національний університет	59670	3,99	Сумський державний університет	79829	4,20

Продовження таблиці 2.6

12.	Ужгородський національний університет	45390	3,76	Сумський державний університет	52183	3,49	Ужгородський національний університет	62894	3,31
13.	Волинський національний університет ім. Л. Українки	43335	3,59	Волинський національний університет ім. Л. Українки	50124	3,41	Хмельницький національний університет	57877	3,04
14.	Запорізький національний університет	41133	3,41	Запорізький національний університет	45575	3,41	Волинський національний університет ім. Л. Українки	56640,6	2,98
15.	Хмельницький національний університет	33495	2,78	Хмельницький національний університет	43408	2,90	Національний університет «Києво – Могилянська академія»	50508,7	2,65
16.	Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького	26795	2,22	Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького	33435	2,24	Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького	41794	2,20
17.	Херсонський державний університет	24483	2,03	Національний університет «Києво – Могилянська академія»	31290	2,09	Херсонський державний університет	37392,2	1,97
18.	Національний університет «Києво – Могилянська академія»	24467	2,03	Херсонський державний університет	29913	2,00	Кам'янець – Подільський державний університет	33090	1,74
19.	Житомирський державний університет ім. І. Франка	21441	1,78	Миколаївський державний університет ім. В. О. Сухомлинського	25595	1,71	Житомирський державний університет ім. І. Франка	31660	1,66
20.	Миколаївський державний університет ім. В. О. Сухомлинського	19750	1,64	Кам'янець – Подільський державний університет	25588	1,71	Миколаївський державний університет ім. В. О. Сухомлинського	29286	1,54
21.	Кам'янець – Подільський державний університет	19191	1,59	Житомирський державний університет ім. І. Франка	25225	1,69	Ніжинський державний університет ім. М. В. Гоголя	28539,9	1,50
22.	Ніжинський державний університет ім. М. В. Гоголя	16124	1,34	Ніжинський державний університет ім. М. В. Гоголя	20067	1,34	Національний університет «Острозька академія»	20536	1,08
23.	Національний університет «Острозька академія»	9382	0,78	Національний університет «Острозька академія»	12510	0,84	Закарпатський державний університет	12608,3	0,66
24.	Разом:	120653	100,0	Разом:	1494640	100,0	Разом:	1902889,7	100,0

часткою коштів, що виділено на всі класичні університети разом, оскільки в абсолютному розмірі сума за три роки зростає на 144572 тис. грн., що в 1,8 разів більше.

В цілому, якщо проглянути ситуацію, то очевидно, що протягом аналізованого періоду загальна сума фінансування класичних університетів поступово зростає і становить 696202,7 тис. грн., а саме на 48 %. В основному по всіх університетах відбувається зростання абсолютного показника фінансування, але при цьому є певні відхилення по показнику частки фінансування в загальному обсязі.

Слід зазначити, що серед класичних університетів суттєвих коливань в рейтингу щодо фінансування не відбувається. Протягом аналізованого періоду відхилення в обсягах фінансування є, відповідно, виходячи з цього зміна позиції університету є незначними, межах однієї – двох позицій. При цьому можна чітко визначити перші десять університетів, що стабільно отримують приблизно однакове фінансування. До складу перших десяти найбільш потужних класичних університетів України віднесено і Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара.

Серед наведеного переліку вищих навчальних закладів Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара посідає шосте місце. Слід зазначити, що частка його фінансування поступово зростає з 6,04 % у 2004-2005 н.р., до 6,23 у 2006-2007 н.р. Крім того, необхідно підкреслити, що вищі навчальні заклади мають можливість отримувати кошти і за рахунок наукової діяльності, що є також досить суттєвим джерелом надходження коштів. Даний аспект буде розглянуто нижче.

Для того, щоб здійснити оцінку за рахунок яких саме університетів відбуваються зміни в частці проведений структурний аналіз змін за даними

Структурні зміни в надходженні фінансових ресурсів за загальним та спеціальним фондом класичних університетів

Університети	2005-2006 н.р. до 2004-2005 н.р.		2006-2007 н.р. до 2005-2006 н.р.	
	Тис. грн.	Структурні зміни	Тис. грн.	Структурні зміни
Київський національний університет ім. Т. Г. Шевченка	99934	0,05	99938	0,24
Донецький національний університет	18991	0,07	18792	0,05
Львівський національний університет ім. І. Франка	29731	0,10	18781,2	0,05
Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна	2792	0,08	31834,8	0,08
Дніпропетровський національний університет ім. Олеся Гончара	2118	0,09	32162	0,08
Східноукраїнський національний університет ім. В. Гетьмана	12633	0,04	33076	0,08
Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова	13938	0,05	17927,4	0,04
Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника	11067	0,04	23873	0,06
Таврійський національний університет ім. В. Вернадського	13054	0,05	22705	0,06
Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьківича	15188	0,05	22387,6	0,05
Сумський державний університет	9668	0,03	20159	0,05
Ужгородський національний університет	6793	0,02	10711	0,03
Волинський національний університет ім. Л. Українки	6789	0,02	7753	0,02
Запорізький національний університет	5742	0,02	9765,6	0,02
Хмельницький національний університет	9913	0,03	7100,7	0,02
Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького	6640	0,02	8359	0,02
Херсонський державний університет	6807	0,02	6102,2	0,01
Національний університет «Львівська Могилянська академія»	5446	0,02	3177	0,01
Житомирський державний університет ім. І. Франка	4154	0,01	6065	0,01
Миколаївський державний університет ім. В. О. Сухолинського	5838	0,02	3698	0,01
Кам'янець – Подільський державний університет	6034	0,02	3314,9	0,01
Ніжинський державний університет ім. М. В. Гоголя	3943	0,01	469	0,00
Національний університет «Острозька академія»	3128	0,01	98,3	0,00
Разом	287953	-	408249,7	-

Структурні зміни, що відбулись в надходженні фінансових ресурсів за загальним та спеціальним фондом свідчать про те, що випереджаючими є саме ті університети, де нарощення обсягів фінансування саме Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка. При чому в 2006-2007 н.р. обсяг його

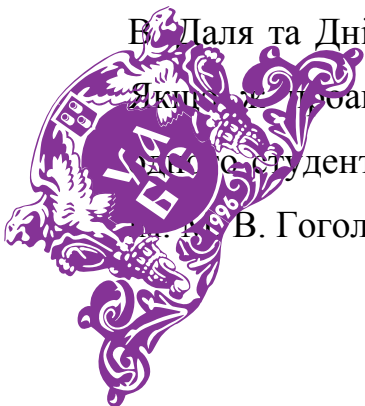
фінансування становив 24 % від всієї збільшеної суми фінансування. Зоблигаючи на себе 24 % загального зростання обсягу фінансування було спрямовано саме в цей вищий навчальний заклад, в той час, як по цілому ряду університетів фінансування було практично не змінено (Ніжинський державний університет ім. М. В. Гоголя та Національний університет «Острозька академія»), а по дев'яти університетах частка зростання становила лише 1 – 2 %.

Таким чином можна зробити висновок, що зростання обсягів фінансування вищих навчальних закладів на прикладі класичних університетів відбувається абсолютно нерівномірно.

Стосовно Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара слід зазначити, що він стабільно має зростання фінансування на рівні 8 – 9 %, і посідає відповідно п'яту позицію серед класичних університетів.

Показники, що наведені в попередніх таблицях є абсолютними показниками і не завжди їх порівняння є об'єктивним. Тому, на наш погляд, необхідно проаналізувати відносні показники. Для порівняння можна використовувати показник обсягу фінансування в розрахунку на одного студента. Нами було проведено розрахунки з урахуванням окремо студентів денної форми навчання та заочної форми (додаток У), а також в розрахунку на загальний контингент студентів університету (табл. 2.8). Як показують дані, ситуація виглядає дещо по-іншому. Так за абсолютним показником фінансування перші шість позицій займають такі університети як Київський національний університет ім. Т. Г. Шевченка, Донецький національний університет, Львівський національний університет ім. І. Франка, Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля та Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара.

Якщо ж проаналізувати відносний показник фінансування в розрахунку на одного студента то третю позицію посідає Ніжинський державний університет ім. М. В. Гоголя.

Таблиця 2.8

Ранжування класичних університетів за показником надходження фінансових ресурсів із загального та спеціального фонду бюджету на 1 студента, тис. грн.

№ п/ч	2004 – 2005 навчальний рік		2005 - 2006 навчальний рік		2006 - 2007 навчальний рік	
	1.	Київський національний університет ім. Т. Г. Шевченка	7,59	Київський національний університет ім. Т. Г. Шевченка	9,05	Київський національний університет ім. Т. Г. Шевченка
2.	Ніжинський державний університет ім. М. В. Гоголя	6,55	Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна	7,62	Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна	10,34
3.	Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна	5,98	Ніжинський державний університет ім. М. В. Гоголя	7,44	Ніжинський державний університет ім. М. В. Гоголя	10,10
4.	Донецький національний університет	5,45	Донецький національний університет	6,35	Дніпропетровський національний університет ім. Олеся Гончара	8,17
5.	Дніпропетровський національний університет ім. Олеся Гончара	5,26	Дніпропетровський національний університет ім. Олеся Гончара	6,03	Донецький національний університет	7,03
6.	Ужгородський національний університет	4,25	Ужгородський національний університет	5,52	Національний університет «Києво – Могилянська академія»	6,72
7.	Львівський національний університет ім. І. Франка	3,79	Львівський національний університет ім. І. Франка	5,03	Львівський національний університет ім. І. Франка	6,20
8.	Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова	3,78	Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника	4,21	Національний університет «Острозька академія»	6,08
9.	Національний університет «Києво – Могилянська академія»	3,36	Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова	4,13	Ужгородський національний університет	5,87
10.	Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника	3,34	Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського	4,11	Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського	5,39
11.	Волинський національний університет ім. Л. Українки	3,31	Херсонський державний університет	3,89	Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова	5,31
12.	Сумський державний університет	3,29	Волинський національний університет ім. Л. Українки	3,74	Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького	5,25

Продовж. табл. 2.8

№ п/ч	2004 – 2005 навчальний рік		2005 - 2006 навчальний рік		2006 - 2007 навчальний рік	
13.	Запорізький національний університет	3,27	Запорізький національний університет	3,56	Трикарпатський національний університет ім. В. Стефаника	5,18
14.	Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського	3,27	Національний університет «Львів – Могилянська академія»	3,41	Сумський державний університет	4,98
15.	Херсонський державний університет	3,22	Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича	3,59	Херсонський державний університет	4,94
16.	Національний університет «Острозька академія»	2,95	Сумський державний університет	3,41	Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича	4,77
17.	Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича	2,85	Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького	3,31	Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля	4,16
18.	Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького	2,68	Житомирський державний університет ім. І. Франка	3,03	Волинський національний університет ім. Л. Українки	4,04
19.	Житомирський державний університет ім. І. Франка	2,61	Хмельницький національний університет	3,03	Хмельницький національний університет	3,98
20.	Хмельницький національний університет	2,33	Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля	3,02	Кам'янець – Подільський державний університет	3,86
21.	Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля	2,26	Кам'янець – Подільський державний університет	2,88	Житомирський державний університет ім. І. Франка	3,94
22.	Кам'янець – Подільський державний університет	2,19	Миколаївський державний університет ім. В. О. Сухомлинського	2,82	Миколаївський державний університет ім. В. О. Сухомлинського	3,22
23.	Миколаївський державний університет ім. В. О. Сухомлинського	2,17	Національний університет «Острозька академія»	1,69	Запорізький національний університет	0,93

В цілому стосовно фінансування із загального та спеціального фонду можна зробити висновок, що Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара входить до перших шести класичних університетів України і в порівнянні з іншими університетами має досить високі показники стосовно фінансування його діяльності.

Якщо розглянути в цілому механізм фінансування діяльності Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара, то він має досить стандартну схему, а саме: фінансування за рахунок загального фонду; за рахунок спеціального фонду, спонсорська допомога (рис. 2.12).

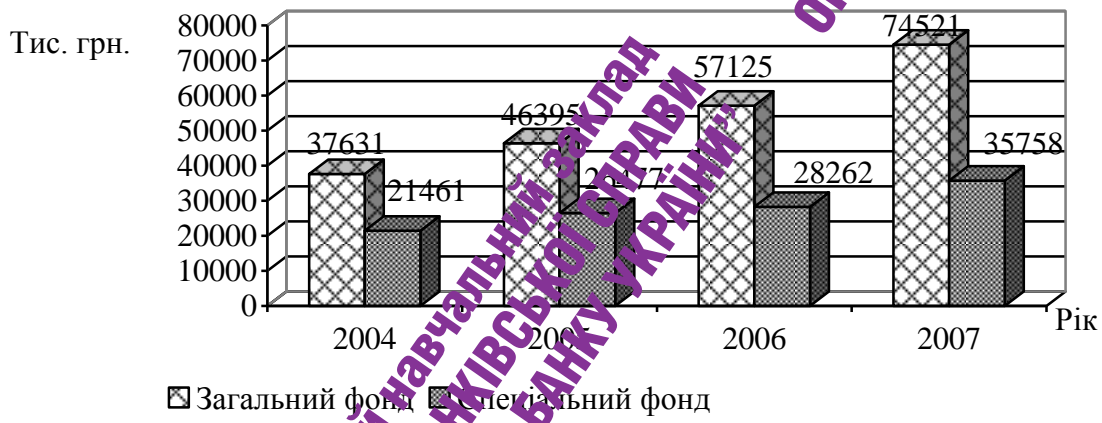

Рис. 2.12. Динаміка надходжень загального та спеціального фонду з основної діяльності Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

Якщо проаналізувати обсяги надходжень загального та спеціального фонду університету протягом 2004-2007 років, то слід зазначити, що вони мають стійку тенденцію до зростання. При цьому необхідно відзначити, що темпи зростання загального фонду є досить стабільними і становлять 1,3 рази, але темпи зростання спеціального фонду досить нерівномірні, оскільки в 2005 порівняно з 2004 роком він становить 1,23, 2006 до 2005 – 1,06, а 2007 до 2006 становить 1,2.

Нами проведений аналіз використання асигнувань із загального фонду університету з підготовки кадрів (табл. 2.9).

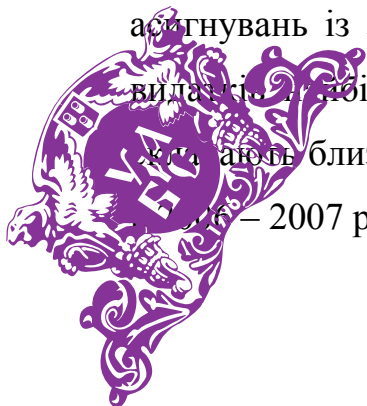

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

Динаміка та структура використання асигнувань із загального фонду бюджету Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

Статті	2005 р.		2006 р.		2007 р.		Відхилення, у %	
	Тис. грн.	У %	Тис. грн.	У %	Тис. грн.	У %	2006 до 2005 р.	2007 до 2006 р.
Заробітна плата	23598	50,9	29284,8	51,3	37173,3	44,9	124,1	126,9
Нарахування на заробітну плату	8600	18,5	10556,3	18,5	13305,9	17,3	122,7	125,9
Комунальні послуги, в т.ч.:	1965	4,2	2145,0	3,8	4128,6	5,5	109,2	192,4
– теплопостачання	10	0,0	52,0	0,1	0,0	0,0	520,0	-
– водопостачання	350	0,7	434,5	0,8	830,0	1,1	124,1	191,0
– електропостачання	700	1,5	1007,0	1,8	1736,9	2,3	143,8	172,5
– газопостачання	900	1,9	609,5	1,0	1559,7	2,1	67,8	255,7
Стипендія	11969	25,8	13854,4	24,2	16822,3	22,6	115,7	121,4
Капітальне будівництво	-	-	-	-	2000,0	2,7	-	-
Капітальний ремонт	-	-	800,0	1,4	500,0	0,7	-	62,5
Інші	263	0,6	484,6	0,8	602,8	0,8	184,3	124,4
Всього:	46954,0	100,0	57125,1	100,0	74520,7	100,0	123,1	130,4

Як свідчать дані таблиці, щороку загальний обсяг фінансування зростає і протягом аналізованого періоду він збільшився на 60 %. В структурі використання асигнувань із загального фонду бюджету Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара найбільшу питому вагу займають заробітні плати близько 50 %, стипендія – близько 20 %, та нарахування на заробітну плату – близько 18 %. Всі ці статті в структурі асигнувань із загального фонду складають більше 90 %. Серед інших статей видачі найбільшу питому вагу мають комунальні послуги, які в 2007 році склали близько 5 %. Позитивним є виділення коштів на капітальний ремонт – 2007 роках та на капітальне будівництво в 2007 році.

Стосовно використання коштів із спеціального фонду то вони розподілені наступним чином (табл. 2.10).

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара є одним із провідних навчальних закладів серед класичних університетів в сфері науково-дослідної діяльності. Основою цього є розроблена система організації й забезпечення фундаментальних і прикладних досліджень, дослідно-конструкторських робіт, наукових, науково-технічних та інноваційних форм діяльності, що сприяє поєднанню інтересів освіти, науки і виробництва. Саме такий синтетичний підхід є оптимальним з позиції формування освітньо-інноваційної моделі вищого навчального закладу. В межах даної моделі формується сучасний світогляд у студентської молоді, відбувається розвиток здібностей і навичок самостійного наукового мислення й пізнання, а також здатності до творчої праці та мобільності у засвоєнні й впровадженні новітніх наукоємних та інформаційних технологій.

В основі ефективності науково-дослідних робіт в університеті лежить оптимальне планування фундаментальних досліджень та прикладних розробок, яке відповідає основним цілям державної науково-технічної політики, охоплюючи всі пріоритетні напрямки розвитку науки і техніки в Україні, а також його фінансування. Багатий науковий потенціал і широкий спектр досліджень класичного університету, яким є Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, дозволяють із року в рік виконувати досить об'ємні плани фундаментальних та прикладних робіт.

Науково-дослідні роботи, що здійснюються в університеті відбуваються як в секторі фундаментальних так і прикладних наукових досліджень, оскільки переважна кількість робіт виконується за напрямками «Фундаментальні дослідження з найважливіших проблем природничих, суспільних та гуманітарних наук» - 25, тобто 32 % від загальної кількості, «Новітні технології ресурсозберігаючі технології в енергетиці, промисловості та

State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING"
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE
Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНЬСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ"
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

Таблиця 2.10

Динаміка видатків із спеціального фонду Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара,
тис. грн.

Видатки	2005 рік			2006 рік			2007 рік		
	Затверджено кошторисом	Фактичні видатки	% виконання	Затверджено кошторисом	Фактичні видатки	% виконання	Затверджено кошторисом	Фактичні видатки	% виконання
Заробітна плата	10307	10315	100,1	14938,0	13858,4	92,8	16400,0	16377,51	99,9
Нарахування на заробітну плату	3737	3559	95,2	4875,0	3850,3	79,0	5868,0	5400,878	92,0
Придбання предметів постачання і матеріалів, оплата послуг та інші видатки	4166	3617	86,8	4217,0	3850,3	90,6	4871,362	3414,954	70,1
Видатки на відрядження	247	237	95,9	299,5	254,5	98,1	301,8	255,871	84,8
Оплата комунальних послуг та енергоносіїв	2280	2220	97,4	4087,5	3974,6	97,2	5600,538	4042,942	72,2
Дослідження і розробки, державні програми	111	103	92,8	19,0	21,6	55,4	9,3	9,0	96,8
Стипендії	292	281	96,3	70,0	57,6	82,2	196,0	147,684	75,3
Інші поточні трансферти населенню	25	26	104	-	-	-	-	-	-
Придбання обладнання і предметів довгострокового користування	1287	1041	81,0	2985,0	2756,6	92,3	1027,092	1084,841	105,6
Капітальний ремонт та реконструкція	2478	2482	100,2	633,1	481,8	76,1	4191,908	3713,362	88,6
Придбання землі і нематеріальних активів	5	7	140	-	-	-	-	-	-
Разом	24935	23882	95,8	32134,5	29104,8	90,6	38466,0	34447,04	89,6

агропромислового комплексу» - 16, що становить 21%, «Нові речовини та матеріали» - 12, тобто 16 %.

Основними джерелами фінансування науково-дослідної роботи Дніпропетровського національного університету є бюджетне фінансування – із загального та спеціального фонду, а також кошти, що виділяються під фінансування договірної тематики – так звані госпрозрахункові кошти (рис. 2.13).

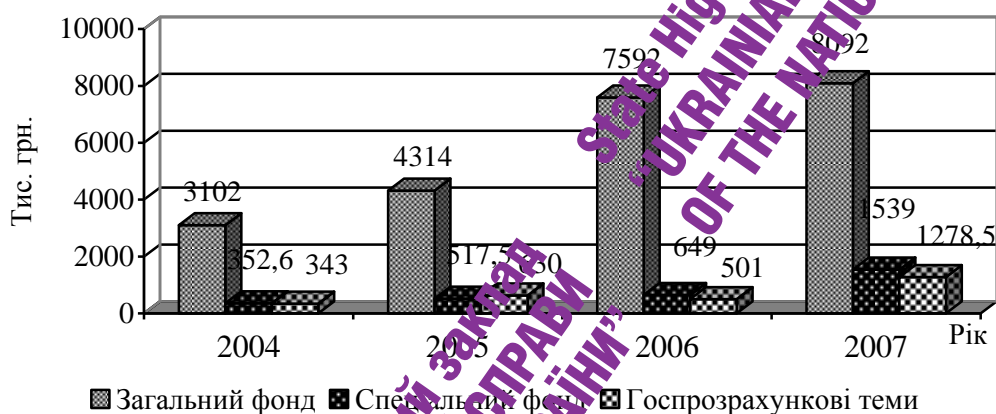
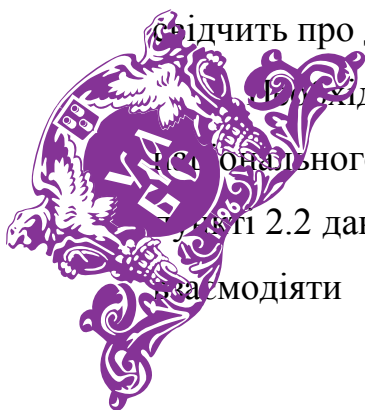

Рис. 2.13. Динаміка джерел фінансування науково-дослідної діяльності Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

Звертає на себе увагу позитивна динаміка практично всіх джерел фінансування. Досить швидкими темпами зростає основне джерело фінансування – загальний фонд. Так протягом 2004 – 2007 років обсяг фінансування за рахунок коштів загального фонду зріс в 2,6 рази, що становить 4930 тис. грн. Водночас суттєво зростає і обсяг фінансування науково-дослідної діяльності за рахунок коштів спеціального фонду за період з 2004 по 2007 рік – у 4,4 рази. Позитивною є динаміка зростання фінансування договірної тематики, що збільшується в 3,7 рази. Така ситуація свідчить про досить потужний науковий потенціал університету.

Важливо підкреслити, що аналіз діяльності Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара підтверджує наведене в пункті 2.2 даної роботи про те, що університетська наука має всі можливості взаємодіяти з іншими секторами, а саме, академічним, галузевим та

корпоративним. Якщо розглянути структуру фінансування науково-дослідної діяльності університету, то він розподіляється в 2004, 2005, 2006 та 2007 роках наступним чином (рис. 2.14). Питома вага фінансування, спрямованого на фундаментальні дослідження становить 92 % і відповідно 8 % спрямовується на фінансування прикладних досліджень. Слід зазначити, що протягом 2004 -2007 років обсяги фінансування в абсолютному вираженні мають стійку тенденцію до зростання і в порівнянні з 2004 роком збільшилися більше ніж в 2,6 рази по фундаментальним дослідженням і майже в 2,5 рази по прикладним дослідженням. Тобто університет поступово розширює фінансові можливості здійснення науково-дослідної діяльності.

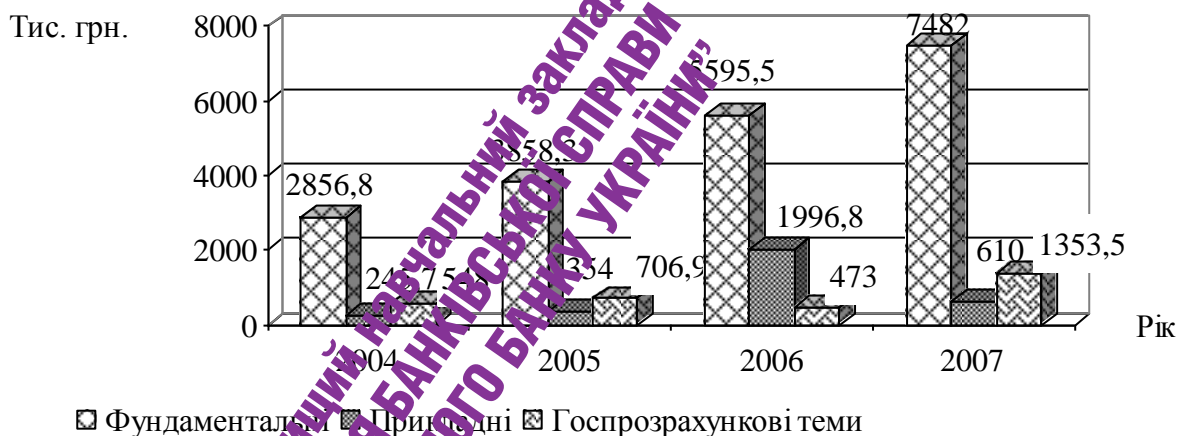

Рис. 2.14. Динаміка джерел фінансування науково-дослідної діяльності Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

Підтвердженням цього є стан діяльності з підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів через аспірантуру та докторантуру.

Проведений нами аналіз дозволив зробити висновок про те, що ефективність роботи аспірантури є значно вищою, порівняно з даними в інших вищих навчальних закладах України (рис. 2.15). Ефективність роботи аспірантури визначається шляхом порівняння чисельності достроково захистившихся, прийнятих до захисту та розглянутих на наукових семінарах кандидатських дисертацій до загального обсягу випускників поточного року.

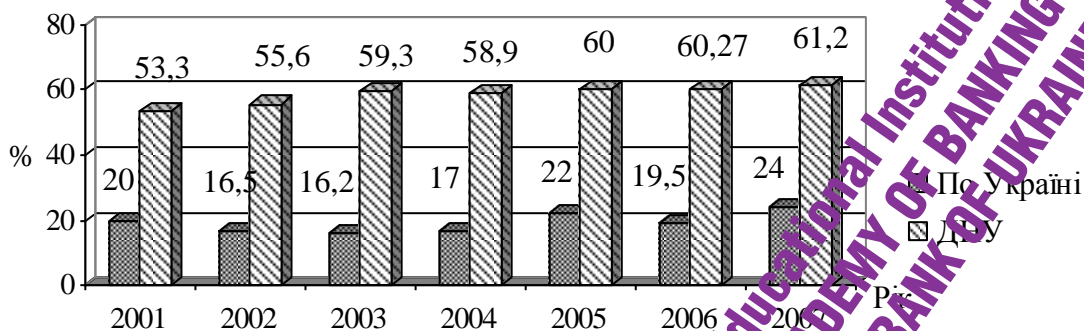

Рис. 2.15. Динаміка ефективності роботи аспірантури в Україні та Дніпропетровському національному університеті імені Олесея Гончара

Так якщо максимальне значення в цілому по Україні становило 24 %, то протягом всього аналізованого періоду в Дніпропетровському національному університеті значення показника ефективності становить не нижче 53,3 % і поступово зростає.

На основі проведеного вище аналізу можна зробити висновок, що збільшення фінансових ресурсів Дніпропетровського національного університету імені Олесея Гончара здійснюється не лише за рахунок провадження освітньої діяльності, а і наукової діяльності. При чому, як було зазначено в п. 2.2 університет працює в різних секторах: в секторі академічної науки в напрямку проведення фундаментальних досліджень шляхом співпраці інститутом прикладної математики і механіки НАН України; в секторі галузевої та корпоративної науки заклад співпрацює з Національним космічним агентством України «Південмаш» та іншими підприємствами. Все це дає змогу зробити висновок, що університетська наука знаходиться на стику всіх секторів науки. Таким чином університет має змогу диверсифікувати свої джерела фінансування: за рахунок освітньої діяльності, що здійснюється шляхом фінансування з Державного бюджету та за рахунок плати за навчання; за рахунок наукової діяльності, що фінансується за рахунок бюджетних коштів, коштів в межах фундаментальних досліджень і частини прикладних досліджень та за рахунок

виконання госпрозрахункової тематики. Отже університет є суб'єктом не лише ринку освітніх послуг, але і ринку інновацій. При цьому під ринком інновацій слід розуміти форму економічних відносин між власником інтелектуальної власності і покупцем права володіння, користування та розпорядження, в результаті яких відбувається еквівалентний обмін платоспроможного попиту покупця на споживчу цінність, що має науково-технічна продукція [31]. У межах даного навчального закладу фактично впроваджується механізм фінансування, що відповідає системному підходу інноваційної моделі вищої освіти.

Висновки до розділу 2

На основі проведеного дослідження основних тенденцій реалізації фінансового механізму функціонування системи вищої освіти України в розрізі освітньої та наукової діяльності вищих навчальних закладів можна зробити наступні висновки.

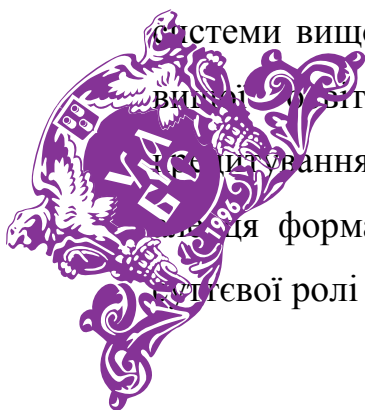
1. Визначальний вплив на розвиток системи вищої освіти має рівень фінансового забезпечення задузі. Оцінюючи сучасний стан фінансового забезпечення системи вищої освіти, слід зазначити, що головним джерелом фінансування витрат на вищу освіту є кошти державного та місцевих бюджетів. Результатом моніторингу головних параметрів функціонування системи вищої освіти стало виявлення таких тенденцій: збільшення обсягів витрат на вищу освіту в Україні за період з 2000 по 2008 рр.; щорічний приріст обсягів витратів на освіту коливається в межах 22,0 – 40,4 %; частка витратів зведеного бюджету України на вищу освіту до обсягу ВВП в середньому за аналізований період становить близько 1,7 %. Проте збільшення обсягів витратів на вищу освіту не супроводжується істотним підвищенням якості матеріально-технічного забезпечення навчальної та науково-дослідної діяльності вищих закладів освіти, оскільки основними причинами, за якими відбувається зростання обсягів фінансування вищої

освіти України залишаються підвищення оплати праці науково-педагогічних кадрів та збільшення стипендіального фонду студентів.

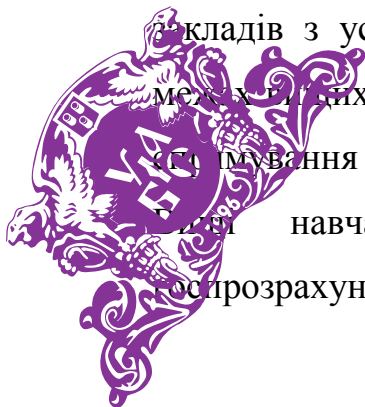
2. У зв'язку зі збільшенням ролі вищої освіти в сучасних умовах розвитку суспільства, чисельність студентів за період, що досліджується, зросла на 1273300 осіб або на 82,6 %. Проведений аналіз чисельності складу студентів дав підстави зробити висновок, що основна кількість студентів отримує вищу освіту, навчаючись на денному відділенні. Аналізуючи динаміку кількості студентів у розрізі різних типів акредитації вищих навчальних закладів, слід відмітити тенденцію до зростання чисельності студентів, що навчаються у вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації та зменшення їх кількості в закладах I-II рівнів. Найбільшу питому вагу становлять студенти, які навчаються в університетах. В той же час відмічається помітне падіння темпів приросту чисельності студентів як у державних, так і приватних вищих навчальних закладах, при цьому необхідно відмітити, що темпи зростання кількості студентів приватних вищих навчальних закладів суттєво перевищують темпи приросту в державних закладах вищої освіти.

3. Джерела фінансування навчання студентів вищих навчальних закладів на сучасному етапі характеризуються багатоканальністю і розглядаються в розрізі бюджетного фінансування за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, а також коштів центральних органів виконавчої влади юридичних та фізичних осіб. Дані проведеного аналізу свідчать про те, що кількість студентів, які навчаються на платній основі значно переважає студентів, що отримують освіту за бюджетні кошти. Останнім часом отримала розвиток така форма фінансового забезпечення системи вищої освіти України як пільгове державне кредитування здобуття вищої освіти. Аналізуючи динаміку обсягів державного пільгового кредитування за останні роки, привертає увагу тенденція щодо їх збільшення, тому ця форма фінансового забезпечення на сьогоднішній день не відіграє суттєвої ролі в фінансуванні отримання вищої освіти.

4. Визначено, що сьогодні в Україні в першу чергу досліджуються проблеми фінансування саме освітньої функції, як такої, що вважається основною і другорядна роль відводиться фінансуванню наукових досліджень в рамках вищих навчальних закладів. Але саме напрямок наукової роботи може стати суттєвим джерелом надходження коштів для цих вищих навчальних закладів, що мають серйозний науковий потенціал, який поряд із високим рівнем підготовки майбутніх фахівців з різних освітньо-професійних програм вносять свій суттєвий вклад у рівень конкурентоспроможності освітнього закладу на ринку освітніх послуг. В першу чергу до таких установ, на наш погляд, необхідно віднести класичні університети.

5. Структуризація існуючих секторів наукової діяльності дозволила виділити наступні: академічний, галузевий, університетський, корпоративний. В академічному секторі провідну роль відіграють заклади Національної академії наук України, на базі яких відбувається близько 60 % всіх фундаментальних досліджень країни. Галузевий сектор науки є сполучною ланкою між фундаментальними дослідженнями та їх прикладним застосуванням. Корпоративний сектор науки включає в себе наукові дослідження, що здійснюються в науково-дослідних лабораторіях, що функціонують на базі потужних корпорацій і їх дослідження мають суто прикладний характер. На підставі аналізу взаємозв'язків між секторами доведено, що університетський сектор науки як ніякий інший має всі можливості взаємодіяти з іншими секторами оскільки дослідження, що відбуваються в межах вищих навчальних закладів можуть носити характер фундаментальних, про що свідчить співпраця провідних вищих навчальних закладів з установами Національної академії наук України. Крім того, в межах галузевих навчальних закладів проводяться дослідження суто галузевого спрямування в тісній співпраці з відомчими науково-дослідними закладами. Вищі навчальні заклади мають практичний досвід виконання господарських досліджень на замовлення корпорацій, які можуть бути

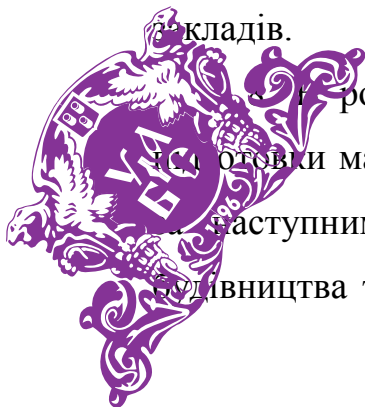

як відособленими дослідженнями, так і бути складовою частиною потужних інноваційно-інвестиційних проектів, що розробляються виходячи з потреб суб'єктів господарювання.

6. В роботі визначено, що національна інноваційна система в загальноприйнятому розумінні – це сукупність взаємозалежних організацій, що безпосередньо здійснюють виробництво й комерційну реалізацію наукових знань і технологій, а також комплекс інститутів правового, фінансового й соціального характеру, що забезпечують ефективне функціонування цих організацій. Науково-виробнича частина системи складається з великих і дрібних компаній, університетів, державних лабораторій, технопарків і інкубаторів.

7. На підставі проведеного аналізу встановлено, що вищі навчальні заклади України мають потужний потенціал наукових кадрів вищої кваліфікації. За даними Міністерства освіти і науки України протягом 2000 – 2007 років суттєво зросла чисельність науково-педагогічного потенціалу, при цьому ефективність підготовки науково-педагогічних кадрів, що здійснюється в системі вищих навчальних закладів в рамках функціонування докторантури та аспірантури, досить низькою, хоча останнім часом ці показники покращились. Що стосується фінансування наукової діяльності у вищих навчальних закладах, то обсяги коштів на цю діяльність є досить незначними, але з іншого боку ефективність наукової діяльності є в середньому не дуже високою. Таким чином, необхідно підтримувати фінансування наукових досліджень як фундаментального так і прикладного характеру з одного боку, з іншого боку необхідно посилити вимоги та контроль за провадженням наукової діяльності в системі вищих навчальних закладів.

В роботі визначено, що залежно від наявності різних напрямків підготовки майбутніх фахівців вищі навчальні заклади в Україні згруповано наступними блоками: класичні університети; технічні; технологічні, будівництва та транспорту; педагогічні, гуманітарні, фізичного виховання і

спорту; культури, мистецтва, живопису, скульптури та дизайну, охорони здоров'я; аграрні, права, економіки, управління, підприємництва і торгівлі. До блоку класичних університетів Міністерством освіти і науки України віднесено 23 вищих навчальних заклади, з них 16 мають статус національного. Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара входить до перших шести класичних університетів України і в порівнянні з іншими університетами має досить високі значення показників щодо фінансування його діяльності. Доведено, що механізм фінансування діяльності університету має стандартну схему, а саме: фінансування за рахунок загального та спеціального фондів бюджету; спонсорська допомога та надання платних послуг. Обсяги фінансування мають стійку тенденцію до зростання, що дозволяє більш якісно здійснювати діяльність у сфері надання не лише освітніх послуг, але і проведення науково-дослідної роботи.

9. Обґрунтовано, що Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара є одним із провідних навчальних закладів серед класичних університетів у сфері науково-дослідної діяльності. Основою цього є збалансована система організації та забезпечення фундаментальних та прикладних досліджень, дослідно-конструкторських робіт, наукових, науково-технічних та інноваційних форм діяльності, що сприяє поєднанню інтересів освіти, науки і виробництва. Такий синтетичний підхід є оптимальним з погляду формування освітньо-інноваційної моделі вищого навчального закладу. В межах даної моделі формується сучасний світогляд у студентської молоді, відбувається розвиток здібностей і навичок самостійного наукового мислення й пізнання, а також здатності до творчої праці та мобільності у засвоєнні й впровадженні новітніх наукоємних та інформаційних технологій.

Узяті результати 2 розділу опубліковані в монографії [159], наукових статтях [153,158] та тезах доповідей [163,169].

РОЗДІЛ 3

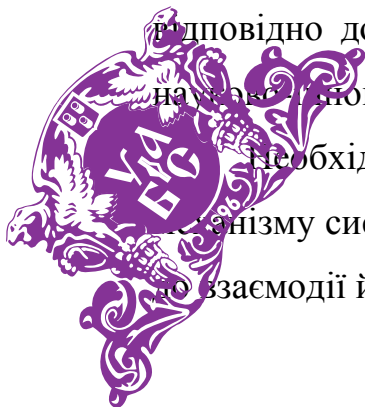
ОСНОВНІ НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

3.1. Удосконалення структурно-функціональної моделі фінансового механізму системи вищої освіти в Україні як складової інноваційного простору інтергації освіти та науки

Досліджуючи фінансові відносини в системі вищої освіти слід зазначити, що в умовах реалізації основних положень ринкової економіки фінансовий механізм повинен базуватися на поєднанні елементів ринкового саморегулювання та системи державного регулювання. Діяльність суб'єктів господарювання та виробництва товарів і сфери послуг регулюється на основі взаємодії елементів ринкового механізму: попиту, пропозиції і ціни. В той же час, ринкове саморегулювання доповнене система державного регулювання, для якого спрямована на досягнення цілей і завдань, визначених економічною політикою уряду. Питання державного регулювання розвитку освіти і науки належить до пріоритетних завдань суспільного розвитку, що безпосередньо пов'язано з системою національних інтересів та підвищення якості життя громадян.

Фінансовий механізм системи вищої освіти, як складова частина економічного механізму політики в галузі вищої освіти, є комплексом організаційних та інституційних заходів, спрямованих на фінансове забезпечення формування й реалізації державної освітньої політики відповідно до соціально-економічних пріоритетів щодо якості освітньої та науково-інноваційної діяльності.

Необхідно зазначити, що ефективне функціонування фінансового механізму системи вищої освіти повинно ґрунтуватися на наступних вимогах до взаємодії його елементів:

- цілеспрямованості кожного елемента фінансового механізму системи вищої освіти на виконання властивого йому завдання;
- направленості дії всіх елементів фінансового механізму на процес отримання передбаченого обсягу фінансових ресурсів з метою покриття витрат освітньої діяльності;
- зворотного зв'язку елементів фінансового механізму в вертикальному та горизонтальному рівнях;
- своєчасності реагування складових фінансового механізму функціонування системи вищої освіти на зміни макро- та мікросередовища.

Схематично структурно-логічна модель організації фінансового механізму системи вищої освіти наведена на рис. 3.1.

Проведені дослідження дозволили зробити висновок, що фінансовий механізм функціонування системи вищої освіти України повинен базуватися на відповідних принципах, які визначають характер дії як окремих елементів, так і фінансового механізму в цілому.

Ключовим принципом побудови фінансового механізму системи вищої освіти, на нашу думку, є принцип стратегічної орієнтованості, який вимагає розробки чіткої стратегії організації фінансових відносин, яка б забезпечувала ефективне функціонування системи вищої освіти з метою реалізації державної політики у сфері освіти відповідно до соціально-економічних пріоритетів суспільства та реалізацію інноваційної моделі вищої освіти. Важливим принципом також є принцип системності, який передбачає цілісність, структурність і взаємозалежність системи вищої освіти та зовнішнього середовища. Для фінансового механізму системи вищої освіти притаманна складність структури, наявність різноманітних елементів, існують функціональних підсистем, динамічність всього механізму в цілому та його окремих складових.

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується необхідністю побудови інноваційної моделі розвитку економіки України.

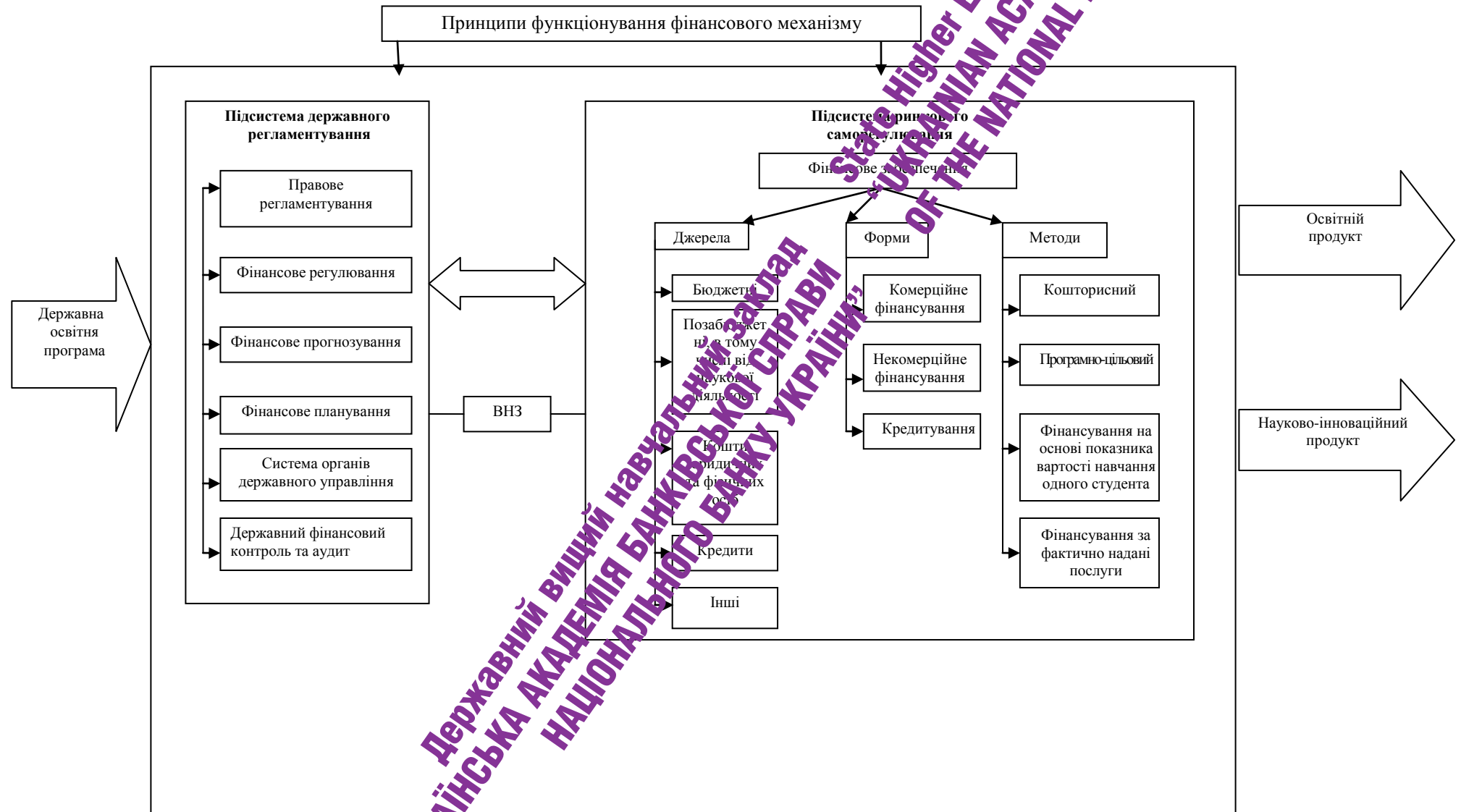

Рис. 3.1. Структурно-функціональна модель організації фінансового механізму системи вищої освіти України

Основними факторами успішної реалізації даної стратегії є освіта та професіоналізм. В цих умовах збільшуються вимоги з боку суспільства та держави щодо інтенсивності й якості підготовки спеціалістів різних напрямків. Тому особливої актуальності при побудові фінансового механізму системи вищої освіти набуває принцип інноваційності. Відповідно до вимог часу вищі навчальні заклади повинні поєднувати освітню діяльність із здійсненням фундаментальних та прикладних наукових досліджень, що в свою чергу дозволить збільшити надходження фінансових ресурсів закладів вищої освіти.

Неменш значимим принципом функціонування фінансового механізму системи вищої освіти є принцип узгодженості, що означає комплексне функціонування фінансового механізму як єдиного цілого, що забезпечує взаємозв'язок усіх його елементів.

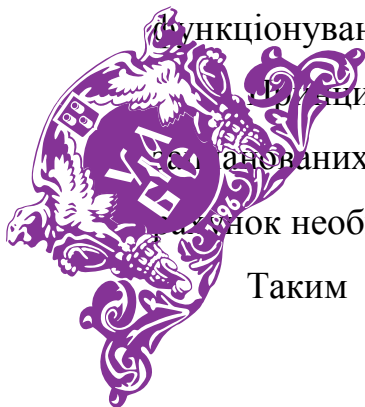
Інтереси учасників освітнього процесу – держави, вищих навчальних закладів та споживачів послуг відрізняються за змістом та характером, тому між ними повинен підтримуватися необхідний баланс, за що і відповідає принцип збалансованості інтересів.

Запровадження університетської автономії передбачає децентралізацію й демократизацію управління вищими навчальними закладами, як основної ланки системи вищої освіти, що сприятиме підвищенню результативності та відповідальності даних установ за якість освіти, в чому і полягає сутність принципу децентралізації.

В умовах ринкової економіки особливу роль відіграє принцип диверсифікації джерел фінансування системи вищої освіти, що проявляється у можливості поєднанні різних форм фінансового забезпечення функціонування системи вищої освіти.

Принцип ефективності освітньої діяльності передбачає досягнення запланованих цілей, задекларованих у державній освітній програмі за наявності необхідних фінансових ресурсів.

Таким чином, слід зазначити, що сукупність розглянутих принципів

формує єдиний комплекс, що має на меті забезпечення ефективної організації фінансового механізму функціонування системи вищої освіти і дозволяє розглядати його як відкриту та динамічну систему.

У структурі фінансового механізму функціонування системи вищої освіти нами пропонується виділити дві основні підсистеми, саме: державне регламентування та ринкове саморегулювання. Така структура, на нашу думку, обумовлена наявністю на ринку освітніх послуг вищих навчальних закладів різних форм власності та інших юридичних осіб, що надають освітні послуги.

Ефективне функціонування системи вищої освіти забезпечується через правове регламентування, що відображається в розробці та прийнятті законодавчих актів у сфері вищої освіти зокрема, в частині її фінансування.

Правове забезпечення функціонування системи вищої освіти ґрунтується на наступних законодавчих актах: Конституції України, законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків», «Про ліцензування певних видів господарської діяльності», Указів Президента України «Про національну доктрину розвитку освіти» та «Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні», актів Кабінету Міністрів України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства фінансів та інших галузевих міністерств і відомств.

На сьогоднішній день, на нашу думку, особливої актуальності набуває питання удосконалення нормативно-правової бази, спрямованої на адаптацію діяльності вищої школи до вимог Болонського процесу. Зокрема, необхідно внести зміни до законодавства щодо запровадження прийнятої в Європі трициклової системи підготовки кадрів з вищою освітою за освітньо-професійними програмами бакалавра, магістра та освітньо-науковою програмою доктора філософії; нове визначення змісту освіти, стандартів вищої освіти та їх складових; типів вищих навчальних закладів.

Розглядаючи складові елементи фінансового механізму системи вищої освіти, слід відмітити, що фінансове регулювання є самостійним елементом підсистеми державного регламентування. Фінансове регулювання полягає у державному втручанні в організацію фінансових відносин у сфері функціонування системи вищої освіти в Україні і здійснюється державою за допомогою адміністративних методів управління галуззю вищої освіти та включає загальноекономічні способи й інструменти. Фінансові методи державного регулювання передбачають заохочення суб'єктів системи вищої освіти до розвитку освітньої діяльності, підвищення її рівня та якості. Вибір і спосіб застосування тих чи інших інструментів фінансового регулювання має відповідати наявній макроекономічній ситуації в країні; узгоджувати цілі вищого навчального закладу, замовників та споживачів освітніх послуг; забезпечувати максимальний рівень ефективності та результативності реалізації відповідних державних програм у сфері освіти.

Фінансове прогнозування в галузі вищої освіти, як наступна складова державного регламентування, спрямоване на визначення обсягів та джерел фінансових ресурсів і базується на розробці прогнозів грошових надходжень та витрат відповідно до пріоритетів державної політики. Реальність фінансового прогнозування досягається на основі об'єктивної оцінки потреб і наявності фінансових ресурсів у системі вищої освіти, детального обґрунтування розрахунків, взаємозв'язків обсягів фінансування з показниками діяльності вищих навчальних закладів.

Здійснення фінансового планування спирається на науково-обґрунтовані прогнози щодо потреб у коштах та джерелах їх залучення втілюється у складанні кошторису доходів і витрат установ системи вищої освіти. Процедури, пов'язані з фінансовим плануванням, порядком складання кошторисів, їх розглядом та затвердженням, основними вимогами до складання кошторисів бюджетних установ регламентуються відповідною постановою Кабінету Міністрів України від 28.02.2002 року №228 «Про затвердження Порядку складання, розгляду, затвердження та основних вимог

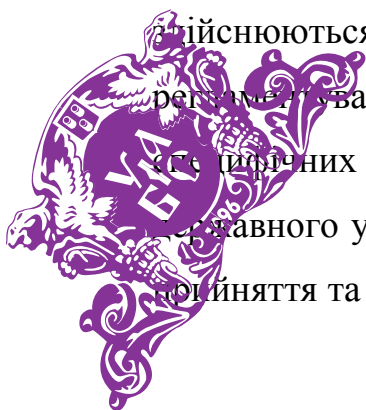

до виконання кошторисів бюджетних установ» [127].

Державний фінансовий контроль та аудит є одним із важливих елементів підсистеми державного регламентування. За допомогою фінансового контролю відбувається перевірка уповноваженим суб'єктом стану фінансових потоків, фінансових результатів у системі вищої освіти і державного контролю, приведення їх до встановлених державою параметрів, а також створюються необхідні передумови для здійснення в державі дієвої освітньої політики. Слід зазначити, що метою проведення державного фінансового контролю за функціонуванням вищих навчальних закладів є підвищення ефективності їх діяльності, об'єктивність оцінки реалізації ними єдиної державної політики у галузі вищої освіти. Нормативним документом, що регламентує здійснення державного фінансового контролю є наказ Міністерства освіти і науки України від 25.01.2008 р. № 34 «Про затвердження Порядку здійснення державного контролю за діяльністю навчальних закладів» [126].

Система органів державного управління у сфері вищої освіти включає, насамперед, Кабінет Міністрів України, який через систему органів виконавчої влади здійснює державну політику в галузі освіти, у межах своїх повноважень видає нормативно-правові акти з питань вищої освіти та забезпечує контроль за виконанням законодавства про вищу освіту. Безпосередньо оперативне управління в галузі вищої освіти в межах своєї компетенції здійснює Міністерство освіти і науки України, Державна акредитаційна комісія, Вища атестаційна комісія та інші галузеві міністерства та відомства.

Отже, втручання держави в організацію освітньої діяльності здійснюються на основі відповідних інструментів державного регламентування, що являють собою «сукупність універсальних та спеціальних способів і прийомів, які застосовуються персоналом органів державного управління при виконанні його функцій або в процесі розробки, прийняття та реалізації рішень, спрямованих на досягнення визначених цілей

щодо розвитку керованих об'єктів» [100]. До інструментів державного регламентування системи вищої освіти слід віднести: ліцензування освітніх послуг; акредитацію та атестацію вищих навчальних закладів, державне замовлення; державні стандарти вищої освіти; види платних послуг, що надаються закладами вищої освіти; організацію навчального процесу; ціноутворення послуг; податкове та цінове стимулювання та інші.

Таким чином, застосування механізмів державного регламентування розвитку системи вищої освіти в Україні повинно бути спрямовано на забезпечення дотримання критеріїв ефективності її функціонування: доступності послуг у системі вищої освіти, якості освітніх послуг; раціонального використання наявних ресурсів.

Виділення у складі фінансового механізму функціонування системи вищої освіти підсистеми ринкового замовлення обумовлено, з нашої точки зору, перетвореннями, що відбуваються у сфері вищої освіти виходячи із сучасних засад розвитку економіки в цілому, модернізацією вищої школи, зокрема, її структурною перебудовою, змінами у фінансуванні, забезпеченні автономії вищих навчальних закладів. Однією із найбільш актуальних проблем функціонування української вищої школи є дефіцит коштів, недофінансування якої становить 60 – 70 % [43]. Слід зазначити, що протягом останніх років ринкова кон'юнктура помітно впливає на фінансову складову діяльності вищих навчальних закладів, в тому числі в частині питань їх фінансового забезпечення. Зарубіжний досвід свідчить про наявність різних форм фінансування системи вищої освіти, які в свою чергу, формують наступні типи фінансового забезпечення функціонування закладів вищої освіти, а саме: державний, приватний та змішаний (рис. 3.2).

Слід відмітити, що в «чистому вигляді» дані типи фінансування системи вищої освіти в нашій країні не представлені. Це в свою чергу передбачає поєднання різних джерел фінансового забезпечення закладів вищої освіти.

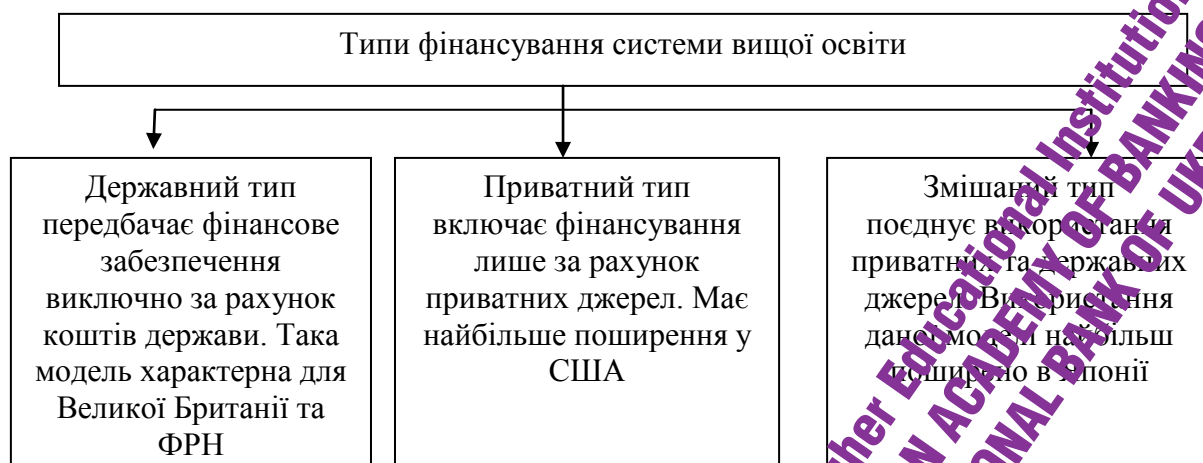

Рис. 3.2. Типи фінансування системи вищої освіти у розвинених країнах світу [43]

Так, зокрема, у США у загальному обсязі доходів вищих навчальних закладів державні кошти в середньому становлять 42,5 %, серед яких: кошти з бюджету федерального уряду – 12,4 %, з бюджету штатів – 27,5 %, а з бюджетів місцевих органів влади – 3,6 %. Окрім того, вищим навчальним закладам надається право самостійно знаходити додаткові джерела фінансування (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Фінансування вищої освіти з різних джерел в розвинутих країнах світу, %

Країна	Структура бюджетів вищих навчальних закладів		
	Державна і місцева влада	Плата за освіту	Інші надходження (в т.ч. НДДКР)
Великобританія	62	12	26
Канада	70-85	11	29
Голландія	90	-	10
Німеччина	95	-	5
США (державні вузи)	59	14	27
США (приватні вузи)	20	38	42
Японія	40	55	5

Проблема розробки методів та критеріїв оптимізації фінансування закладів вищої освіти на сьогоднішній день відзначається надзвичайною актуальністю, при цьому вона є досить складною в практичній реалізації.

Проведені нами дослідження дозволили зробити висновок про те, що у формуванні гнучкої, розгалуженої моделі фінансового забезпечення системи вищої освіти, яка має передбачати комплекс заходів та інструментів стимулюючого характеру, спрямований на більш досконале функціонування галузі в цілому, провідна роль відводиться насамперед державі.

У складі підсистеми ринкового саморегулювання фінансового механізму функціонування системи вищої освіти нами пропонується виділити основним її елементом фінансове забезпечення, яке може бути представлено як сукупність джерел, форм і методів формування фондів фінансових ресурсів з метою здійснення витрат у даній сфері.

Джерелами акумулювання фондів фінансових ресурсів системи вищої освіти, на нашу думку, можуть бути: бюджетні та позабюджетні ресурси, кошти юридичних та фізичних осіб, кредити та інші.

До форм фінансового забезпечення слід віднести фінансування і кредитування. Фінансуванню, на нашу думку, доцільно поділяти на некомерційне та комерційне. Але при цьому необхідно зазначити, що застосування різних форм фінансового забезпечення буде відрізнятися в залежності від сектору системи вищої освіти (рис. 3.3).

Аналіз динаміки кількості студентів, який був здійснений в розділі 2, свідчить про те, що питома вага студентів, які навчаються за рахунок коштів фізичних осіб значно переважає частку студентів, освіта яких, фінансується із державного бюджету. Окрім того дані проведеного дослідження дозволили зробити висновок, що обсяги державного пільгового кредитування не задовольняють потреби фізичних осіб у фінансових ресурсах, необхідних для здобуття освіти.

Привертає увагу той факт, що загальна кількість студентів, які навчалися в закладах вищої освіти в 2007 - 2008 н.р. становила 2813798 осіб

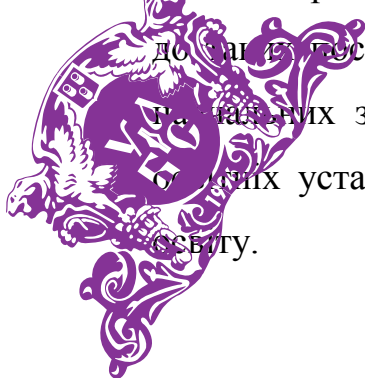
(табл. 2.7), із них кредити з державного бюджету на навчання отримали лише 4600 осіб.

Рис. 3.3. Форми фінансового забезпечення системи вищої освіти

На нашу думку, проблема фінансування і підвищення якості вищої освіти може бути успішно вирішена у разі реформування такої форми фінансового забезпечення як кредитування вищої освіти. В розвинутих країнах світу кредити на здобуття освіти надаються як державою, так і комерційними банками.

Для величезних банківських установ освітній кредит є відносно новим продуктом. Слід відмітити поступове зростання попиту на отримання освітніх кредитів серед населення. При цьому привертає увагу той факт, що до сайту послуг банків переважно звертаються студенти державних вищих навчальних закладів, що пояснюється більшою привабливістю зазначених освітніх установ та неспроможністю фізичних осіб самостійно оплачувати освіту.

Більшість вітчизняних банків пропонують даний вид кредитування в розрізі споживчого кредитування. Але деякі банківські установи розробляють власні освітні програми. Так, КБ «Приватбанк» пропонує послугу щодо кредитування освіти, для реалізації яких було розроблено два продукти – кредитна картка «Кредит на навчання» і кредитна програма «Навчайся легко». Кредитна карта дозволяє отримати позику у розмірі до 50 тис. грн. строком до 15 років. Кредитна програма розрахована лише на 5 років і позичальниками в даному випадку можуть бути або батьки студента, або працюючий студент.

АКБ «Імексбанк» надає освітній кредит у розмірі до 25 тис. грн. Обумовлена сума перераховується на поточний рахунок вищого навчального закладу, при цьому графік погашення узгоджується з освітнім закладом. Позика повинна бути погашена не пізніше ніж через 5 років після закінчення навчання і позичальником може бути працюючий студент чи його батьки.

АБ «Банк регіонального розвитку» здійснює освітнє кредитування лише студентів, які працюють чи у батьків (опікунів) терміном до 12 місяців. Перший внесок позичальника повинен становити не менше 10 % від вартості навчання, а відсоткова ставка дорівнює 20 % річних у гривнях. Кредит погашається щомісячно, комісійні витрати на його отримання становлять 5 % від загальної суми кредиту.

Основним недоліком існуючих кредитних програм, які пропонують банківські установи за навчання є те, що позичальниками можуть виступати лише працюючі студенти або їх батьки, що в свою чергу звужує коло можливих позичальників.

На нашу думку, в сучасних умовах коли спостерігається зростання чисельності студентів, які навчаються за власні кошти (табл. 2.7), особливої актуальності набуває питання розширення доступу фізичних осіб до кредитних ресурсів. Досить ефективним, на наш погляд, є впровадження системи змішаного кредитування із залученням як бюджетних коштів, так і коштів комерційних банків (рис. 3.4).

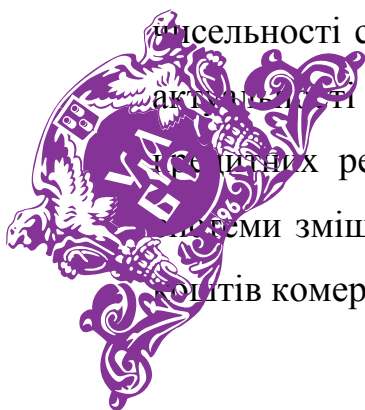
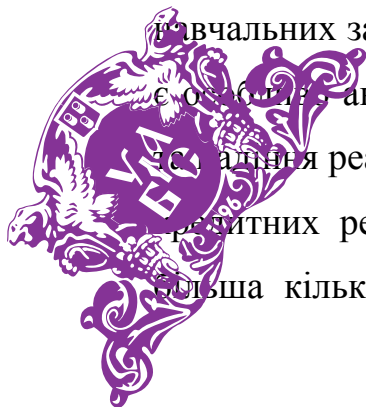

Рис. 3.4. Механізм змішаного освітнього кредитування

Необхідний обсяг фінансових ресурсів для оплати навчання студентів можуть отримувати на основі поєднання власних заощаджень та кредитних ресурсів банку. Нами пропонується запровадження заощаджувальних програм, які передбачають відкриття індивідуальних освітніх рахунків і будуть пов'язані з програмами кредитування. Механізм здійснення змішаного освітнього кредитування полягає в тому, що фізична особа (батьки, опікуни, студент) відкриває накопичувальний рахунок в банківській установі, на який вносить не менше 50 % вартості навчання. Після цього починається кредитна фаза – наступні 50 % необхідної суми на отримання освіти надаються банком під відповідний відсоток. Загальну суму необхідних фінансових ресурсів за навчання банк переводить на рахунок вищого навчального закладу. При цьому механізм сплати відсотків за користування кредитом може бути представлений наступних варіантах. Перший варіант передбачає, що відсотки за користування кредитом сплачуються щорічно за рахунок коштів державного бюджету. Згідно з другим варіантом частина відсотків за кредитом погашається з бюджету на рівні облікової ставки НБУ, інша частина – позичальником. При цьому банківська установа може запроваджувати програму бонусів щодо відсоткової ставки в залежності від успішності студентів. Після закінчення терміну навчання студент виходить на ринок праці і починається фаза погашення основної суми кредиту за рахунок отриманого доходу. Слід відмітити, що суму боргу за кредитом можуть погашати і родичі особи. У разі відрухування студента з вищого навчального закладу за неуспішність, означена особа зобов'язана сплатити не тільки суму кредиту, але й відсотки за ним. Основними перевагами використання даного механізму освітнього кредитування для вищих навчальних закладів є збільшення та диверсифікація фінансових ресурсів, що є особливо актуальним в умовах зменшення обсягів державного замовлення та зростання реальних доходів населення. В свою чергу, внаслідок здешевлення кредитних ресурсів за рахунок покриття відсотків бюджетними коштами, більша кількість абітурієнтів має можливість отримати необхідний обсяг

ресурсів для здобуття освіти на пільгових умовах. Окрім того, при такому кредитуванні зростає мотивація студента до успішного навчання, що може сприяти підвищенню рівня знань і отриманню високої кваліфікації та дозволить в майбутньому бути конкурентоспроможним на ринку праці та забезпечити повернення кредиту.

У результаті запровадження даного механізму кредитування як форми фінансового забезпечення діяльності вищих навчальних закладів, створюються умови для задоволення освітніх та професійних потреб і надаються можливості кожному громадянину України постійно вдосконалювати свою освіту, підвищувати професійний рівень, оволодівати новими спеціальностями, що є одним із стратегічних завдань реформування освіти в Україні згідно з Державною національною програмою «Освіта» («Україна XXI століття»).

Слід зазначити, що в умовах ринкової економіки кожен економічний суб'єкт ринку освітніх послуг формує власну модель фінансового забезпечення відповідно до якої визначається склад та структура джерел фінансування та руху грошових коштів.

Характеризуючи методи, які забезпечують організацію фінансових відносин у системі вищої освіти, як складову фінансового забезпечення, слід відмітити, що до них належать: кошторисний метод; бюджетне фінансування на основі показника вартості навчання одного студента (нормативне); програмно-цільовий метод та метод фінансування за фактично надані послуги.

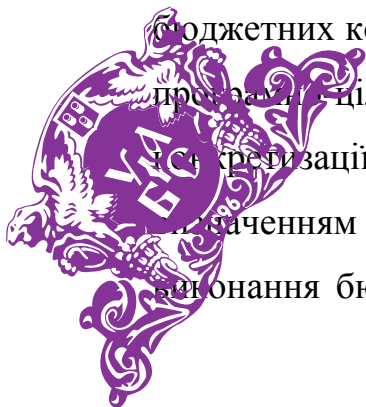
Пріоретне увагу на те, що використання методу кошторисного фінансування є найбільш поширеним у фінансуванні державного сектору системи вищої освіти України. Це пояснюється тим, що його застосування дає можливість досить обґрунтовано планувати та прогнозувати обсяг витрат, що в свою чергу, дозволяє посилити контроль з боку держави за ефективним та ефективним використанням бюджетних коштів. До негативних рис використання даного методу можна віднести неможливість оперативно

змінювати обсяги бюджетних коштів, необхідних для виконання певного виду робіт у разі його зміни і неможливість маневрування коштів ми перерозподіляти їх на інші цілі [95].

Використання методу фінансування на основі показника вартості навчання на одного студента дає можливість розрахувати обсяг бюджетного фінансування в межах обсягів державного замовлення у сфері вищої освіти. Даний метод фінансування здійснюється на нормативній основі, що дозволяє його розглядати як нормативний. Установлені нормативи фінансування являють собою мінімальні показники, що включають всю сукупність видатків на одного студента і є гарантованою межею, нижче якої не може здійснюватися фінансування вищих навчальних закладах. Слід зазначити, що нормативи мають враховувати специфіку закладу і бути достатніми для покриття поточних витрат пов'язаних з організацією навчального процесу та забезпечення матеріально-технічної бази вищого навчального закладу. Простота таких обчислень дозволяє виявити необхідну потребу вищої освіти в бюджетних ресурсах на різних рівнях державного управління. Застосування даного методу ускладнюється недосконалістю методики щодо розрахунку мінімального рівня фінансового забезпечення функціонування вищих навчальних закладів та вартості підготовки одного кваліфікованого фахівця.

Програмно-цільовий метод як спосіб бюджетного фінансування системи вищої освіти пов'язаний із реалізацією бюджетних програм. Відповідно до Бюджетного кодексу України під бюджетною програмою слід розуміти систематизований перелік заходів, спрямованих на досягнення єдиної мети та завдань, виконання яких пропонує та здійснює розпорядник бюджетних коштів відповідно до покладених на нього функцій [26]. Сутність програмно-цільового методу полягає у чіткому формулюванні мети та конкретизації дій, спрямованих на виконання завдань бюджетної програми з визначенням напрямків витрачання бюджетних коштів та оцінки результатів виконання бюджетної програми. Здійснення видатків на основі бюджетних

програм передбачає призначення конкретних виконавців відповідальних за досягнення соціальних результатів у системі вищої освіти. На нашу думку, основною перевагою використання цільового програмного фінансування є те, що воно дозволяє підходити комплексно до вирішення існуючої проблеми. Але при цьому основним недоліком даного методу фінансування є те, що воно здійснюється за залишковим принципом і при вистраті бюджетних коштів призупиняється, в першу чергу, фінансування цільових програм [60]. Використання вищезазначених методів є більш характерне для вищих навчальних закладів державної та комунальної форми власності.

З розвитком ринкових відносин досить широкоте застосування набув такий метод, як фінансування за фактично надані послуги в галузі освітньої та науково-інноваційної діяльності.

На нашу думку, використання даного методу дозволяє найбільш об'єктивно визначити суму витрат вищого навчального закладу, враховуючи те, що в основу покладено розрахунок ціни, яка обчислюється виходячи із планованого або фактичного обсягу наданих освітніх та науково-дослідницьких послуг.

Фінансове забезпечення функціонування системи вищої освіти повинно ґрунтуватися на наступних засадах:

- дотримання збалансованості обсягів фінансування та обсягів надання освітніх та науково-інноваційних послуг, що дозволить сформувати найбільш раціональний склад та структуру фінансових ресурсів системи вищої освіти;
- поєднання різноманітних форм та методів фінансування системи вищої освіти в залежності від різних форм власності вищих навчальних закладів;
- удосконалення форм і методів управління системою вищої освіти, що буде сприяти оптимізації управлінських витрат;
- запровадження ефективних моделей управління вищими навчальними закладами;
- дотримання принципу прозорості інформаційної складової

фінансового забезпечення функціонування системи вищої освіти.

Отже, застосування запропонованого фінансового механізму вищими навчальними закладами створює фінансову основу для виробництва комплексного освітнього та науково-інноваційного продукту.

Під освітнім продуктом слід розуміти результат діяльності науково-педагогічного колективу вищого навчального закладу, що пов'язаний із зміною професійного чи кваліфікаційного рівня особи, яка отримує освіту. Слід відмітити, що виробництво саме освітнього продукту є основним напрямком діяльності закладів вищої освіти.

При цьому слід зазначити, що необхідною умовою розвитку інноваційної економіки в Україні є активізація інтеграційних процесів науки та освіти. На нашу думку, сучасний вищий навчальний заклад повинен здійснювати виробництво не тільки освітнього, але й науково-інноваційного продукту, який є результатом діяльності, що включає процеси стосовно розробки ідеї, її маркетингової та юридичного супроводу, проведення науково-дослідної роботи, а також фінансового, кадрового та інформаційного забезпечення цих процесів, метою яких є розробка нововведення, готового до використання в практичній діяльності, його комерціалізація і доведення до кінцевого споживача.

На наш погляд, на сьогоднішній день заклади сектору вищої освіти повинні представляти собою інтегровані освітньо-наукові структури, діяльність яких повинна бути спрямована на вирішення наступних блоків взаємопов'язаних завдань:

- розвиток наукової діяльності як для вирішення власних науково-дослідницьких завдань і створення фундаментальних основ розвитку системи освіти окремого вищого навчального закладу, так і розробка інноваційних проєктів для забезпечення подальшого розвитку економіки в цілому;
- формування ефективної моделі взаємозв'язку освітніх установ, підприємницьких структур і держави з метою розвитку інноваційного потенціалу різних секторів економіки;

- підготовка і реалізація програм, спрямованих на створення конкурентних продуктів, технологій та інструментів.

При цьому важливо враховувати процеси, які впливають на інноваційність науково-освітньої сфери системи вищої освіти:

- необхідність швидкого та адекватного реагування на сучасні потреби суспільства;
- глобалізація економічних відносин, в тому числі в сфері вищої освіти;
- децентралізація управління вищими навчальними закладами;
- демократизація, що забезпечує самостійність у визначенні форм, способів і умов організації освітнього і наукового процесів;
- зміна потреб ринку праці, що формує вимоги до теоретичної підготовки, кваліфікації і навичок фахівців;
- необхідність постійного підвищення кваліфікації спеціалістів пов'язаного із змінами потреб ринку праці та скороченням терміну актуальності отриманих знань [6].

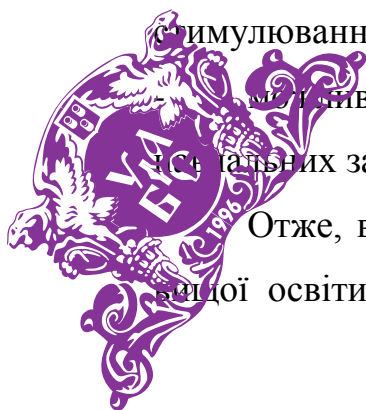
В сучасних умовах успішна науково-дослідницька та інноваційна діяльність у вітчизняних вищих навчальних закладах стає визначальним фактором якості підготовки конкурентно-спроможних фахівців.

Слід звернути увагу на те, що організація науково-інноваційної діяльності вищими навчальними закладами залежить від наступних чинників:

- місця і ролі вищого навчального закладу в загальнодержавному науково-інноваційному процесі;
- стану науково-інноваційного потенціалу та інфраструктури закладів вищої освіти;
- підтримки науково-інноваційного процесу на місцевому рівні з метою стимулювання економічного розвитку регіону;

можливості наукової інтеграції і виробничої кооперації вищих навчальних закладів та інших учасників освітнього процесу.

Отже, вдосконалення фінансового механізму функціонування системи вищої освіти є центральною проблемою економіки освіти. За допомогою

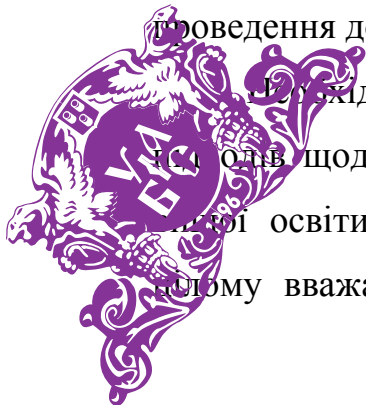
дієвого фінансового механізму здійснюється широкомасштабний розподіл, перерозподіл валового внутрішнього продукту держави відповідно до основних положень державної політики в сфері фінансування закладів вищої освіти.

3.2. Обґрунтування науково-методичних підходів оптимізації фінансового забезпечення закладів системи вищої освіти на основі створення науково-інноваційних університетських осередків

В сучасних умовах вища освіта займає ключове місце у забезпеченні ефективного розвитку економіки країни. Сутність економіки, заснованої на знаннях, відображає в першу чергу збільшення значення освіти для створення суспільного багатства, якісну зміну ролі знань, надання їм функції провідного виробничого фактору.

Саме тому пріоритетною для країни повинна стати розробка комплексної та послідовної стратегії розвитку вищої школи в гармонії з національними ідеями соціального та економічного характеру. Система вищої освіти може надати національній економіці більш широкий потенціал для реагування на різноманітні національні потреби з точки зору наукових досліджень й інновацій, формування кваліфікованої робочої сили, соціального та регіонального розвитку. Слід підкреслити, що для того щоб заклади системи вищої освіти здійснювали свій реальний внесок в досягнення економічних та соціальних цілей розвитку країни необхідно вищим навчальним закладам створювати і підтримувати освітні зв'язки з роботодавцями та ефективні наукові зв'язки університет-виробництво для проведення досліджень і впровадження інновацій.

Дуже важливо також зазначити, що не зважаючи на існування різних підходів щодо фінансування наукової діяльності, в тому числі і в системі вищої освіти більшість дослідників, зокрема фахівці Світового банку, в цілому вважають, що в цій сфері держава має зберегти свій вплив, не

зважаючи на розвиток ринкових засад.

На рис. 3.5 подані порівняння показника частки фінансування науки з державного бюджету у ВВП в різних країнах світу та Україні станом на 2007 рік. Отже, очевидним є досить низький рівень фінансування наукових досліджень за рахунок коштів державного бюджету. При цьому необхідно також звернути увагу на той факт, що фінансування науки в Україні на рівні близько 0,3 % ВВП утримується протягом тривалого часу, хоча законодавчо закріплено, що значення даного показника повинно утримуватись на рівні 1,7 % ВВП.

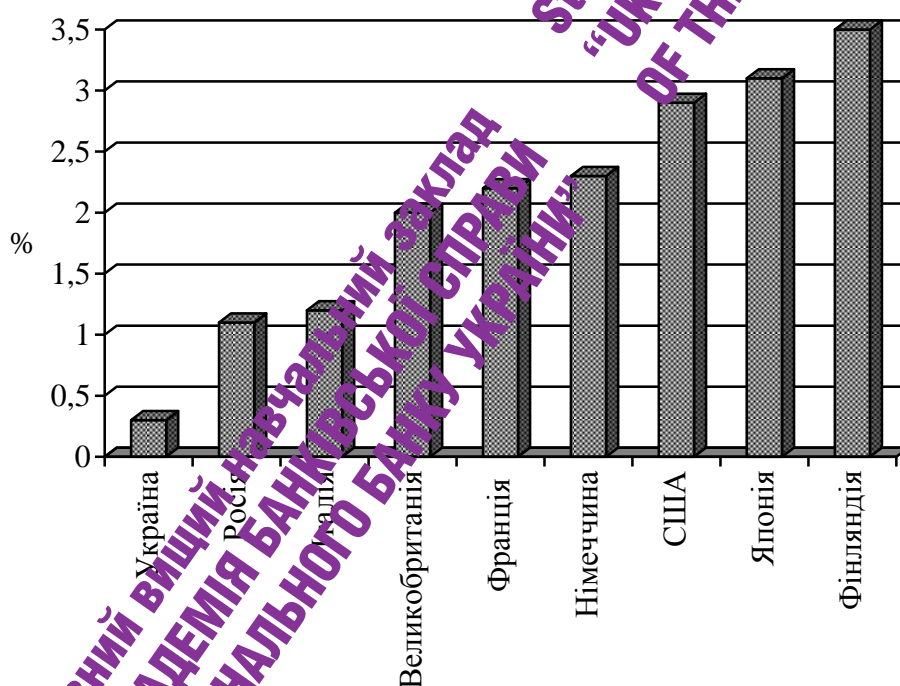
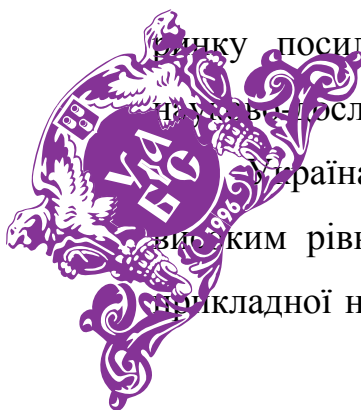

Рис. 3.5 Частка фінансування науки з державного бюджету у ВВП в різних країнах світу та Україні за станом на 2007 рік

При цьому слід підкреслити, що вимоги науково-технічного прогресу до технічного рівня продукції, її конкурентоспроможності на світовому ринку посилюють необхідність подальшого розвитку й удосконалення науково-дослідницької діяльності.

Україна на території пострадянського простору є країною з досить високим рівнем інтелектуального потенціалу в сфері фундаментальної та прикладної науки. Існує думка, що в Україні сформований 25-річний досвід

наукових розробок, які мають бути актуальними ще 7-10 років [36]. Досить значна частка цих досліджень здійснювалась на базі поєднання діяльності наукових центрів вищих навчальних закладів і виробництва.

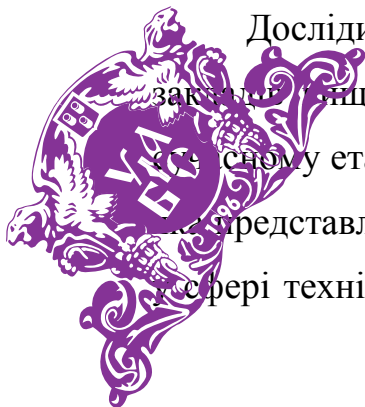
У розвитку кооперації науки і виробництва можна виділити декілька етапів.

Перший етап (1918-1929 рр.) пов'язаний з існуванням системи, яка складалася із трьох ланок: заклади загальнонаукового профілю, що були зосереджені в університетах; організації, що здійснювали прикладні дослідження і розробки та входили до складу виробничих об'єднань; інститути науково-технічного управління, які забезпечували зв'язок фундаментальних і прикладних досліджень. Специфічною ознакою даного етапу було те, що саме вищі навчальні заклади виступали провідною ланкою даної системи, а виробничі утворення – лише допоміжною.

Другий етап (1929 – поч. 70-х рр.) характеризувався багатоланковою організацією галузевої науки. На цьому етапі освітні заклади втрачають свою ключову роль, а на перше місце виходять науково-дослідницькі інститути, проектні організації, які займалися дослідженням та удосконаленням окремих фаз виробництва.

Слід відмітити, що на третьому етапі (70-90 рр.) відбулося створення нових інтеграційних формувань на базі поєднання діяльності вищих навчальних закладів, промислових підприємств та науково-дослідницьких організацій. Структура даних формувань була представлена наступними формами об'єднань: «вищий навчальний заклад – науково-дослідницький інститут – підприємство», «вищий навчальний заклад – науково-дослідницьке об'єднання», «кафедра – базове підприємство» [37].

Дослідивши стан розвитку наукової діяльності в системі навчальних закладів вищої освіти можна зробити висновок, що наукова діяльність на сучасному етапі розвитку повинна бути поєднана з інноваційною діяльністю, яка представляє собою процес, що пов'язаний із створенням нових продуктів у сфері техніки, технологій, організації праці чи управління, що заснований

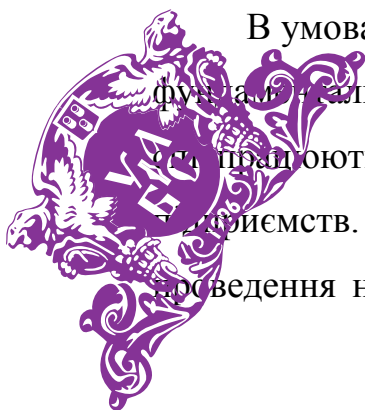

на використанні досягнень науки та передового досвіду і забезпечує якісне нове підвищення ефективності виробничої системи або якості продукції. Таким чином, вищі навчальні заклади повинні здійснювати науково-інноваційну діяльність, основні напрямки якої надані на рис. 3.6.

Рис. 3.6. Напрямки науково-інноваційної діяльності вищих навчальних закладів

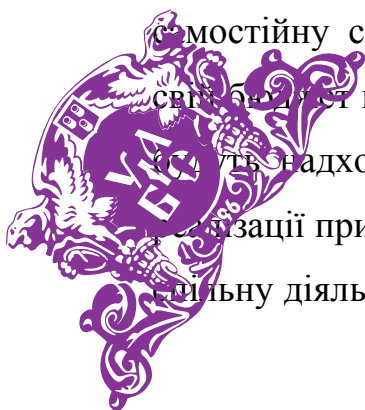
В умовах формування науково-інноваційної діяльності основна частина фундаментальної науки традиційно базується в університетах, які співпрацюють на рівних умовах з науково-дослідними центрами потужних підприємств. В умовах ринкової економіки переважна частина ресурсів на проведення наукових досліджень концентрується в межах невеликого кола

потужних компаній - корпорацій. Саме вони здатні реалізовувати масштабні дорогі проекти, фінансувати розробку відразу декількох альтернативних нововведень, поєднувати вчених і фахівців різних наукових дисциплін у багатопільових проектах. На сучасному етапі проведення наукових досліджень з'являються нові форми співробітництва між бізнес-структурами, державою та університетською наукою.

В рамках формування науково-інноваційної діяльності вищих навчальних закладів університети повинні перейти від класичної схеми «освіта + наука» до схеми «освіта + наука + інноваційний бізнес». При цьому наукові дослідження, що проводяться у вищих навчальних закладах можуть розглядатися як джерело створення інновацій, освітня діяльність – як виробник кадрового потенціалу, так і споживач інноваційних технологій, а інновації – як основний чинник, що впливає на розвиток освіти в сучасних умовах.

Для цього можуть створюватися нові моделі функціонування центрів науково-інноваційної діяльності з різним рівнем самостійності свого фінансування та різним рівнем підпорядкованості в межах вищого навчального закладу, що в свою чергу сприяє зміцненню його наукової інфраструктури і розширенню можливостей підготовки наукових кадрів (рис. 3.7). Центр науково-інноваційної діяльності може функціонувати в класичному варіанті, тобто як внутрішній структурний підрозділ ВНЗ, при цьому його фінансування відбувається в межах сформованого вищим навчальним закладом бюджету за рахунок стандартних джерел фінансування. Для більш ефективного функціонування нової вищезазначеної схеми може бути доцільно центр науково-інноваційної діяльності перетворити в самостійну структурну одиницю з наданням права самостійно формувати свій бюджет коштів, в тому числі мати право на розпорядження коштами, що можуть надходити від виконання договірних робіт. В рамках розробки та реалізації прикладних досліджень, на основі укладання відповідної угоди про співробітництво між науковою діяльністю (особливо, коли відбувається реалізація високобюджетних

спільних проєктів з потужними корпораціями), шляхом здійснення інвестицій в спільну діяльність може бути створено виокремлений структурний підрозділ на період розробки та реалізації зазначеного проєкту.

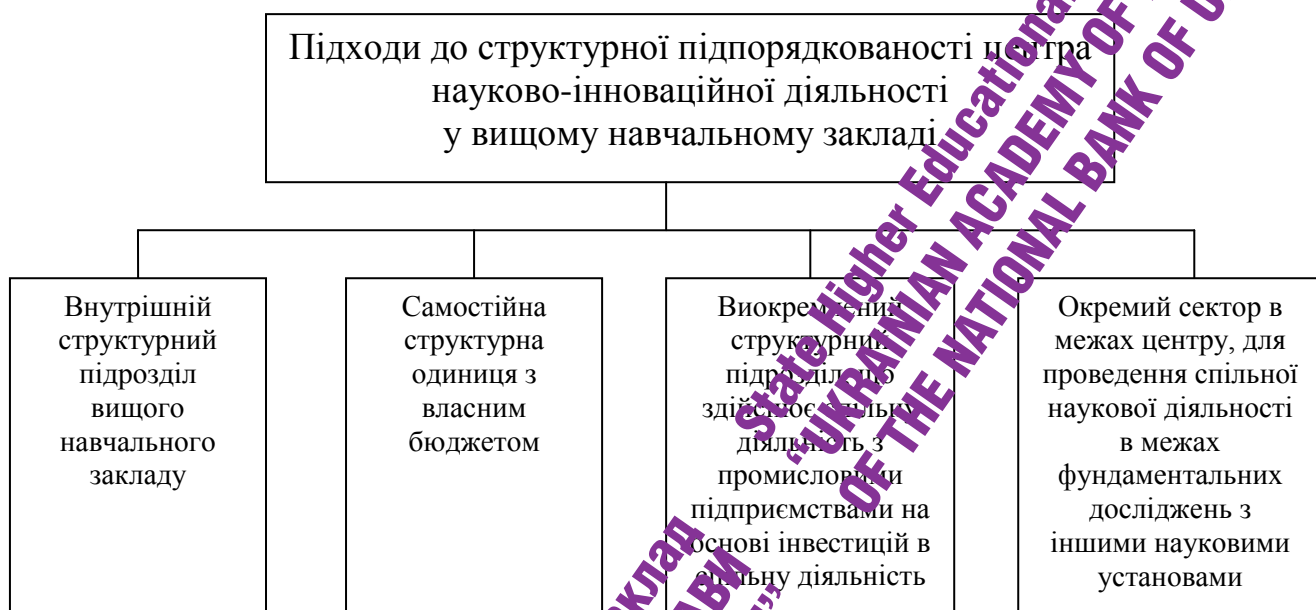

Рис. 3.7. Підходи до структурної підпорядкованості центра науково-інноваційної діяльності у вищому навчальному закладі

Інвестиції в спільну діяльність (згідно П(С)БО «Фінансові інвестиції») – це інвестиції в підприємства для ведення господарської діяльності зі створенням або без створення юридичної особи, яка є об'єктом спільного контролю двох або більше сторін відповідно до письмової угоди між ними. Спільний контроль в даному випадку розглядають як розподіл контролю за господарською діяльністю відповідно до угоди про ведення спільної діяльності. У випадку впровадження спільної діяльності без утворення юридичної особи активи, що передані учасниками для спільного використання як фінансові інвестиції не визнаються, а лише відображаються у складі власних активів кожного із учасників.

З огляду на ту ситуацію, що наукова діяльність у вищому навчальному закладі може здійснюватись в межах спільних фундаментальних досліджень, які проводяться в академічному науковому секторі та відомчому секторі, або в рамках міжвідомчих наукових проєктів, може бути сформовано окремий

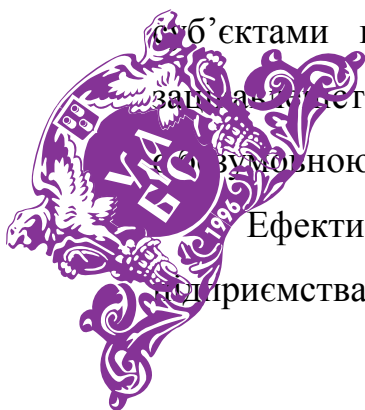

сектор в рамках центру науково-інноваційної діяльності вищого навчального закладу, для проведення спільної наукової діяльності.

Необхідність інтеграції науки та освіти, зокрема, створення вищого навчального закладом науково-інноваційного центру обумовлена також тим, що на сьогоднішній день результати його діяльності можуть стати реальним джерелом формування додаткових фінансових ресурсів.

В цілому необхідно відмітити, що ступінь і якість взаємодії освіти і науки на сьогоднішній день є надзвичайно важливими. В результаті в багатьох країнах це питання стало центральним завданням урядової політики. В Україні з метою активізації наукової діяльності та поєднання освітнього і науково-дослідного процесів в вищих навчальних закладах започатковано Державну цільову науково-технічну та соціальну програму «Наука в університетах», яка затверджена урядом на 2008-2012 роки. В рамках даної програми, що була розроблена Міністерством освіти і науки передбачено створення наукових осередків – університетів дослідного типу. Реалізація даного завдання неможлива без чітко налагодженої взаємодії вищого навчального закладу та виробничого підприємства, що в свою чергу дасть позитивний ефект для взаємодіючих суб'єктів. До основних позитивних наслідків такої інтеграції можна віднести: мобілізація додаткових фінансових ресурсів в галузі навчальними закладами від реалізації наукових розробок, що будуть запроваджені у виробництво; забезпечення студентів базами проходження практики та можливість подальшого працевлаштування випускників в інших навчальних закладах; збільшення прибутку в результаті запровадження підприємствами у виробництво наукоємних технологій чи продукції; підвищення кваліфікації працівників підприємства; отримання суб'єктами господарювання кваліфікованих спеціалістів. Таким чином, започаткування співробітництва підприємства і вищого навчального закладу є цілком зумовленою.

Ефективні взаємовідносини вищого навчального закладу та підприємства можливі лише в умовах створення інтегрованої структури, а

саме науково-інноваційного університетського об'єднання, що дозволить поєднати фінансові ресурси підприємства та інтелектуальний потенціал освітнього закладу, з метою забезпечення реалізації інтересів кожного учасника.

Однією із ключових проблем успішної взаємодії вищих навчальних закладів та підприємств є дефіцит фінансових ресурсів для здійснення досліджень і впровадження їх у виробництво. Отже ми вважаємо, що до складу науково-інноваційного університетського об'єднання доцільно включити фінансово-кредитні установи, що сприятиме покращенню кредитного обслуговування учасників, які входять до складу об'єднання, через надання кредитів під більш низькі в порівнянні з ринковими відсотки; пролонгуванню строку повернення кредиту; реалізації масштабних науково-інноваційних проектів за рахунок високої концентрації капіталу. Окрім того, участь фінансово-кредитної установи в даному об'єднанні підвищує рейтинг останнього. В свою чергу фінансово-кредитні установи також можуть розширити сферу своєї діяльності.

На наш погляд, науково-інноваційне університетське об'єднання - це багатогалузева господарська організація, яка представляє собою сукупність освітньо-наукових, промислових та фінансово-кредитних установ, що взаємодіють між собою з метою розробки та реалізації освітніх, інноваційних, інвестиційних програм, спрямованих на підвищення якості освіти та збільшення ефективності виробництва відповідно до сучасних вимог розвитку економіки (рис. 3.8).

Отже основне завдання створення науково-інноваційних університетських об'єднань полягає в ефективному поєднанні освітньої, наукової та інноваційної діяльності з метою відтворення інтелектуального капіталу суспільства та забезпечення реалізації інноваційної моделі розвитку економіки, фінансовою базою при цьому виступають фінансові та інвестиційні ресурси залучені з різних джерел.

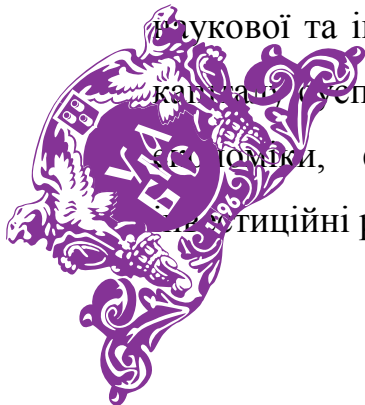

Рис. 3.8. Схема взаємодії структурних елементів науково-інноваційного університетського об'єднання

Слід відмітити, що кошти отримані вищим навчальним закладом на здійснення науково-інноваційної діяльності, зокрема в частині реалізації інноваційного продукту, доцільно акумулювати в окремому цілевому фонді розвитку вищого навчального закладу.

Кошти зазначеного фонду можуть бути використані як для фінансування освітньої діяльності, так і для здійснення подальшої науково-інноваційних розробок.

Реалізація зазначеного механізму взаємодії структурних елементів науково-інноваційного університетського об'єднання буде сприяти отриманню позитивних результатів як в освітній, так і в науково-інноваційній сферах (рис. 3.9).

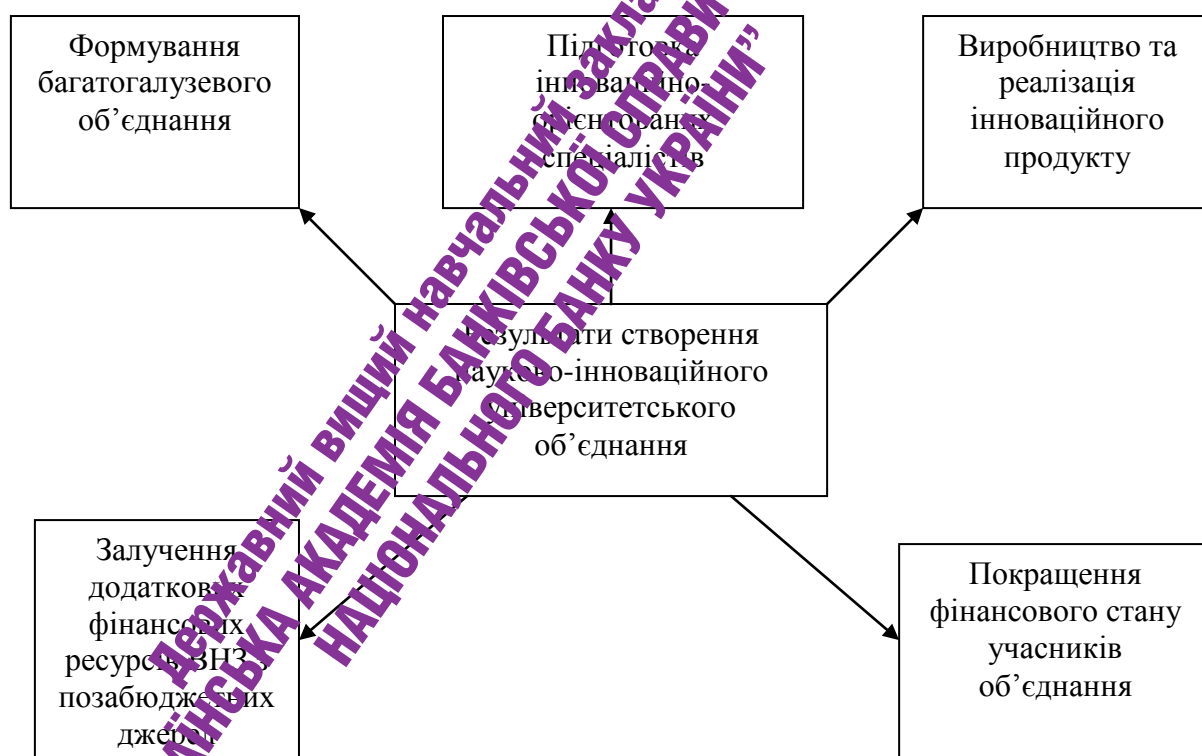

Рис. 3.9. Результати створення науково-інноваційного університетського об'єднання

Слід зазначити, що ключову роль в даному об'єднанні відіграють навчальні заклади, а саме – університети, які є потужними виробниками освітніх послуг, та в умовах реалізації інноваційної моделі розвитку

економіки виступають генераторами науково-технологічних інновацій, результатами реалізації яких є зміна умов фінансового забезпечення закладів вищої освіти.

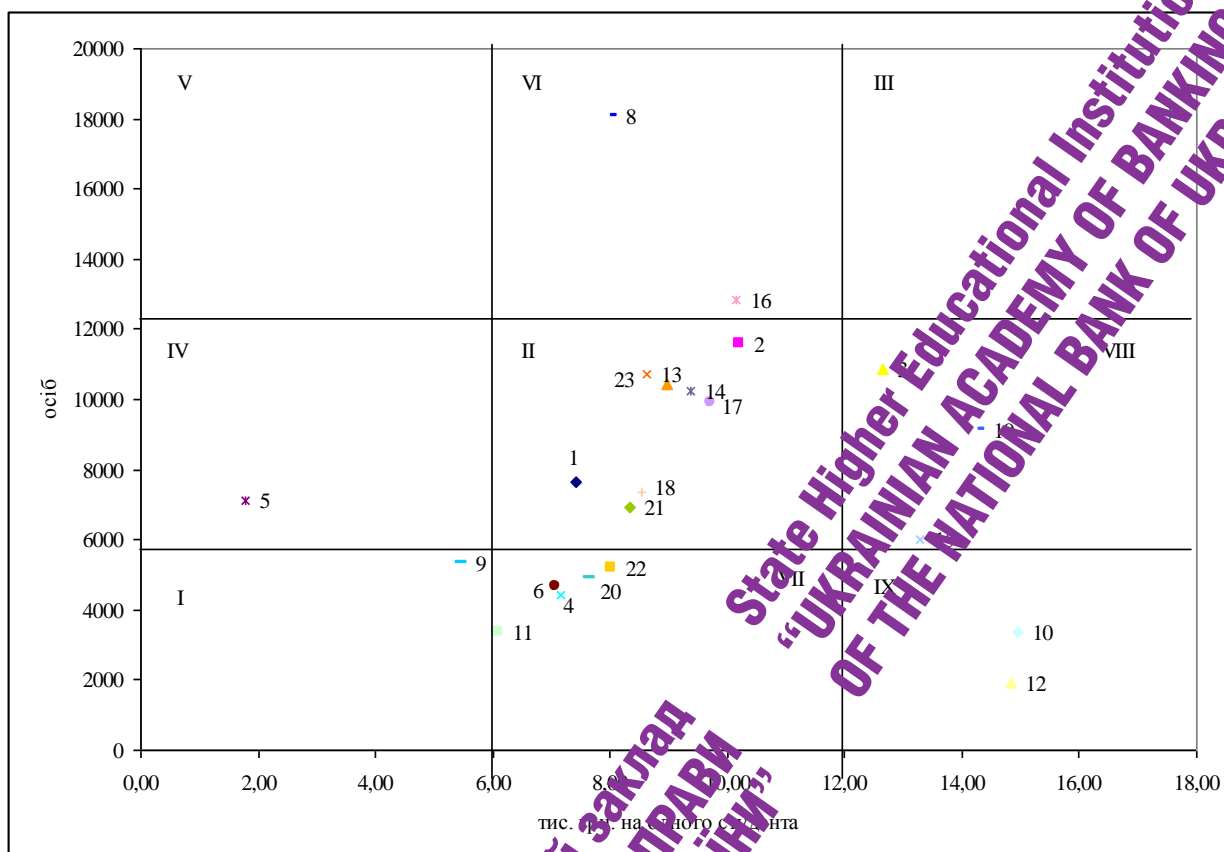
При створенні науково-інноваційного університетського середовища особливу увагу слід приділяти вибору вищого навчального закладу, що має входити до складу інтегрованої структури. При цьому, на нашу думку, доцільно враховувати наступні характеристики університету:

- рівень бюджетного фінансування;
- якість надання освітніх послуг;
- науковий потенціал освітнього закладу.

Як зазначалося в пункті 2.3, найбільш інформативним показником фінансового забезпечення вищих навчальних закладів є обсяг фінансування на одного студента. Взаємозв'язок між сумою бюджетних фінансових ресурсів та кількістю студентів вищих навчальних закладів узагальнено на рисунку 3.10. Застосування даної матриці дозволяє провести оцінку переваг фінансування вищих навчальних закладів на основі порівняння обсягу фінансування їх діяльності з рахунок коштів Державного бюджету та загальної кількості студентів. Дана матриця виглядає наступним чином: зони матриці I, II та III характеризують позицію фінансування вищих навчальних закладів з точки зору відсутності суттєвих переваг, оскільки передбачає пряму залежність між кількістю студентів та обсягом фінансування. Зони матриці IV, V, VI визначають ті вищі навчальні заклади, що мають непропорційно менші обсяги фінансування порівняно з іншими закладами на фоні значно більшої кількості студентів.

Зони матриці VII, VIII, IX характеризують позицію тих вищих навчальних закладів, що мають суттєві переваги фінансування порівняно з

- 1 Волинський національний університет ім. Л. Українки
- 2 Дніпропетровський національний університет ім.ч. Олесь Гончара
- 3 Донецький національний університет
- 4 Житомирський державний університет ім. І. Франка
- 5 Запорізький національний університет
- 6 Кам'янець – Подільський державний університет
- 7 Київський національний університет ім. Т. Г. Шевченка
- 8 Львівський національний університет ім. І. Франка
- 9 Миколаївський державний університет ім. В. О. Сухолинського
- 10 Національний університет «Києво-Могилянська академія»
- 11 Національний університет «Степанька академія»
- 12 Ніжинський державний університет ім. М. В. Гоголя
- 13 Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова
- 14 Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаніка
- 15 Сумський державний університет
- 16 Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля
- 17 Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського
- 18 Ужгородський національний університет
- 19 Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна
- 20 Херсонський державний університет
- 21 Хмельницький національний університет
- 22 Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького
- 23 Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича

Фиг. 63. Матрица переваг фінансування вищих навчальних закладів (на прикладі класичних університетів), 2006 – 2007 навчальний рік

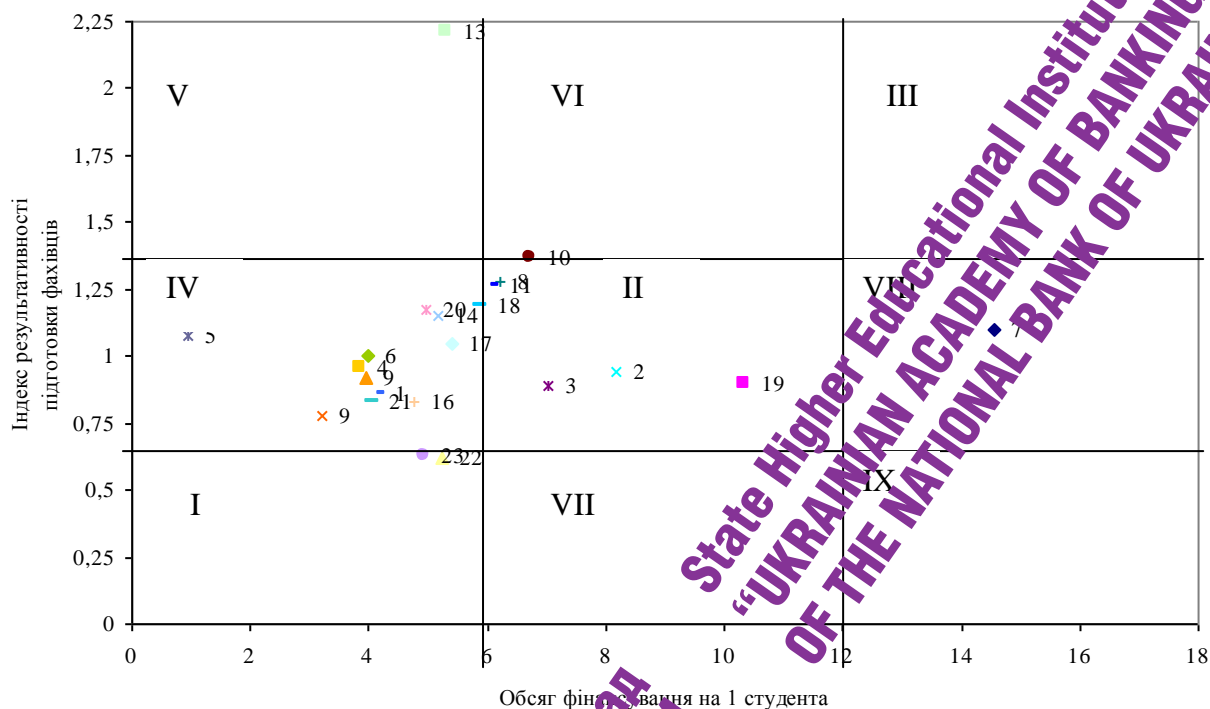

На основі аналізу стану фінансування класичних університетів та кількості студентів, що в них навчаються за період з 2004 – 2005 навчального року по 2006 – 2007 навчальний рік зроблено наступний висновок, що ситуація з фінансуванням є достатньо стабільною. (Вихідні дані для побудови матриці переваг фінансування вищих навчальних закладів в додатку У).

По-перше, серед класичних університетів є ті, які мають переваги щодо фінансування, оскільки знаходяться в зонах матриці VIII та IX, що свідчить про те, що маючи мінімальну кількість студентів отримують максимальний обсяг фінансування, при цьому два з них – Національний університет «Києво-Могилянська академія» та Ніжинський державний університет ім. М. В. Гоголя – мають беззаперечні переваги. Водночас серед вищих навчальних закладів, що опинились в зонах матриці I, II та III є беззаперечний лідер, що знаходиться в III зоні матриці – Київський національний університет ім. Т. Г. Шевченка, що суттєво по базових показниках відрізняється від інших університетів і якщо поглянути на темпи зростання його фінансування, то мав би отримати суттєві переваги в фінансуванні своєї діяльності. Значна кількість вищих навчальних закладів сконцентровано в зоні матриці IX, тобто мають мінімальну кількість студентів та максимальний обсяг фінансування. Переважна більшість вищих навчальних закладів сконцентрована в зоні матриці II, тобто знаходяться на середньому рівні 8 – 23 навчальних закладів. В найбільш несприятливій позиції знаходиться Запорізький національний університет (зона матриці VI), маючи середній контингент студентів, але мінімальні обсяги фінансування.

При розподілі обсягів державного фінансування університетів важливо враховувати якість надання ними освітніх послуг, яка в ранжуванні вищих навчальних закладів Міністерство освіти та науки України характеризується за критерієм результативності підготовки фахівців. Виявити відповідність обсягів фінансування результативності підготовки фахівців вищими навчальними закладами дозволяє матриця, представлена на рисунку 3.11.

- 1 Волинський національний університет ім. Лесі Українки
- 2 Дніпропетровський національний університет ім. Олеся Гончара
- 3 Донецький національний університет
- 4 Житомирський державний університет ім. Г. Франка
- 5 Запорізький національний університет
- 6 Кам'янець – Подільський державний університет
- 7 Київський національний університет ім. С. Г. Шевченка
- 8 Львівський національний університет ім. І. Франка
- 9 Миколаївський державний університет ім. П. О. Сухомлинського
- 10 Національний університет «Київська політехнічна академія»
- 11 Національний університет «Острозька академія»
- 12 Ніжинський державний університет ім. М. В. Гоголя
- 13 Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова
- 14 Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника
- 15 Сумський державний університет
- 16 Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля
- 17 Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського
- 18 Ужгородський національний університет
- 19 Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна
- 20 Херсонський державний університет
- 21 Хмельницький національний університет
- 22 Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького
- 23 Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича

Рис. 3.11. Матриця відповідності обсягів фінансування класичних університетів індексу результативності підготовки фахівців у 2006 – 2007 навчальному році

Виходячи з наявних співвідношень показників, що досліджуються, в цій матриці можна виділити декілька груп вищих навчальних закладів. Так,

заклади вищої освіти, що знаходяться у зонах матриці I, II, III отримують фінансування в обсягах, що відповідають рівню якості їх освітніх послуг. Заклади освіти, що за результатами групування потрапили в зони матриці IV, V, VI, отримують фінансування у розрахунку на 1 студента в обсягах нижчих за середній рівень індексу результативності підготовки фахівців в даній групі. В свою чергу, навчальні заклади, що належать до VII, VIII, IX зон матриці, характеризуються відносно низьким рівнем наданих освітніх послуг порівняно з виділеними обсягами фінансування з рахунок коштів Державного бюджету.

Аналіз матриці відповідності обсягів фінансування класичних університетів індексу результативності підготовки фахівців у 2006 – 2007 навчальному році (рис. 3.11) дозволяє зробити наступні висновки.

По-перше, для 7 із 23 вищих навчальних закладів обсяги фінансування в достатній мірі відповідають індексу результативності підготовки фахівців. При цьому, слід відмітити, що обидва показники - індекс результативності підготовки фахівців і обсяг фінансування на одного студента знаходяться на середньому рівні.

По-друге, найбільша кількість університетів, а саме 12, знаходиться в IV зоні матриці, що свідчить про середній рівень освітніх послуг, що надаються вищим навчальним закладом, при досить низькому рівні бюджетного фінансування. Окрім того, привертає увагу той факт, що Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова при максимальному значенні індексу результативності підготовки фахівців знаходиться на тому ж рівні фінансування, що і більшість університетів.

По-третє, дані матриці свідчать, що найнижче значення індексу результативності підготовки фахівців при обсягах фінансування, які характерні для університетів, що розташовані в IV зоні матриці, мають Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького та Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича.

По-четверте, привертає увагу той факт, що найбільший обсяг фінансування в розрахунку на одного студента має Київський національний університет ім. Т. Г. Шевченка, але при цьому його індекс результативності підготовки фахівців знаходиться на середньому рівні.

Аналіз, проведений на основі даних рисунку 3.11, свідчить про те, що жоден університет не входить до III зони матриці, в якій знаходяться вищі навчальні заклади, які мають максимальне значення індексу результативності підготовки фахівців і обсягів фінансування та до IX зони матриці з мінімальним рівнем якості підготовки та максимальним фінансуванням.

При виборі вищих навчальних закладів, що мають входити до складу науково-інноваційних університетських об'єднань, слід враховувати науково-інноваційний потенціал університету.

Для оцінки даного показника вважаємо доцільним запропонувати застосовувати індекс науково-інноваційного потенціалу вищого навчального закладу ($I_{ніп}$), який розраховується на основі індексів:

- науково-педагогічного потенціалу, який визначає кількісні та якісні характеристики науково-педагогічного персоналу за категоріями осіб з науковими ступенями та високими званнями - доктори наук та професори, кандидати наук та доценти ($I_{нп}$);
- відтворення наукових та науково-педагогічних кадрів, який характеризує активність університету у відтворенні кадрового потенціалу за категоріями підтримки та потенціал, результативність захисту докторських та кандидатських дисертацій ($I_{вк}$);
- інтеграції науки та вищої освіти, який свідчить про фінансове забезпечення наукової діяльності через диверсифікацію джерел, результативність наукової діяльності ($I_{но}$);
- інформаційного забезпечення, що відображає стан інформаційних ресурсів та видавничу діяльність вищого навчального закладу ($I_{із}$).

Таким чином, запропонований індекс буде розраховуватися наступною формулою:

$$I_{\text{нін}} = \sqrt[4]{I_{\text{інн}} \cdot I_{\text{ек}} \cdot I_{\text{но}} \cdot I_{\text{із}}} . \quad (3.11)$$

Даний індекс дозволить об'єктивно оцінити спроможність кожного навчального закладу ефективно здійснювати науково-інноваційну діяльність, що можливо лише при умові достатньої забезпеченості висококваліфікованими науковими кадрами, наявності досвіду проведення наукової роботи та достатнього інформаційного забезпечення.

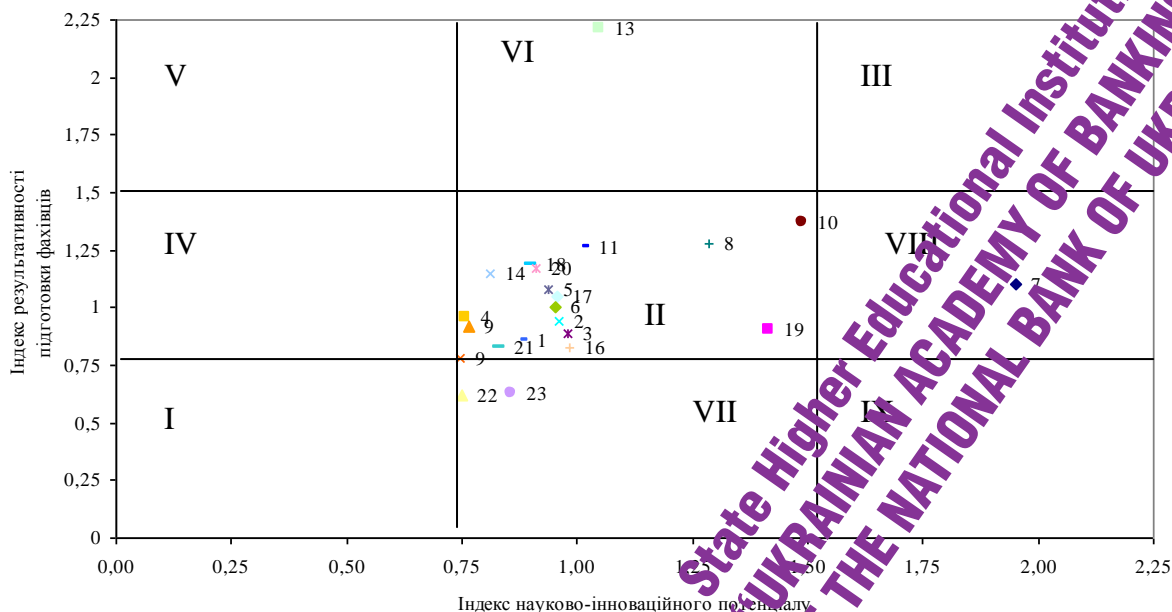
На основі застосування означених індексів, що визначені Міністерством освіти та науки України, нами був розрахований індекс науково-інноваційного потенціалу вищого навчального закладу для класичних університетів України за 2009 рік (додаток Ф).

З метою визначення вищих навчальних закладів, яких доцільно включати до складу науково-інноваційних університетських об'єднань, нами була побудована матриця відповідності індексу результативності підготовки фахівців індексу науково-інноваційного потенціалу (рис. 3.12).

Дані рисунку дозволяють зробити висновок про те, що більшість вищих навчальних закладів – 19 класичних університетів розташовані у II зоні матриці, що свідчить про середній рівень відповідності означених вище індексів. Слід звернути увагу на те, що найвищий науково-інноваційний потенціал, із розглянутих вищих навчальних закладів, має Київський національний університет ім. Т. Г. Шевченка університет, що знаходяться у VIII зоні матриці.

Неоскідно відмітити, що при середньому значенні індексу науково-інноваційного потенціалу, яке характерне для університетів, що знаходяться в II, VI, VII зонах матриці, Одеський національний університет ім. М. Грушевського має максимальне значення індексу результативності підготовки фахівців, а Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького та Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича мають найменше значення.

- 1 Волинський національний університет ім. Л. Українки
- 2 Дніпропетровський національний університет ім. Олеса Гончара
- 3 Донецький національний університет
- 4 Житомирський державний університет ім. І. Франка
- 5 Запорізький національний університет
- 6 Кам'янець – Подільський державний університет
- 7 Київський національний університет ім. Т. Шевченка
- 8 Львівський національний університет ім. І. Франка
- 9 Миколаївський державний університет ім. В. О. Сухомлинського
- 10 Національний університет «Києво-Могилянська академія»
- 11 Національний університет «Острозька академія»
- 12 Ніжинський державний університет ім. М. Гоголя
- 13 Одеський національний університет ім. П. Мечникова
- 14 Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника
- 15 Сумський державний університет
- 16 Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля
- 17 Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського
- 18 Ужгородський національний університет
- 19 Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна
- 20 Херсонський державний університет
- 21 Хмельницький національний університет
- 22 Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького
- 23 Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича

Рис. 3.1 Матриця відповідності індексу результативності підготовки фахівців індексу науково-інноваційного потенціалу у 2006 – 2007 навчальному році

Максимальне та мінімальне значення даного індексу свідчить про різні результати діяльності вищезазначених університетів у форматі

підготовки фахівців за категоріями: якість підготовки та працевлаштування випускників.

На основі проведеного аналізу можна зробити висновок про те, що створення науково-інноваційних університетських об'єднань доцільно здійснювати на базі тих вищих навчальних закладів, що увійшли до II, VI, VIII зон матриці. Дані рисунку 3.12 свідчать про те, що саме ці університети ефективно поєднують як освітню, так і наукову діяльність, що дозволить їм успішно реалізовувати завдання, які стоять перед вищими навчальними закладами в умовах інноваційного розвитку економіки.

Порівнюючи результати досліджень, узагалом, на рисунках 3.10 - 3.12 можна зробити висновки, що обсяги бюджетного фінансування на одного студента не завжди відповідають результативності освітньої та наукової діяльності. Спостерігається ситуація, при якій університети мають досить високий потенціал означених діяльностей в поєднанні із середнім або низьким рівнем фінансового забезпечення (додаток X). Саме для цих університетів важливе значення має залучення фінансових ресурсів із позабюджетних джерел.

Реалізація механізму створення науково-інноваційних університетських об'єднань вважається перспективним напрямом отримання вищими навчальними закладами додаткових фінансових ресурсів, що дасть їм можливість досягти більш високого рівня фінансового забезпечення. Отже, в умовах інноваційного розвитку економіки роль бюджетного фінансування може звужуватися за рахунок отримання коштів від здійснення науково-інноваційної діяльності. Вирішення цього завдання буде сприяти підвищенню фінансової незалежності вищих навчальних закладів.

Таким чином, фінансовий механізм функціонування системи вищої освіти в умовах створення науково-інноваційного університетського об'єднання має будуватися на таких спеціальних методологічних принципах:

- формування коопераційних зв'язків на основі створення багатогалузевих формувань;

- акумуляція грошових, матеріальних, науково-технічних, кадрових ресурсів, що сприятиме покращенню фінансово-господарського стану учасників об'єднання;
- взаємодія інтелектуального, промислового та фінансового капіталу;
- підвищення фінансової незалежності вищих навчальних закладів у зв'язку зі створенням можливостей отримання бюджетових фінансових ресурсів.

У зв'язку із змінами вимог щодо ефективності функціонування вищих навчальних закладів, зокрема, в частині реалізації фінансового механізму функціонування системи вищої освіти, постає завдання розробки теоретико-методологічного обґрунтування сутності фінансової незалежності (автономії) закладів вищої освіти та методологічних підходів щодо її оцінки.

3.3. Оцінка якості фінансового забезпечення діяльності закладів системи вищої освіти з врахуванням рівня їх фінансової незалежності

Реформування системи вищої освіти, спрямоване на підвищення якості освітнього процесу та ефективності науково-інноваційної діяльності неможливе без розширення фінансової незалежності (автономії) вищих освітніх закладів.

Слід відмітити, що останнім часом у зв'язку з приєднанням України до Болонського процесу який передбачає пошук та запровадження нових форм співпраці з університетами задля проведення структурних, інституціональних реформ, насамперед у сферах освіти і науки, значна увага приділяється дослідженню проблеми автономії вищих навчальних закладів.

При цьому університетська автономія є однією з найстаріших форм самоврядування, яка сприяла тому, що вища освіта стала важливим фактором економічного прогресу. Впровадження основ університетської автономії відповідає потребі подальшої демократизації не тільки академічного життя, а

й суспільних процесів у цілому, завданню реформування та інтеграції вищої освіти України у європейський простір.

Необхідно зазначити, що автономія вищих навчальних закладів характеризується їх незалежністю від держави, інших суспільних чи політичних сил, у прийнятті рішень щодо їх внутрішнього адміністрування, фінансового управління та самостійністю у здійсненні своєї освітньої політики, наукових досліджень та інших видів діяльності.

На нашу думку, важливою складовою частиною автономії вищих навчальних закладів є їх фінансова незалежність, яка передбачає мобілізацію фінансових ресурсів у необхідних обсягах для забезпечення ефективного їх функціонування та здатності самостійно розпорядитися акумульованими коштами.

Можливість вищого навчального закладу надавати якісні освітні та науково-інноваційні послуги в знанні міру залежать від здатності вищого навчального закладу збільшувати свій фінансовий потенціал у відповідності до розширення їх діяльності. Таким чином, перед освітніми закладами постає важливе завдання забезпечення достатнього рівня фінансової стійкості, яка визначається співвідношенням: бюджетного та позабюджетного фінансування; постійних та змінних витрат; доходів від навчання студентів на комерційній основі та витрат на їх навчання.

В даний час враховуючи зростаючу роль позабюджетних джерел фінансування у забезпеченні функціонування вищих навчальних закладів, досить актуальною і практично значимою є проблема науково-теоретичного обґрунтування та розробки методологічних підходів щодо оцінки й аналізу їх фінансової автономії та стійкості.

Необхідно відмітити, що по відношенню до державних вищих навчальних закладів, з огляду на специфіку організації їх фінансування, їхню суспільну значущість функцій, які вони виконують в сучасних соціально-економічних процесах не може бути використаний наявний інструментарій оцінки фінансової стійкості суб'єктів господарювання.

В сучасній науковій літературі запропоновано два базових підходи до визначення фінансової стійкості у сфері вищої освіти.

Перший підхід сформований по аналогії з визначенням фінансової стійкості комерційної організації. В цьому випадку стійкість визначається, як правило, на основі зіставлення обсягів власних і залучених коштів вищого навчального закладу, спрямованих на фінансування, насамперед, освітньої його діяльності. На підставі розрахованих абсолютних та відносних показників та їх нормативних значень робляться висновки про рівень фінансової стійкості освітньої установи. Справжнє, що питання правомірності використання такого підходу в аналізі діяльності закладів вищої освіти є досить дискусійним, що пов'язано з наступним міркуванням. В існуючому нормативно-правовому полі позабюджетні доходи державного вищого закладу можна лише умовно вважати його власними засобами, оскільки фактично вони є неподатковими доходами бюджету, які знаходяться в самостійному розпорядженні установи освіти, до певної міри обмеженому бюджетним законодавством. Слід також відзначити те, що певні обмеження даного підходу пов'язані з тим, що його застосування можливо лише за умови доступності для аналізу інформації з фінансової (бухгалтерської) звітності вищого навчального закладу.

Другий підхід заснований на оцінках запасу фінансової міцності закладу вищої освіти та передбачає визначення мінімальної необхідної ціни комерційного навчання. Він базується на інструментарії оцінки точки беззбитковості організації та на таких основних положеннях:

- існує деяка мінімальна потреба в обсягах фінансування вищого навчального закладу, яка має бути забезпечена навіть в умовах припинення його основної діяльності (зупинки навчального процесу);
- потреба в засобах для компенсації витрат, необхідних для здійснення освітньої установою навчання певного контингенту може бути розраховано визначена;
- головним фактором, що визначає обсяги необхідного фінансування та

результати діяльності вищого навчального закладу є кількість контингенту студентів, яка змінюється в межах об'єктивно сформованому діапазону можливих значень;

– мінімальний контингент вищого навчального закладу визначається за критерієм нульової ефективності здійснення витрат на його навчання та утримання вищого навчального закладу;

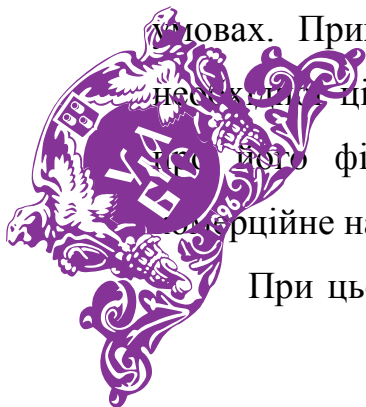
– максимальний контингент вищого навчального закладу визначається граничним контингентом, передбаченим в ліцензії на здійснення освітньої діяльності, обсяг якого встановлюється виходячи з матеріально-технічних можливостей навчального закладу щодо забезпечення належних умов для навчального процесу (вони не можуть бути змінені в межах релеватного періоду часу);

– при прийомі абітурієнтів у вищий навчальний заклад витрати різко зростають пропорційно величині контингенту студентів, подальше зростання контингенту також супроводжується пропорційним зростанням витрат.

Виходячи з цих умов економічний стан вищого навчального закладу може бути визначений як різниця між потребою в коштах для здійснення навчання сформованого контингенту і фактичним його фінансуванням зі всіх наявних джерел. Проте, для забезпечення тільки простого відтворення в діяльності установи освіти оптимальним можна вважати нульове значення цього показника.

Відповідно мінімально необхідна ціна комерційного навчання буде визначатися як величина різниці між потребою в коштах для здійснення навчання цього сформованого контингенту і фактичним його фінансуванням із бюджету у розрахунку на одного студента, що навчається на комерційних умовах. Прихильники даного підходу пропонують за рівнем мінімально необхідної ціни навчання у вищому навчальному закладі робити висновок про його фінансово-економічний стан: чим менше мінімальна ціна на комерційне навчання, тим кращим є фінансовий стан.

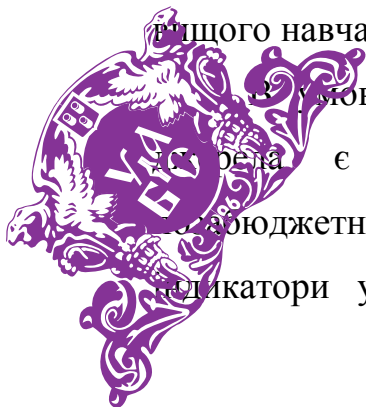
При цьому необхідно зауважити, що за даним підходом саме дефіцит

бюджетного фінансування в умовах високого попиту та конкуренції на ринку освітніх послуг є основним фактором, який визначає рівень ціни навчання. Чим менше буде розрив між потребою навчального закладу в фінансових ресурсах і бюджетним його фінансуванням, тим нижче має бути ціна. При рівності потреби і бюджетного фінансування не буде формального підстав для встановлення ціни платного навчання.

Зауважимо, що рівень фінансової стійкості вищого навчального закладу в сучасних умовах господарювання характеризується не тільки його здатністю погашати заборгованості за поточними зобов'язаннями, а й оперативністю реагування на зміну ринкової кон'юнктури, яка виражається у здатності фінансувати нові освітні програми, здійснювати науково-технічні розробки та інновації. Проблема стійкості переходить в площину визначення можливостей розвитку освітніх закладів. Це зумовлює необхідність фінансового забезпечення розширеного відтворення у довгостроковому аспекті, активного інвестування коштів у розвиток вищого навчального закладу – іммобілізацію фінансових резервів для залучення висококваліфікованих викладачів, підвищення кваліфікації співробітників, вдосконалення матеріально-технічної бази, фінансування науково-дослідних проектів та програм. Таким чином, існує певний конфлікт короткострокових та довгострокових цілей розвитку вищого навчального закладу, оскільки інвестиції у підвищення його конкурентоспроможності знижують поточну платоспроможність. Ця обставина має обов'язково враховуватися в оцінках фінансової автономії та стійкості закладів освіти, які, на нашу думку, повинні забезпечувати формування комплексного уявлення про перспективну конкурентоспроможність та поточну і довгострокову платоспроможність вищого навчального закладу.

В умовах низького рівня бюджетного фінансування позабюджетні джерела є компенсатором дефіциту фінансування, а показники позабюджетного фінансування, на нашу думку, можна розглядати як індикатори успішності діяльності освітніх установ в нових соціально-

економічних умовах. При заданому рівні бюджетного контингенту збільшення комерційного контингенту і позабюджетних доходів призводить до досягнення вищим навчальним закладом точки беззбитковості та створення можливостей для формування спеціальних фондів фінансування розвитку навчального закладу за рахунок позабюджетних доходів, отриманих понад визначену потребу у фінансуванні. Слід зауважити, що це відбувається лише за умови, що позабюджетні доходи зростають інтенсивніше, ніж потреба в фінансуванні приросту контингенту.

Таким чином, обидва існуючі підходи мають як позитивні сторони, так і деякі обмеження щодо застосування. Уникнути розитаманні їм недоліки, на нашу думку, можна, якщо додатково до загаломовизнаних (науковість, об'єктивність, достовірність, комплексність тощо) прийняти за базові наступні методологічні принципи оцінки фінансової автономії та стійкості вищого навчального закладу.

По-перше, необхідно враховувати подвійний характер діяльності вищих навчальних закладів:

– з одного боку, навчальні заклади отримують бюджетні кошти для забезпечення освітньої діяльності, що зумовлює необхідність врахування в оцінках бюджетної ефективності;

– з іншого боку, навчальні заклади надають платні послуги, тобто здійснюють комерційну діяльність, що зумовлює можливість в цій частині оцінювати їх діяльність як комерційних підприємств за критерієм прибутковості.

Таким чином, аналіз фінансового стану державного вищого навчального закладу необхідно здійснювати за двома напрямками:

бюджетному та позабюджетному. Фінансова стійкість вищого навчального закладу повинна оцінюватися в цілому та окремо за бюджетними і позабюджетними коштами. При цьому, умовно можна прийняти, що бюджетна ефективність вищого навчального закладу пов'язана виключно з

фінансуванням його освітньої діяльності, а комерційна ефективність – здійсненням як освітньої, науково-інноваційної й інших діяльностей.

По-друге, оцінка має базуватися на зіставленні доходів освітньої установи, отриманих з різних джерел в розрізі різних видів діяльності з відповідною величиною обґрунтованої потреби в коштах. Також, для підвищення обґрунтованості результату застосовуються різні варіанти оцінки: окремо по кожному джерелу фінансування і для всіх видів діяльності в розрізі всіх засобів, що надходять до освітньої установи.

По-третє, має забезпечуватися чітка диференціація рівнів якісної оцінки фінансової автономії та стійкості вищого навчального закладу на основі обмеженого кола кількісних показників.

Фінансова стійкість вищого навчального закладу, як було розглянуто вище, є складним поняттям, що характеризує його загальний фінансово-економічний стан з позиції забезпечення поточної платоспроможності та довгострокової перспективи продовження діяльності в умовах розширення її масштабів, підвищення якості послуг, що надаються, здійснення науково-інноваційної діяльності. Також фінансова стійкість може розглядатися як стан вищого навчального закладу, що характеризується такими ознаками:

- достатність наявних фінансових ресурсів для здійснення всіх видів діяльності відповідно до тактичних і стратегічних цілей і завдань, передбачених планом розвитку вищого навчального закладу;
- наявність державної акредитації навчального закладу, яка є офіційним підтвердженням успішності його роботи.

Виходячи з приведених умов, можна розробити модель фінансової стійкості вищого навчального закладу, яка включає опис об'єкту дослідження, його розрахункову схему, математичну модель, методи і алгоритми аналізу й адекватні результати.

Об'єктом дослідження щодо оцінки фінансової стійкості в даному випадку виступає вищий навчальний заклад, який входить до складу науково-інноваційного університетського об'єднання. Він являє собою

складну систему, основними властивостями якої є: здатність здійснювати освітню, науково-дослідну та інноваційну діяльність; отримувати бюджетні кошти і позабюджетні доходи для компенсації понесених витрат.

Для формалізації моделі оцінки фінансової автономії та стійкості вищого навчального закладу припустимо, що:

$d(t)$ – середній норматив фінансування за рахунок бюджетних коштів навчання одного студента на певний період часу t (наприклад, рік), тис. грн.;

$c(t)$ – середня плата за навчання на комерційних умовах для одного студента на певний період часу t , тис. грн.;

$N_b(t)$ – кількість студентів, що навчаються за рахунок бюджетних коштів протягом період часу t , осіб;

$N_c(t)$ – кількість студентів, що навчаються на комерційних умовах протягом період часу t , осіб;

$N_l(t)$ – граничний контингент вищого навчального закладу, передбачений ліцензією на освітню діяльність на певний період часу t , осіб.

Оскільки згідно із законом загальна кількість студентів вищого навчального закладу, що навчаються на бюджетних місцях та на комерційних умовах в певний період часу не може перевищувати граничний ліцензований контингент (N_l), то:

$$N_l \geq N_b + N_c \quad (3.1)$$

Крім того, обсяги фінансування діяльності вищого навчального закладу з підготовки та перепідготовки фахівців, формуються з двох складових – бюджетної та позабюджетної:

$$F_1(t) = F_b(t) + F_{c_1}(t) = N_b(t) \cdot d(t) + N_c(t) \cdot c(t) \quad (3.2)$$

де $F_1(t)$ – обсяги фінансування діяльності вищого навчального закладу підготовки та перепідготовки фахівців протягом періоду часу t , тис. грн.;

$F_b(t)$ – обсяги бюджетного фінансування діяльності вищого навчального закладу з підготовки та перепідготовки фахівців протягом періоду часу t , тис. грн.;

$F_{c_1}(t)$ – обсяги позабюджетного фінансування діяльності вищого навчального закладу з підготовки та перепідготовки фахівців протягом періоду часу t , тис. грн.

Вагомою складовою надходження коштів для фінансування діяльності вищого навчального закладу в умовах науково-інноваційного університетського об'єднання є доходи від науково-дослідної та інноваційної діяльності, які можуть бути визначені за такою формулою:

$$F(t) = \sum IP + \sum L + \sum Y \quad (3.3)$$

де $F_2(t)$ – доходи вищого навчального закладу від науково-дослідної та інноваційної діяльності в період часу t , тис. грн.;

$\sum IP$ – сумарний дохід від реалізації продуктів-інновацій (зразків та перших серій нових продуктів, обладнання, приладів тощо), отриманий протягом періоду часу t , тис. грн.;

$\sum L$ – сумарний дохід від продажу ліцензій, прав на патенти, тис. грн.;

$\sum Y$ – сумарний дохід від надання інноваційних послуг (консультативних, експертних, інформаційних тощо), тис. грн.

Таким чином, загальні надходження коштів для фінансування вищого навчального закладу можуть бути визначені за формулою:

$$F(t) = F_1(t) + F_2(t) + F_3(t) \quad (3.3)$$

де $F_3(t)$ – надходження від інших видів діяльності, тис. грн.

З іншого боку, якщо розглядати формування надходжень коштів в розрізі основних груп джерел фінансування, то загальні надходження коштів для фінансування вищого навчального закладу можна представити наступним чином:

$$F(t) = F_b(t) + F_c(t) \quad (3.4)$$

де $F_c(t)$ – надходження позабюджетних доходів, тис. грн.

При цьому, необхідно враховувати, що:

$$F_c(t) = N_c(t) \cdot c + F_2(t) + F_3(t) \quad (3.5)$$

Як вже зазначалося вище, методичний підхід, в межах якого розробляється дана модель фінансової стійкості вищого навчального закладу, передбачає врахування рівня задоволення планової потреби вищого навчального закладу в фінансуванні за рахунок різних джерел.

В даний час в системі вищої освіти виконано низку науково-дослідних робіт, присвячених визначенню потреби закладів освіти в фінансових ресурсах, насамперед, бюджетних коштах. Вони засновані переважно на розрахунках потреби в коштах за кожною статтею витрат навчального закладу із подальшим їх узагальненням шляхом знаходження суми. Цей підхід є досить трудомістким, вимагає формування розгалуженої нормативної бази в розрізі кожного показника, однак він характеризується високою точністю та достовірністю отриманих результатів.

Менш трудомісткою є спрощена форма реалізації зазначеного підходу, який передбачає обробку даних в розрізі однорідних груп статей витрат та формування укрупнених нормативів. Саме цей варіант визначення потреби вищого навчального закладу в обсягах фінансування за рахунок бюджетних

та позабюджетних коштів пропонується використовувати в процесі оцінки фінансової автономії та стійкості.

Для будь-якого джерела надходження коштів (бюджетного та позабюджетного) загальна потреба в коштах може бути визначена за формулою:

$$P = P_{зп} + P_{пп} + P_p \quad (3.6)$$

де $P_{зп}$ – потреба в коштах на оплату праці (з урахуванням нарахувань на фонд оплати праці), тис. грн.;

$P_{пп}$ – потреба в коштах на поточні витрати, тис. грн.;

P_p – потреба в коштах на інвестиції в розвиток навчального закладу, тис. грн.

У свою чергу, в сфері освітньої діяльності з підготовки та перепідготовки фахівців потреба в коштах на оплату праці може бути визначена за формулою:

$$P_{зп1} = N_{виклад} \cdot \overline{ЗП} \cdot (1 + h_1 + h_2) \cdot (1 + s) \quad (3.7)$$

де $P_{зп1}$ – потреба в коштах на оплату праці в області освітньої діяльності з підготовки та перепідготовки фахівців, тис. грн.;

$N_{виклад}$ – кількість викладачів у вищому навчальному закладі, осіб;

$\overline{ЗП}$ – середня заробітня плата викладача за період часу t , тис. грн.;

h_1, h_2 – коефіцієнти фондів оплати праці відповідно адміністративно-управлінського та обслуговуючого персоналу вищого навчального закладу, частка від фонду оплати праці викладацького персоналу;

s – сумарна частка нарахувань на фонд оплати праці, передбачена законодавством, одн.

Зауважимо, що планову кількість викладацького персоналу вищого навчального закладу доцільно визначати на основі досить розповсюдженого існуючого показника чисельності студентів у розрахунку на одного викладача – 10 студентів денної форми навчання, та кількості студентів, навчання яких

передбачається здійснювати за рахунок даного джерела фінансування (бюджетного або позабюджетного):

$$N_{\text{виклад}} = \frac{N}{n} \quad (3.8)$$

де N – кількість студентів денної форми, навчання яких фінансується за рахунок джерела для якого здійснює розрахунок потреби в коштах (бюджет або комерційна форма навчання), осіб;

n – норматив студентів денної форми навчання у розрахунку на одного викладача, осіб.

Що стосується коефіцієнтів фондів оплати праці адміністративно-управлінського і обслуговуючого персоналу вищого навчального закладу, то, виходячи з радянської практики планування витрат на утримання вищих навчальних закладів та аналізу статистичних даних, вони можуть бути прийняті на рівні 0,15 та 0,35 відповідно.

Витрати на оплату праці в науково-дослідній та інноваційній діяльності вищого навчального закладу, на нашу думку, формуються як додаткова оплата праці його співробітникам які, крім навчальної діяльності, також приймають активну участь в функціонуванні науково-дослідницького центру. З огляду на це, вона може бути розрахована на основі коефіцієнту надбавки до фонду оплати праці таких працівників:

$$P_{\text{зп2}} = \bar{r} \cdot N_{\text{досл}} \cdot \overline{\text{ЗП}} \cdot (1 + h_1 + h_2) \cdot (1 + s) \quad (3.9)$$

де $P_{\text{зп2}}$ – потреба в коштах на оплату праці в області науково-дослідної та інноваційної діяльності, тис. грн.;

\bar{r} – середній рівень надбавки до заробітної плати за участь в науково-дослідній та інноваційній діяльності, одн.

Потребу в обсягах фінансування поточних витрат та розвитку вищого навчального закладу, на нашу думку, доцільно визначати на основі систематичного коригування потреби в коштах на оплату праці за відповідним видом діяльності, які визначаються експертним шляхом або на основі аналізу звітних даних попередніх періодів, тобто:

$$P_{PP} = P_{ЗП} \cdot m_{PP} \quad (3.10)$$

$$P_P = P_{ЗП} \cdot m_P \quad (3.11)$$

де m_{PP} , m_P – нормативи поточних витрат та витрат розвитку відповідно, частка від потреби в обсягах фінансування витрат на оплату праці.

Загальна схема процесу оцінки фінансової стійкості вищого навчального закладу представлена на рисунку 3.13.

Рис. 3.13. Модель оцінки фінансової стійкості вищого навчального закладу

Як видно з рисунку 3.13, основу процесу оцінки фінансової стійкості державного вищого навчального закладу становить розрахунок надлишку (дефіциту) джерел фінансування в розрізі бюджетних і позабюджетних коштів, а також навчального закладу в цілому:

$$R_b(t) = P_b(t) \cdot (1 + \alpha) - F_b(t) \quad (3.12)$$

$$R_c(t) = P_c(t) \cdot (1 + \beta) - F_c(t) \quad (3.13)$$

$$R(t) = R_b(t) + R_c(t) \quad (3.14)$$

де $R(t)$, $R_b(t)$, $R_c(t)$ – надлишок (+) або дефіцит (–) джерел фінансування відповідно в цілому за навчальним закладом, бюджетним фінансуванням та позабюджетними коштами в період часу t , тис. грн.;

$P_b(t)$, $P_c(t)$ – потреба в обсягах фінансування відповідно для бюджетних та позабюджетних коштів на період часу t , тис. грн.

α , β – коефіцієнти коригування розрахованої потреби, які враховують можливість відхилень фактичної потреби від планової.

Слід зазначити, що коефіцієнти коригування розрахованої потреби в обсягах фінансування, на нашу думку, необхідно встановлювати експертним шляхом або з врахуванням середніх показників виконання кошторисів вищими навчальними закладами.

Якісну оцінку типу фінансової стійкості вищого навчального закладу пропонується здійснювати на основі однієї з можливих класифікацій, представленої в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Шкала оцінювання типу фінансової стійкості вищого навчального закладу

Загальна оцінка фінансового стану	Достатній рівень фінансової стійкості			Низький рівень фінансової стійкості		
Критерій оцінки першого рівня	$R(t) > 0$			$R(t) \leq 0$		
Критерій оцінки другого рівня	$R_b(t) > 0$ $R_c(t) > 0$	$R_b(t) \leq 0$ $R_c(t) > 0$	$R_b(t) > 0$ $R_c(t) \leq 0$	$R_b(t) \geq 0$ $R_c(t) \leq 0$	$R_b(t) \leq 0$ $R_c(t) \geq 0$	$R_b(t) \leq 0$ $R_c(t) \leq 0$
Тип фінансової стійкості	Абсолютна фінансова стійкість	Нормальна фінансова стійкість	Нестійкий фінансовий стан	Кризовий фінансовий стан		
				Позабюджетне недофінансування	Бюджетне недофінансування	Загальне недофінансування

Як видно з таблиці 3.2, процес оцінки фінансової стійкості на основі критерію першого рівня – надлишку (дефіциту) джерел фінансування

діяльності навчального закладу в цілому ($R(t)$), – може привести до трьох різновидів результатів:

– показник позитивний, тобто спостерігається надлишок бюджету фінансування, вищий навчальний заклад отримує коштів більше, ніж йому необхідно для здійснення своєї діяльності, що сприяє створенню можливості для інтенсифікації розвитку навчального закладу;

– показник нульовий - вищий навчальний заклад отримує та витрачає фінансові ресурси з різних джерел виключно в межах визначеної потреби;

– показник від’ємний, тобто формується дефіцит джерел фінансування за вищим навчальним закладом в цілому, він отримує з усіх можливих джерел недостатньо ресурсів для покриття своїх витрат. В таких умовах керівництво навчального закладу вимушено вводити жорсткий режим економії, скорочувати або відмовлятися від реалізації інвестиційних проектів в розвиток та розширення діяльності.

В цілому в двох останніх з означених вище випадків фінансовий стан вищого навчального закладу може бути оцінений як такий, що має низький рівень фінансової стійкості. Надлишок джерел фінансування, на нашу думку, свідчить про достатній рівень фінансової стійкості закладу освіти. Зауважимо, що не слід трактувати даний випадок як «надмірне фінансування», оскільки розрахунок потреби на основі укрупнених нормативів, навіть в умовах застосування коригуючи коефіцієнтів, може не враховувати індивідуальних особливостей певного вищого навчального закладу.

Покращення якісної оцінки типу фінансової стійкості вищого навчального закладу пропонується здійснювати відповідно до узгодженості досягів потреб у фінансуванні з їх фактичним надходження і класифікувати за такими типами: для достатнього рівня фінансової стійкості - абсолютна стійкість, нормальна стійкість, нестійкий фінансовий стан; для низького рівня фінансової стійкості - кризовий фінансовий стан у розрізі позабюджетного, бюджетного та загального недофінансування.

Типи фінансової стійкості встановлено виходячи з того, що основною метою діяльності вищого навчального закладу в більшості випадків вважається підготовка фахівців з вищою професійною освітою при дотриманні визначених, встановлених законодавством умов. Також для закладів освіти, які об'єктивно належать до некомерційної сфери, хоча і можуть здійснювати комерційну діяльність, важливою умовою фінансової стійкості є забезпечення економії бюджетних коштів. Відповідно, на нашу думку, «позабюджетне недофінансування», в якій загальний дефіцит джерел фінансування зумовлюється недостатністю надлишку бюджетних коштів для покриття дефіциту джерел фінансування за позабюджетними коштами, є більш м'яким типом фінансової нестійкості вищого навчального закладу, порівняно з «бюджетним недофінансуванням», де спостерігається зворотна ситуація. А достатній рівень фінансової стійкості в умовах надлишку позабюджетних коштів і дефіциту бюджетних має вищий пріоритет, порівняно з його утворенням в умовах надлишку бюджетного фінансування і збитковості комерційної діяльності навчального закладу.

Для навчальних закладів з абсолютною та нормальною фінансовою стійкістю доцільно проводити оцінку рівня їх фінансової автономії. На нашу думку, з огляду на особливості організації фінансування вищих навчальних закладів його можна визначати за допомогою коефіцієнта фінансової автономії вищого навчального закладу ($k_{\Phi A}$):

$$k_{\Phi A} = \frac{R_c(t)}{R(t)}. \quad (3.15)$$

Нормальним для стійкого функціонування вищого навчального закладу в довгостроковій перспективі за аналогією з відомим коефіцієнтом фінансової незалежності комерційних суб'єктів господарювання вважаємо співвідношення цих показників на рівні 0,5 і більше.

Таким чином, розроблені методичні підходи щодо оцінки фінансової автономії та стійкості вищих навчальних закладів з врахуванням забезпеченості фінансових потреб бюджетними та позабюджетними коштами

дозволяють оцінити фінансовий стан вищих навчальних закладів як з позиції формування джерел фінансування, так і з позиції ефективності їх використання в розрізі бюджетної та комерційної складових.

Проведемо апробацію запропонованих методичних підходів щодо оцінки фінансової стійкості вищого навчального закладу на прикладі даних про фінансово-економічну діяльність Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара за 2005, 2006 та 2007 роки.

При цьому, враховуючи особливості наявної зведеної аналітичної інформації та сучасного механізму фінансування вищих навчальних закладів в Україні, прийmemo, що:

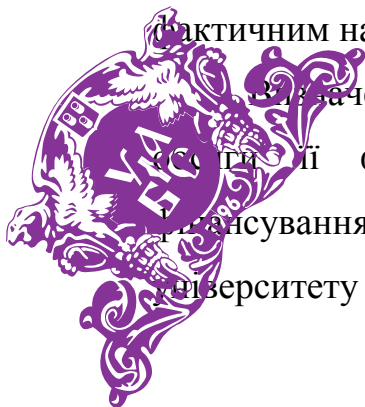
– потреба в бюджетному фінансуванні підготовки та перепідготовки фахівців відповідає розміру встановлених лімітів для кожного року, а обсяги отриманого фінансування – профінансованим сумам та враховують кошти загального фонду, реструктуризацію заборгованості з виплат, передбачених ст. 57 Закону України «Про вищу освіту», державні пільгові довгострокові кредити на здобуття вищої освіти та кошти місцевих бюджетів;

– потреба в бюджетному фінансуванні науково-дослідної діяльності дорівнює видаткам загального бюджету для відповідного напрямку, а обсяги отриманого фінансування – профінансованим сумам;

– для кожного року виділене бюджетне фінансування збільшується на суму залишків спеціального фонду, наявну на початок року, оскільки позабюджетні надходження вищих навчальних закладів фактично є складовою доходів бюджету;

– потреба в позабюджетних коштах дорівнює фактичним видаткам спеціального фонду вищого навчального закладу, а її фінансування – фактичним надходженням коштів до цього фонду.

Визначені таким чином показники потреби в фінансових ресурсах та обсяги її фінансування в розрізі бюджетного та позабюджетного фінансування і окремих видів діяльності Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара наведені в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

Оцінка забезпеченості потреби в фінансуванні Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара в розрізі різних джерел фінансування за 2005-2007 рр., тис. грн.

Вид фінансування та напрям витрачання коштів	2005 рік			2006 рік			2007 рік		
	Обсяг фінансування	Потреба	Надлишок (дефіцит) фінансування	Обсяг фінансування	Потреба	Надлишок (дефіцит) фінансування	Обсяг фінансування	Потреба	Надлишок (дефіцит) фінансування
Бюджетне фінансування	88673,0	50709,0	37964,0	99901,1	66419,6	33481,5	112548,7	84489,5	28059,2
в т.ч.									
- навчальна діяльність	46395,0	46395,0	0,0	58827,3	58827,3	0,0	76397,7	76397,7	0,0
- науково-дослідна діяльність	4314,0	4314,0	0,0	7592,3	7592,3	0,0	8091,8	8091,8	0,0
- інше	37964,0	0,0	37964,0	3481,5	0,0	33481,5	28059,2	0,0	28059,2
Позабюджетне фінансування	26477,0	30803,1	-4326,1	20011,8	33353,2	-5091,4	35757,9	40765,7	-5007,8
в т.ч.									
- навчальна діяльність	25925,4	30197,1	-4271,7	23578,3	27180,0	-3601,7	26818,3	31411,4	-4593,1
- науково-дослідна діяльність	551,6	606,0	54,4	719,2	556,2	163,0	1686,9	1383,2	303,7
- інше	3053,1	9221,0	-6167,9	3964,3	5617,0	-1652,7	7252,7	7971,1	-718,4
Разом	115150,0	81512,1	33637,9	128162,9	99772,8	28390,1	148306,6	125255,2	23051,4

Як видно з таблиці 3.3, в цілому протягом періоду, який досліджується, вищий навчальний заклад мав достатній рівень фінансової стійкості, оскільки з врахуванням всіх видів фінансування у кожному році спостерігалася перевищення надходжень фінансових ресурсів над їх витрачаннями. Однак, необхідно зауважити, що фінансова стійкість вищого навчального закладу погіршується в динаміці.

Так, якщо у 2005 році загальний надлишок джерел фінансування у Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара становив 33637,9 тис. грн., то у 2007 році – лише 23051,4 тис. грн., що, в свою чергу, на 18,8 % менше ніж у 2006 році.

Наочно цю тенденцію зниження рівня фінансової стійкості навчального закладу відображає спадний характер прямої $R(t)$ на рисунку 3.14.

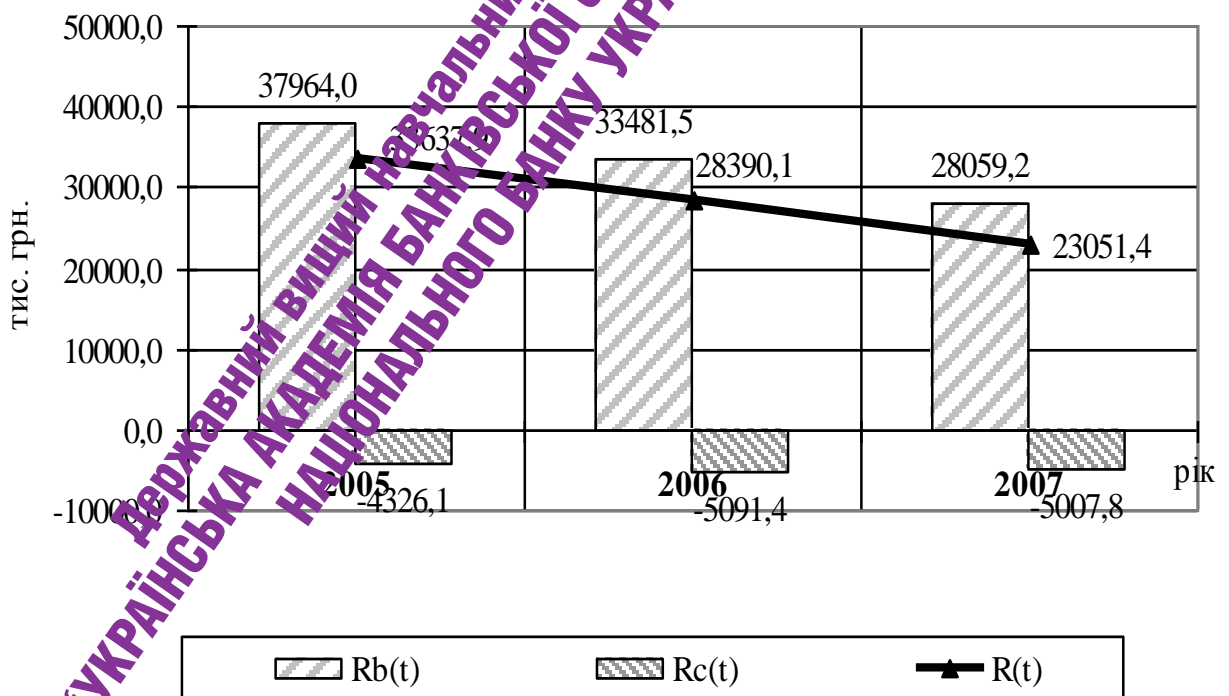

Рис. 3.14. Динаміка рівня фінансової стійкості Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара у 2005 – 2007 рр.

Як видно з рисунку 3.14, достатній рівень фінансової стійкості у Дніпропетровського національного університету протягом всього періоду,

що аналізується, досягався за рахунок надлишку бюджетного фінансування при дефіциті позабюджетного фінансування. При цьому зауважимо, що даний надлишок формується лише за рахунок залишків коштів спеціального фонду, які утворилися в результаті ефективної позабюджетної діяльності вищого навчального закладу в попередні періоди. Протягом 2005 – 2007 рр. ефективність позабюджетної діяльності скоротилася, про що свідчить зростання дефіциту фінансування за даним джерелом фінансування вищого навчального закладу.

Так, якщо у 2005 році сума перевищення потреб в фінансових ресурсах для фінансування комерційних видів діяльності Дніпропетровського національного університету над фактичним надходженнями коштів від її здійснення становив 4326,1 тис. грн., то в 2007 році вона складає вже 5007,8 тис. грн., що лише на 1,6 % менше, ніж у 2006 році.

Таким чином, відповідно до запропонованої шкали оцінювання типів фінансової стійкості вищих навчальних закладів (табл. 3.2), Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара має нестійкий фінансовий стан.

З метою підвищення рівня фінансової стійкості даного вищого навчального закладу, враховуючи динаміку та структуру розрахованих абсолютних показників забезпечення потреби в фінансових ресурсах за видами діяльності коштами відповідних джерел фінансування, доцільно рекомендувати в стратегії його розвитку передбачити:

– подальше розширення науково-дослідної діяльності, ефективна організація якої у 2006 та 2007 роках, спрямована на більш інтенсивне зростання фінансових надходжень порівняно з їх витрачанням, стала джерелом покриття дефіциту коштів, сформованого за іншими видами діяльності вищого навчального закладу. Це, зокрема, на нашу думку, треба передбачати при формуванні науково-інноваційного університетського об'єднання;

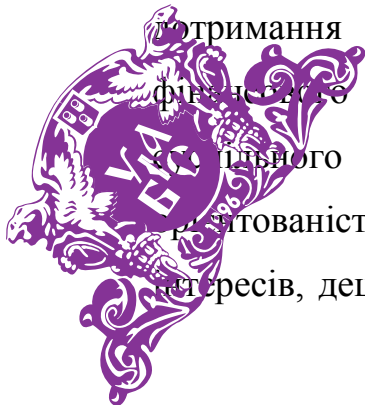
– посилення контролю над поточними витратами, пов'язаними з забезпеченням належного виконання діяльності з підготовки та перепідготовки фахівців на комерційних умовах, а також підвищення якості планування вартості платних послуг та робіт з метою усунення збитковості певних їх видів та окремих підрозділів обслуговуючої, допоміжної та соціальної інфраструктури вищого навчального закладу.

Отже, застосування запропонованої моделі дозволить об'єктивно оцінити перспективи діяльності вищого навчального закладу з врахуванням його наявних джерел фінансового забезпечення. Проведені розрахунки доводять, що підвищення фінансової стійкості закладу вищої освіти можливе за рахунок залучення додаткових фінансових ресурсів, зокрема, в частині здійснення науково-інноваційної діяльності.

Висновки до розділу 3

На основі проведеного наукового дослідження були запропоновані основні напрямки удосконалення фінансового механізму функціонування системи вищої освіти України в контексті інноваційного розвитку економіки.

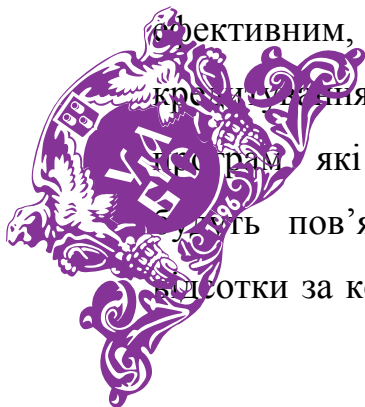
1. У межах адаптування механізму функціонування системи вищої освіти, як складової інноваційного простору інтеграції освіти і науки, представлено концептуальну структурно-функціональну модель фінансового механізму функціонування системи вищої освіти, що базується на поєднанні елементів системи державного регламентування та ринкового саморегування. В основі цих пропозицій покладено систему базових принципів функціонування фінансового механізму системи вищої освіти, комплексне дотримання яких дозволить забезпечити ефективну організацію її фінансового забезпечення відповідно до сучасних вимог інноваційного економічного розвитку. До таких принципів належать: стратегічна прозорість, системність, інноваційність, узгодженість, збалансованість інтересів, децентралізація, диверсифікація джерел фінансування та принцип

ефективності науково-освітньої діяльності. Проведені дослідження дозволили зробити висновок про те, що провідна роль держави полягає насамперед, у формуванні гнучкої, розгалуженої моделі фінансового забезпечення системи вищої освіти, яка має передбачати комплекс заходів та інструментів стимулюючого характеру, спрямований на більшій рівні функціонування галузі в цілому. Виділення у складі фінансового механізму функціонування системи вищої освіти підсистеми ринкового саморегулювання обумовлено, з нашої точки зору, перетвореннями, що відбуваються у сфері вищої освіти виходячи із сучасних засад розвитку економіки в цілому, модернізацією вищої школи, зокрема, її структурною перебудовою, змінами у фінансуванні, забезпеченні автономії вищих навчальних закладів.

2. У складі підсистеми ринкового саморегулювання фінансового механізму функціонування системи вищої освіти пропонується виділити основним її елементом фінансове забезпечення, яке може бути представлене як сукупність джерел, форм і методів формування фондів фінансових ресурсів з метою здійснення витрат у даній сфері. До форм фінансового забезпечення слід віднести фінансування і кредитування. Фінансування на нашу думку, доцільно поділяти на некомерційне та комерційне. Проблема фінансування і підвищення якості вищої освіти може бути успішно вирішена у разі реформування такої форми фінансового забезпечення як кредитування вищої освіти.

3. В сучасних умовах, коли спостерігається зростання чисельності студентів, які навчаються за власні кошти, особливої актуальності набуває питання розширення доступу фізичних осіб до кредитних ресурсів. Досить ефективним, на наш погляд, є впровадження системи змішаного кредитування. Нами пропонується запровадження заощаджувальних програм, які передбачають відкриття індивідуальних освітніх рахунків і пов'язані з програмами банківського кредитування, при цьому відсотки за користування кредитом сплачуються щорічно за рахунок коштів

державного бюджету. Основними перевагами його застосування є збільшення та диверсифікація фінансових ресурсів, підвищення мотивації студента до навчання, що є особливо актуальним в умовах зменшення обсягів державного замовлення та падіння реальних доходів населення.

4. Доведено, що вимоги науково-технічного прогресу до технічного рівня продукції, її конкурентоспроможності на світовому ринку посилюють необхідність подальшого розвитку й удосконалення науково-дослідницької діяльності вищих навчальних закладів на основі їх взаємодії із суб'єктами господарювання. Ефективні взаємовідносини вищого навчального закладу та підприємства можливі лише в умовах створення інтегрованої структури, а саме науково-інноваційного університетського об'єднання, що дозволить поєднати фінансові ресурси підприємства та інтелектуальний потенціал освітнього закладу. Нами пропонується створювати науково-інноваційне університетське об'єднання у вигляді багатогалузевої господарської організації, яка характеризується як сукупність освітньо-наукових, промислових та фінансово-кредитних установ, що взаємодіють між собою з метою розробки та реалізації освітніх, інноваційних, інвестиційних програм, спрямованих на підвищення якості освіти та забезпечення ефективності виробництва відповідно до сучасних вимог розвитку економіки. Ключову роль у даному об'єднанні відіграють вищі навчальні заклади, а саме – університети, які є потужними виробниками освітніх послуг та в умовах реалізації інноваційної моделі розвитку економіки виступають генераторами науково-технологічних інновацій, результатами реалізації яких є зміна умов фінансового забезпечення закладів вищої освіти.

5. При створенні науково-інноваційного університетського об'єднання особливу увагу слід приділяти вибору вищого навчального закладу, що має

власний склад інтегрованої структури. При цьому, на нашу думку, необхідно враховувати наступні характеристики університету: рівень бюджетного фінансування; якість надання освітніх послуг; науковий потенціал освітнього закладу. З метою оцінки спроможності вищого

навчального закладу здійснювати науково-інноваційну діяльність, пропонуємо розраховувати індекс науково-інноваційного потенціалу вищого навчального закладу.

6. В роботі обґрунтовано, що в сучасних умовах важливим напрямом удосконалення фінансового механізму функціонування системи вищої освіти є підвищення її автономії, яка характеризується незалежністю від бюджетного фінансування та самостійністю у здійсненні своєї освітньої політики, наукових досліджень й інших видів діяльності. При цьому показано, що необхідною складовою такої фінансової автономії є формування та підтримка постійної фінансової стійкості вищих навчальних закладів. Аналіз економічної сутності поняття «фінансова стійкість вищого навчального закладу» дозволяє стверджувати, що воно характеризує його загальний фінансово-економічний стан, позиції забезпечення поточної платоспроможності та довгострокової перспективи продовження діяльності в умовах розширення її масштабу, підвищення якості послуг, що надаються, посилення конкурентної позиції. Відповідно, фінансово стійким запропоновано вважати вищий навчальний заклад, який задовольняє таким мінімально необхідним озвученим критеріям: достатність наявних фінансових ресурсів для здійснення всіх видів діяльності відповідно до тактичних і стратегічних цілей і завдань, передбачених планом розвитку вищого навчального закладу; наявністю державної кредитації навчального закладу, яка є офіційним підтвердженням успішності його роботи.

7. В ході дослідження виявлено, що однією з визначальних характеристик фінансової стійкості вищого навчального закладу в сучасних умовах господарювання є наявність фінансових можливостей для забезпечення перспективного розвитку у відповідності із мінливими потребами ринку, що, насамперед, виявляється у здатності фінансувати нові освітні програми, здійснювати науково-технічні розробки та інновації за рахунок позабюджетних джерел фінансування системи вищої освіти. За висновками проведеного аналізу сутності, недоліків та переваг наявних

методологічних підходів щодо оцінки рівня фінансової стійкості вищих навчальних закладів виділено базові методологічні принципи її проведення: формування комплексного уявлення про перспективну конкурентоспроможність та поточну і довгострокову платоспроможність вищого навчального закладу; оцінка фінансової стійкості вищого навчального закладу в цілому та окремо за бюджетними та позабюджетними коштами; врахування досягнутого рівня забезпеченості наявних потреб в фінансуванні коштами з різних джерел в розрізі різних видів діяльності; чітка диференціація типів якісної оцінки фінансової стійкості вищого навчального закладу на основі обмеженого кола кількісних показників.

8. На основі вказаних вище методологічних принципів розроблено модель оцінки фінансової стійкості вищого навчального закладу, що дозволяє виявити ефективність бюджетного і позабюджетного фінансування його наукової, науково-дослідної та інноваційної діяльності шляхом поетапного розрахунку рівня задоволення планової потреби вищого навчального закладу в фінансуванні в цілому та окремо - за рахунок бюджетних та позабюджетних джерел. Відповідно, для якісної диференціації типів фінансової стійкості вищих навчальних закладів запропоновано використовувати систему критеріїв, до складу якої входить: критерій першого рівня – надлишок (дефіцит) джерел фінансування діяльності вищого навчального закладу в цілому, на основі якого дається загальна оцінка фінансового стану; критерій другого рівня – надлишок (дефіцит) бюджетних та надлишок (дефіцит) позабюджетних джерел фінансування, за якими визначається тип фінансової стійкості в межах існуючої якості фінансового стану.

9. Виходячи з можливих співвідношень характеру запропонованих критеріїв оцінки фінансової стійкості, виділено по три типи фінансової стійкості для кожного з двох можливих видів якості фінансового стану: для високого рівня фінансової стійкості – абсолютна фінансова стійкість, нормальна фінансова стійкість та нестійкий фінансовий стан; для низького

рівня фінансової стійкості - кризовий фінансовий стан у розрізі позабюджетного, бюджетного та загального недофінансування.

Для навчальних закладів з абсолютною та нормальною фінансовою стійкістю, запропоновано проводити оцінку рівня їх фінансової автономії за допомогою коефіцієнта фінансової автономії вищого навчального закладу. Цей коефіцієнт показує обсяг надлишку позабюджетного фінансування у розрахунку на 1 грошову одиницю надлишку зжерел фінансування діяльності вищого навчального закладу в цілому. Апробація розроблених методичних підходів щодо оцінки фінансової стійкості вищих навчальних закладів на прикладі Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара підтвердила доцільність їх використання в процесі обґрунтування ефективних управлінських рішень в області удосконалення фінансового забезпечення системи вищої освіти в Україні.

Основні результати 3 розділу опубліковані в наукових статтях [157,158] та тезах доповідей [154,164,166].

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ"
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING"
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE

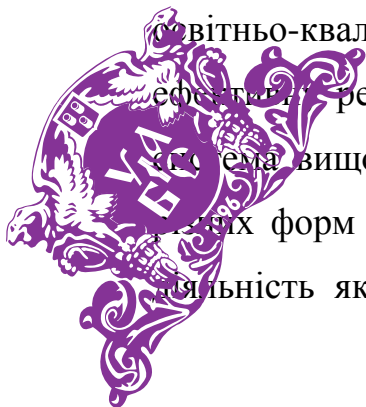
ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми, що виявляється в удосконаленні теоретичних та практичних положень функціонування фінансового механізму системи вищої освіти України з врахуванням вимог інноваційного розвитку країни.

За результатами дослідження зроблено такі висновки.

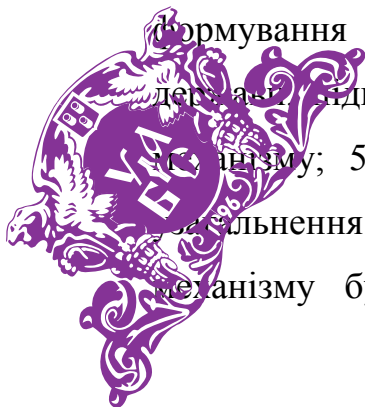
1. Вища освіта виконує завдання з підготовки висококваліфікованих фахівців для забезпечення потреб ринку праці, сфери економічної діяльності та динамічного економічного розвитку країни, насичення інновацій, глибокої та комплексної модернізації економіки та суспільства в цілому. Формування інноваційної моделі розвитку суспільства розширює коло функціональних особливостей системи вищої освіти в напрямку поєднання функції передавання накопиченого суспільного досвіду, знань та навичок зі сприянням у розробці нових наукових ідей, технічних рішень і технологічних процесів та підготовкою фахівців нового рівня, які характеризуються розвинутими професійними, аналітичними та новаторськими здібностями. Ось чому подальший розвиток системи вищої освіти України повинен передбачати впровадження інноваційної моделі її функціонування, яка б дозволила забезпечити національні інтереси, підвищити якість життя й рівень національної безпеки та інтегруватися в міжнародне освітнє співтовариство.

2. Системі вищої освіти України запропоновано визначати як комплексну сукупність структури вищої освіти та організаційних елементів науково-освітньої діяльності, єдність яких зумовлена взаємозв'язками у процесі забезпечення високої якості підготовки фахівців відповідних освітньо-кваліфікаційних рівнів. Це в свою чергу дозволить забезпечити ефективну реалізацію державної політики в сфері вищої освіти. В Україні система вищої освіти охоплює органи управління, вищі навчальні заклади різних форм власності, інші юридичні особи, що надають освітні послуги, діяльність яких спрямована на підготовку, перепідготовку та підвищення

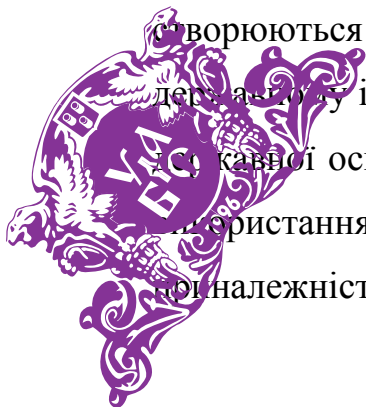
кваліфікації кадрів у відповідності до потреб економіки країни. З метою ефективної організації науково-освітньої діяльності системи вищої освіти запропоновано до складу організаційних елементів системи віднести ціль, завдання, функції та принципи. Окрім того в умовах реалізації основних принципів Болонської декларації вважаємо за доцільне додати терелік функцій системи вищої освіти науково-дослідною, що пов'язана із формуванням інноваційної моделі вищої освіти.

3. Ефективність функціонування системи вищої освіти можливе лише за умови чітко налагодженого відповідного фінансового механізму. Аналіз наукових поглядів провідних фахівців на сутність поняття «фінансовий механізм системи вищої освіти» дозволило надати його авторське визначення даного поняття як елемента реалізації державної політики в галузі вищої освіти, що являє собою сукупність самостійних, але взаємопов'язаних форм, методів, інструментів та важелів впливу, які забезпечують створення й використання фінансових ресурсів для ефективної реалізації освітньої, науково-дослідної, відтворювальної та виховної функцій системи вищої освіти. Таке авторське трактування свідчать про те, що фінансовий механізм системи вищої освіти, з одного боку, підпорядкований концептуальним основам побудови фінансового механізму в цілому, а з іншого - відображає специфіку організації фінансових відносин у даній сфері. Дослідження наявних підходів щодо визначення сутності фінансового механізму, дозволило виділити такі її характерні ознаки: 1) сукупність окремих елементів організації фінансових відносин, а саме: видів, форм, способів, інструментів, методів і важелів; 2) здійснення впливу на соціально-економічний розвиток суспільства; 3) наявність відносин, що пов'язані з формуванням й використанням фінансових ресурсів економічних суб'єктів: держави, підприємств, населення; 4) існування мети реалізації фінансового механізму; 5) наявність державного регулювання. На основі аналізу та порівняння існуючих підходів щодо визначення складових фінансового механізму було виявлено, що ключовими структурними підсистемами

фінансового механізму системи вищої освіти є: фінансове забезпечення, фінансове регулювання та система важелів впливу, на основі яких здійснюється коригування напрямків подальшого розвитку системи вищої освіти України з врахуванням соціально-економічних пріоритетів суспільства. Фінансове забезпечення вищої освіти проявляється наступних формах: бюджетне фінансування, самофінансування та кредитування; фінансове регулювання включає методи та інструменти, система важелів впливу охоплює норми, нормативи; ліміти, резерви, фінансові стимули і санкції; ціну на освітні послуги. Слід зазначити, що сучасні зміни у фінансовому забезпеченні системи вищої освіти України спрямовані, насамперед, на розширення фінансової самостійності відповідних освітніх закладів, що виявляється у можливостях на власний розсуд використовувати матеріальні та значну частину фінансових ресурсів, що знаходяться у їх розпорядженні; надавати освітні послуги на платній основі; встановлювати ціни на послуги таким чином, щоб вони відповідали завданню самоокупності та самофінансування вищих навчальних закладів; запроваджувати різні методи організації оплати праці науково-педагогічних працівників.

4. Необхідною умовою формування ефективного фінансового механізму системи вищої освіти є визначення оптимального обсягу, структури та спрямування фінансових ресурсів, що є основою фінансового забезпечення процесу надання освітніх послуг. Дослідження механізму формування та використання фінансових ресурсів системи вищої освіти, дозволило узагальнити теоретичні основи визначення даної категорії та конкретизувати їх класифікацію. Фінансові ресурси системи вищої освіти слід розглядати як сукупність грошових надходжень та доходів, що створюються в результаті розподілу й перерозподілу ВВП, акумульовані в державному і приватному секторах вищої освіти та направлені на реалізацію державної освітньої програми. Також доведено, що специфіка формування і використання фінансових ресурсів вищих навчальних закладів визначається приналежністю їх до державного або приватного сектору вищої освіти і

залежить від основ організації фінансової діяльності суб'єктів даної галузі. Уточнення та конкретизація поняття фінансових ресурсів вищих навчальних закладів як суми грошових надходжень та доходів, отриманих вищими навчальними закладами із бюджетів різних рівнів, коштів засновника (власника), в результаті здійснення господарської діяльності та інших джерел, що забезпечують виконання статутної діяльності вищих навчальних закладів, яка спрямована на виробництво науково-освітнього продукту. Це дозволило конкретизувати класифікаційні ознаки фінансових ресурсів вищих навчальних закладів за: формою власності; статусом управління вищих навчальних закладів; характером діяльності вищих навчальних закладів; джерелами формування; періодичністю надходження; кругообігом; змістом надання платних послуг; способом залучення фінансових ресурсів; методами акумулювання. Розроблені концептуальні підходи до класифікації фінансових ресурсів дають можливість для розширення інформаційної бази при проведенні аналізу з метою отримання більш достовірної оцінки рівня фінансування вищих навчальних закладів.

5. На основі оцінки стану фінансового забезпечення системи вищої освіти України було обґрунтовано, що загальне зростання обсягів фінансування вищої освіти прямо не корелює з покращенням організації навчальної та науково-дослідної роботи, підвищення якості матеріально-технічного забезпечення діяльності вищих навчальних закладів. Основними джерелами фінансування системи вищої освіти в сучасних умовах залишаються кошти Державного та місцевих бюджетів, кошти засновників, кошти від надання освітніх послуг та спонсорська допомога. Відмічено, що в порівнянні з міжнародною практикою в Україні недостатній розвиток має така форма фінансування як кредитування отримання освіти. Джерела фінансування навчання студентів вищих навчальних закладів характеризуються багатоканальністю і розглядаються в розрізі бюджетного фінансування, коштів центральних органів виконавчої влади, юридичних та фізичних осіб. Дані проведеного аналізу свідчать про те, що кількість

студентів, які навчаються на платній основі значно переважає студентів, які отримують освіту за бюджетні кошти. Отже, кожний другий студент є інвестором системи вищої освіти, адже навчається за власні кошти. Середня питома вага кількості студентів, навчання яких фінансувалося за рахунок коштів держави та органів місцевого самоврядування складає близько 27,7 %, що є порушенням вимог Закону України «Про вищу освіту». Державне кредитування здобуття вищої освіти на сьогоднішній день не відіграє суттєвої ролі в фінансуванні отримання вищої освіти.

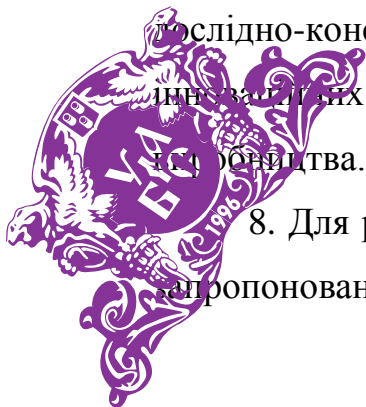
6. Встановлено, що в системі вищої освіти фінансуванню наукових досліджень та забезпеченню його ефективності у вищих навчальних закладах відводиться другорядна роль. Так, видатки загального фонду на науку у державному бюджеті на 2008 рік передбачалися в обсязі 3,26 млрд. грн., що становить 0,31 % ВВП. До того ж бюджетне фінансування науки у вищих навчальних закладах становить менше 3 % загального бюджетного фінансування науки в державі. Така ситуація фінансування науково-дослідної діяльності в системі вищої освіти зумовлює й достатньо низьку її ефективність. Так, в середньому лише 33 % від загальної кількості вищих навчальних закладів ІІ-ІV рівнів акредитації здійснюють фундаментальні дослідження та 32 % – прикладні розробки. Із загальної чисельності кандидатів та докторів наук в розробці прикладних та фундаментальних досліджень працюють більше 13 % наукового кадрового забезпечення вищих навчальних закладів України. Тому, на наш погляд суттєвим джерелом надходження додаткових коштів може стати фінансування фундаментальних досліджень та прикладних розробок у вищих навчальних закладах, що мають високий науковий потенціал. Університетський сектор науки має всі можливості взаємодіяти з іншими секторами, поєднуючи фундаментальні дослідження (в межах співпраці з установами Національної академії наук України) з дослідженнями галузевого спрямування (в співпраці з відомчими науково-дослідними закладами) та виконанням госпрозрахункових досліджень (на замовлення суб'єктів господарювання). Необхідно

враховувати, що наукові дослідження, які здійснюються на базі вищих навчальних закладів спрямовані, перш за все, на отримання конкретного результату з більш швидким терміном їх окупності, що зумовлює переважно прикладну їх направленість. Тому в роботі визначено, що національна інноваційна система в загальноприйнятому розумінні є це сукупність взаємозалежних організацій, що безпосередньо здійснюють виробництво і комерційну реалізацію наукових знань і технологій, а також комплекс інститутів правового, фінансового й соціального характеру, що забезпечують ефективне функціонування цих організацій. Науково-виробнича частина системи складається з великих і дрібних компаній, університетів, державних лабораторій, технопарків і інкубаторів.

7. Особливості формування та реалізації фінансового механізму функціонування системи вищої освіти проведено на прикладі Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара, що дозволило зробити висновок про те, що заклад фінансується за рахунок коштів загального та спеціального фондів бюджетів, спонсорської допомоги та власних коштів. Обсяги фінансування університету, мають стійку тенденцію до зростання на рівні 8–9 % щорічно, що дозволяє якісно здійснювати діяльність як у сфері надання освітніх послуг, так і проведення науково-дослідної роботи. Порівняння із показниками діяльності 23 класичних університетів України, з яких 16 мають статус національного, дозволило окреслити інтегративно-синтетичний підхід реалізації освітньо-інноваційної моделі вищого навчального закладу як елемента національної інноваційної системи. Основою цього є збалансована система організації й фінансового забезпечення фундаментальних та прикладних досліджень, дослідно-конструкторських робіт, наукових, науково-технічних та інноваційних форм діяльності, що сприяє поєднанню інтересів освіти, науки і підприємства.

8. Для реалізації інноваційної моделі розвитку національної економіки запропоновано концептуальні основи удосконалення фінансового механізму

системи вищої освіти через розробку системи принципів; побудову структурно-функціональної моделі організації; визначення складу та взаємозв'язків підсистем фінансового механізму системи вищої освіти та очікуваного результату діяльності вищих навчальних закладів. Структурно-функціональна модель фінансового механізму функціонування системи вищої освіти базується на поєднанні елементів системи державного регламентування та ринкового саморегування, що передбачає з одного боку застосування механізмів державного регламентування розвитку системи вищої освіти в Україні через забезпечення дотримання критеріїв ефективності її функціонування: доступності послуг у системі вищої освіти; якості освітніх послуг; раціонального використання наявних ресурсів, а з іншого боку виділення підсистеми ринкового саморегулювання обумовлено перетвореннями, що відбуваються у сфері вищої освіти, виходячи із сучасних засад розвитку економіки в цілому, модернізацією вищої школи, зокрема, її структурною перебудовою, змінами у фінансуванні, забезпеченні автономії вищих навчальних закладів. Елементом підсистеми ринкового саморегулювання фінансового механізму функціонування системи вищої освіти повинно бути фінансове забезпечення, яке може бути представлено як сукупність джерел, форм і методів формування фондів фінансових ресурсів з метою здійснення витрат у даній сфері.

9. Запропонований механізм змішаного освітнього кредитування передбачає кредитно-депозитну участь банків у фінансуванні оплати навчання студентів і погашення частини відсотків за користування кредитом за рахунок бюджетних коштів, що дозволить вищим навчальним закладам диверсифікувати джерела фінансових ресурсів, гарантувати їх стабільне надходження при одночасному розширенні доступу студентів до освітнього продукту. Запровадження заощаджувальних програм, які передбачають відкриття індивідуальних освітніх рахунків і будуть пов'язані з програмами державського кредитування, при цьому відсотки за користування кредитом сплачуються щорічно за рахунок коштів державного бюджету. Механізм

здійснення змішаного освітнього кредитування полягає в тому, що фізична особа (батьки, опікуни, студент) відкриває накопичувальний рахунок в банківській установі, на який вносить не менше 50 % вартості навчання. Після цього починається кредитна фаза – наступні 50 % необхідної суми на отримання освіти надаються банком під відповідний відсоток. За цю суму необхідних фінансових ресурсів за навчання банк переводить на рахунок вищого навчального закладу. При цьому механізм сплати відсотків за користування кредитом може бути представлений у декількох варіантах. Основними перевагами використання даного механізму освітнього кредитування для вищих навчальних закладів є збільшення та диверсифікація фінансових ресурсів, що є особливо актуальним в умовах зменшення обсягів державного замовлення та падіння реальних доходів населення.

10. Процес концентрації наукового та освітнього потенціалів можливий за умови консолідації зусиль та об'єднання потенціалів вищої школи і академічної науки. Пропонується створення науково-інноваційного університетського об'єднання у вигляді багатогалузевої господарської організації, яка характеризується як сукупність освітньо-наукових, промислових та фінансово-кредитних установ, що взаємодіють між собою з метою розробки та реалізації освітніх, інноваційних, інвестиційних програм, спрямованих на підвищення якості освіти та забезпечення ефективності виробництва відповідно до сучасних вимог розвитку економіки. Конкретизовано модель та напрямки організації науково-дослідної діяльності вищих навчальних закладів у складі науково-інноваційного університетського об'єднання. При створенні науково-інноваційного університетського об'єднання особливу увагу слід приділяти вибору вищого навчального закладу, що має входити до складу інтегрованої структури. При цьому, на нашу думку, доцільно враховувати наступні характеристики університету: рівень бюджетного фінансування; якість надання освітніх послуг; науковий потенціал освітнього закладу. Для оцінки здатності вищого навчального закладу здійснювати науково-інноваційну діяльність

пропонуємо застосовувати індекс науково-інноваційного потенціалу вищого навчального закладу.

11. Якість сучасної освіти цілком залежить від поєднання у вищій школі навчального процесу, сучасних наукових досліджень та інновацій. Запропоновано науково-методичний підхід щодо оцінки доцільності участі вищого навчального закладу в науково-інноваційному університетському об'єднанні, які на основі застосування матричного методу передбачають врахування переваг вищих навчальних закладів у державному фінансуванні, відповідності обсягів фінансування якості надання освітніх послуг та результативності підготовки фахівців рівню науково-інноваційного потенціалу закладу вищої освіти. З цією метою передбачається проводити аналіз позиціонування університетів у трьох матрицях: переваг фінансування; відповідності обсягів фінансування класичних університетів індексу результативності підготовки фахівців; відповідності індексу результативності підготовки фахівців індексу науково-інноваційного потенціалу. Результати аналізу матриць свідчать, що більшість класичних університетів України характеризується середнім рівнем відповідності якості результативності підготовки фахівців наявному науково-інноваційному потенціалу і це дає підставити стверджувати про можливість їх інтеграції в науково-інноваційні університетські об'єднання.

12. На основі проведеного аналізу сутності, недоліків та переваг наявних методологічних підходів щодо оцінки рівня фінансової стійкості вищих навчальних закладів виділено базові методологічні принципи її проведення: формування комплексного уявлення про перспективну конкурентоспроможність та поточну і довгострокову платоспроможність вищого навчального закладу; порядок оцінки фінансової стійкості вищого навчального закладу в цілому та окремо за бюджетними і позабюджетними джерелами; врахування досягнутого рівня забезпеченості наявних потреб в фінансуванні коштами з різних джерел в розрізі різних видів діяльності; диференціація типів якісної оцінки фінансової стійкості вищого навчального

закладу на основі обмеженого кола кількісних показників. Розроблено підхід до оцінки фінансової стійкості вищого навчального закладу, який дозволяє виявити ефективність бюджетного та позабюджетного фінансування його наукової, науково-дослідної та інноваційної діяльності шляхом розрахунку рівня задоволення планової потреби вищого навчального закладу в фінансуванні в цілому та окремо - за рахунок бюджетних та позабюджетних джерел. Виходячи з можливих співвідношень надлишку чи дефіциту коштів, виділено три типи фінансової стійкості для кожного з трьох можливих видів якості фінансового стану: для достатнього рівня фінансової стійкості – абсолютна фінансова стійкість, нормальна фінансова стійкість та нестійкий фінансовий стан; для низького рівня фінансової стійкості - кризовий фінансовий стан у розрізі позабюджетного, бюджетного та загального недофінансування.

State Higher Educational Institution
“UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE”
Державний вищий навчальний заклад
“УКРАЇНЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

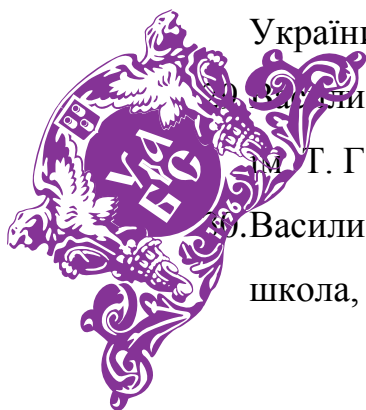
1. Андрущенко А. В. Основні методологічні принципи філософської рефлексії освіти / А. В. Андрущенко // Вища освіта України. – 2007. – № 3. – С. 5–8.
2. Андрущенко В. Університетська освіта України: європейський вибір / В. Андрущенко, Т. Андрущенко // Новый коллегиум. – 2000. – № 5. – С. 3–7.
3. Андрущенко В. Філософія освіти в сучасній Україні: стан та перспективи розвитку / В. Андрущенко, В. Артус // Вища освіта України. – 2004. – № 4. – С. 5–13.
4. Аранчій В. Л. Фінанси підприємств : Навч. посіб. / В. Л. Аранчій; Мінво освіти і науки України, Полтавська держ. аграрна академія. – К. : Професіонал, 2004. – 304 с.
5. Артус М. М. Фінансовий механізм в умовах ринкової економіки / М. М. Артус // Фінанси України. – 2003. – № 5. – С. 54–60.
6. Асланян А. Л. Вопросы организации и перспективы развития системы образовательного кредитования в Республике Армения / А. Л. Асланян // Финансы и кредит. – 2007. – № 43. – С. 68–72.
7. Асочаков А. Використання банківських інструментів для залучення фінансових ресурсів у професійній освіті / А. Асочаков // Вища школа. – 2003. – № 2. – С. 90–95.
8. Астахова Е. Социально-экономические функции высшего образования: тенденции и проблемы / Е. Астахова // Новый коллегиум. – 2000. – № 5. – С. 11–13.
9. Базилевич В. Д. Державні фінанси : Навч. посіб. / В. Д. Базилевич, Л. О. Баластрик. – К. : Атіка, 2002. – 368 с.
10. Балабанов И. Т. Основы финансового менеджмента : Учебное пособие / И. Т. Балабанов. – М. : Финансы и статистика, 1998. – 477 с.

11. Батіщева С. М. Фінансові стимули соціально-економічного розвитку як складова фінансового механізму / С. М. Батіщева // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – № 11. – С. 14–18.
12. Беляков С. А. Оценка экономического положения образовательных учреждений / С. А. Беляков // Финансы и экономика ВУЗа. – 2006. – № 6. – С. 21–26.
13. Бескид Й. М. Перспективи нормативного планування витрат на соціальну сферу / Й. М. Бескид // Фінанси України. – 2005. – № 4. – С. 42–49.
14. Близнюк О. Правові засади управління бюджетними коштами / О. Близнюк // Юридична Україна. – 2006. – № 3. – С. 51–56.
15. Бобров В. Б. Основні тенденції розвитку економіки вищої освіти в Україні / В. Б. Бобров // Вища освіта України. – 2005. – № 4. – С. 35–40.
16. Бобров В. Б. Проблеми вищої освіти у створенні моделі інноваційно орієнтованої економіки / В. Б. Бобров, О. Падалка // Вища освіта України. – 2004. – № 3. – С. 45–49.
17. Богач Ю. Управління процесами багатоканального фінансування вищих навчальних закладів [Електронний ресурс] / Наука молода. – Режим доступу : http://www.kyrgyz.gov.ua/images/nauk_vydannya/CGLZOT.pdf.
18. Боголіб Т. М. Удосконалення фінансового забезпечення розвитку вищої освіти / Т. М. Боголіб // Фінанси України. – 2005. – №2 (111). – С. 106–113.
19. Боголіб Т. М. Фінансове забезпечення розвитку вищої освіти і науки в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / Боголіб Тетяна Михайлівна. – Київ, 2006. – 38 с.
20. Боголіб Т. М. Фінансування науки за кордоном / Т. М. Боголіб // Фінанси України. – 2005. – №4 (113). – С. 46–53.

- 21.Боголіб Т. Характер і особливості ринкових відносин у системі вищої школи / Т. Боголіб // Підприємництво, господарство і право. – 2006. – № 8. – С. 57–61.
- 22.Бойко А. Конкурентоспроможність освіти як показник її ефективності та якості / А. Бойко // Вища освіта України. – 2008. – № 3. – С. 16–23.
23. Бойко Є. М. Фінансове забезпечення підготовки кадрів / автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук. : спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / Бойко Євгенія Миколаївна. – Київ, 2001. – 19 с.
- 24.Бондаренко Д. В. Концептуальні основи забезпечення економічного розвитку вищих навчальних закладів України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / Бондаренко Денис Васильович. – Київ, 2006. – 19 с.
- 25.Буковинський В. С. Фінансове забезпечення діяльності закладів загальної освіти / В. С. Буковинський // Фінанси України. – 2004. – № 3. – С. 57–66.
- 26.Бюджетний кодекс України : Кодекс України від 21.06.2001 № 2542-III [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступа : <http://zakonrada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2542-14>.
- 27.Вакарчук І. О. Вища освіта України – європейський вимір: стан, проблеми, перспективи / І. О. Вакарчук // Вища школа. – 2008. – № 3. – С. 3–19.
- 28.Ванькович Д. В. Удосконалення механізму реорганізації управління фінансовими ресурсами підприємств / Д. В. Ванькович // Фінанси України. – 2004. – № 9. – С. 112–118.
- 29.Василик О. Д. Теорія фінансів : підручник / О. Д. Василик ; КНУ ім. Т. Г. Шевченка. – 4-е вид., доп. – К. : НІОС, 2003. – 416 с.
- 30.Василик О. Д. Державні фінанси України / О. Д. Василик. – К. : Вища школа, 1997. – 383 с.

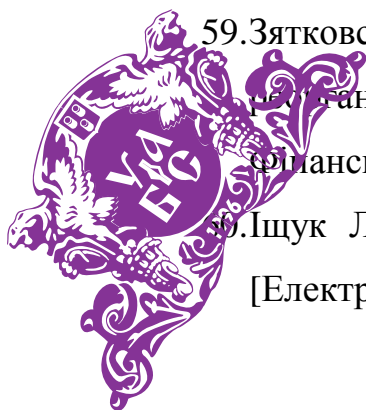
31. Васильєва Т. А. Банківське інвестування на ринку інновацій: монографія / Т. А. Васильєва ; СумДУ. – Суми : СумДУ, 2007. – 51 с.
32. Вища освіта України – Європейській вимір: стан, проблеми, перспективи // Освіта України. – 2008. – № 21-22 (905). – С. 1-4.
33. Вища освіта України в контексті стабілізації та розвитку [Електронний ресурс] / Український видавничий портал. – Режим доступу: <http://who-is-who.com.ua/bookmaket/naukped2007/3/3/1.html>
34. Волкова Н. Ф. Ефективність використання коштів ВНЗ / Н. Ф. Волкова // Фінанси України. – 2005. – № 5. – С. 66–72.
35. Воронин А. А. Образовательное кредитование как форма финансовой поддержки студентов / А. А. Воронин, Ю. Б. Сазонова // Финансы. – 2003. – № 2. – С. 66–69.
36. Геєц В. М. Інноваційні перспективи України / В. М. Геєц, В. П. Семиноженко. – Харків : Константа, 2006. – 272 с.
37. Гельман В.М. Розвиток методів визначення соціально-економічної ефективності витрат на освітні послуги / Салига С.Я., Гельман В.М. // Університетські наукові списки. – 2007. – №3 (23). – С. 213-223.
38. Голєнков В. А. Управление качеством образовательной деятельности на основе создания учебно-научно-производственных комплексов / В. А. Голєнков, Ю. С. Степанов [Електронний ресурс] / Орловський державний технічний університет. – Режим доступу: http://411.ostu.ru/umc/arhiv/2003/1/doc/Golenkov_Stepanov.doc
39. Гривківська О. В. Теоретичні підходи до визначення фінансового забезпечення діяльності підприємств / О. В. Гривківська // Формування ринкових відносин в Україні. – 2004. – № 2. – С. 12–15.
40. Гуменник В. Формування системи цільового управління вищим закладом освіти в умовах приєднання України до Болонського процесу / В. Гуменник // Вища школа. – 2004. – № 4. – С. 45–55.

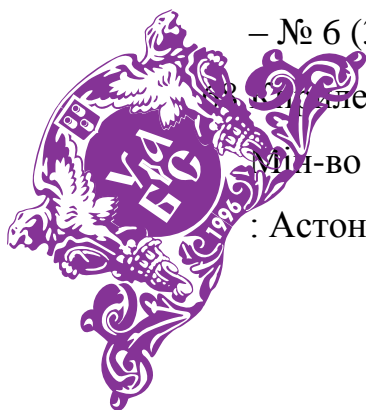
41. Гуржій А. М. Методологічні засади оцінювання та прогнозування розвитку освіти в Україні / А. М. Гуржій, В. В. Гапон // Вища освіта України. – 2006. – № 1. – С. 23–32.
42. Давідов М. В. Організаційно-фінансове забезпечення інноваційної діяльності суб'єктів господарювання / М. В. Давідов // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 9. – С. 92–98.
43. Данилишин Б. Інноваційна модель економічного розвитку: роль вищої освіти [Електронний ресурс] / Б. Данилишин, В. Куденко // Вісник НАН України. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/All/herald/2005_09/art5-vis9-05.pdf.
44. Державні фінанси в транзитивній економіці : навч. посіб. / [Карлін М. І., Горбач Л. М., Новосад Л. Я. та ін.] ; за заг. ред. д.е.н., проф. М. І. Карліна. – К. : Кондор, 2003. – 210 с.
45. Дмитриченко Л. А. Фінансовий механізм формування ефективної структури економіки України / Л. А. Дмитриченко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Зб. тез доповідей VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (25-26 листопада 2004 р.). – С. 88–91.
46. Добровольська Л. М. Деякі аспекти державного фінансування вищої освіти [Текст] / Л. М. Добровольська // Фінанси України. – 2003. – № 8. – С. 50–53.
47. Дудко С. Розрахунок економіко – статистичних показників основної діяльності вищого навчального закладу післядипломної освіти / С. Дудко // Вища школа. – 2004. – № 2. – С. 34–49.
48. Дука А. П. Фінансове забезпечення науково-технічної та інноваційної діяльності / А. П. Дука // Фінанси України. – 2004. – № 11. – С. 40–47.
49. Євтушевський В. А. Маркетинг освітніх послуг у системі вищої освіти України / В. А. Євтушевський, Н. Бутенко // Вища освіта України. – 2004. – № 3. – С. 49–56.

50. Єгоров В. О. Ресурси фінансової системи і стратегія економічного зростання / В. О. Єгоров // Фінанси України. – 2007. – № 9. – С. 133–143.
51. Єрохін С. А. Державне регулювання та ринкова саморегуляція в економічній моделі вищої освіти / С. А. Єрохін // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 4. – С. 23–30.
52. Єрохін С. А. Фінансово-економічний механізм формування політики / С. А. Єрохін // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 3. – С. 52–57.
53. Зайчук В. Нормативно-правове забезпечення освіти в Україні / В. Зайчук // Вища школа. – 2003. – № 2. – С. 3–19.
54. Законодавство про вищі навчальні заклади та його місце в законодавстві України / Ю. Кузьмінко // Право України. – 2007. – № 11. – С. 130–135.
55. Захарін С. В. Удосконалення механізму регулювання фінансового забезпечення корпоративних інвестицій / С. В. Захарін // Фінанси України. – 2007. – № 12. – С. 74–82.
56. Зеленько А. Про необхідність реформування освітньої системи в Україні / А. Зеленько // Вища школа. – 2008. – № 6. – С. 76–85.
57. Зимовець В. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку економіки / В. Зимовець // Економіка України. – 2003. – № 11. – С. 9–18.
58. Зятковська Л. І. Методологічні засади фінансового забезпечення підприємств / Л. І. Зятковська // Фінанси України. – 2007. – № 6. – С. 146–158.
59. Зятковський І. В. Фінансове забезпечення бюджетних установ в умовах реорганізації сфери виробництва суспільних благ / І. В. Зятковський // Фінанси України. – 2006. – № 1. – С. 13–24.
60. Іщук Л. І. Фінансові аспекти реформування системи вищої освіти [Електронний ресурс] / І. Л. Іщук, Н. Є. Килипенко, Ю. Я. Ковальчук /

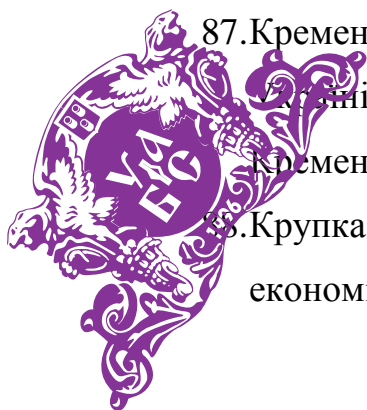
- Львівська комерційна академія. – Режим доступу :
http://www.rusnauka.com/25_DN_2008/Economics/29178.doc.htm
61. Калюжна Т. Основні напрями розвитку вищої освіти України на ХХІ столітті / Т. Калюжна // Вища освіта України. – 2006. – Додаток 3 (т. 4). – С. 106–114.
62. Каплан Д. А. Научно-инновационная деятельность в системе высшего образования [Электронный ресурс] / Д. А. Каплан // Российский Государственный Гуманитарный Университет. – Режим доступа :
<http://www.conference.kemsu.ru/GetDocsFile?id=4129&table>
63. Карпишин Н. І. Еволюція фінансового забезпечення охорони здоров'я в Україні / Н. І. Карпишин // Фінанси України. – 2001. – № 10. – С. 145–151.
64. Карпишин Н. І. Фінансове забезпечення охорони здоров'я в реалізації державних функцій на ринку медичних послуг : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / Карпишин Наталія Іванівна. – Тернопіль, 2006. – 21 с.
65. Карпінський Б. А. Фінансова система : Навч. посіб. / Б. А. Карпінський, О. В. Герасименко. – Мін-во освіти і науки України, Львівський держ. фінансово-екон. ін-т. – К. : ЦНЛ, 2003. – 184 с.
66. Карпова Е. А. Финансово-инвестиционный механизм холдинга / Е. А. Карпова // Финансы и кредит. – 2007. – № 21. – С. 12–17.
67. Кельчевская Н. Р. Образовательно-промышленные группы как инструмент дополнительного финансирования высшего образования / Н. Р. Кельчевская, С. Л. Шкавро // Университетское управление. – 2005. – № 6 (39). – С. 61–65.
- Кириленко О. П. Місцеві фінанси : Навч. посіб. / О. П. Кириленко ; Мін-во освіти і науки України, Тернопільська академія н/г. – Тернопіль : Астон, 2004. – 192 с.

69. Кириченко О. Економіка освіти України: проблеми та перспективи реформування / О. Кириченко, Л. Паращенко // Вища школа. – 2008. – 2. – С. 46–52.
70. Кириченко О. Ефективне фінансування вищої освіти – шлях до конкурентної економіки і відкритого суспільства / О. Кириченко, С. М. Лаптев, Ю. Неговська // Вища школа. – 2007. – № 4. – С. 23–35.
71. Кісіль М. Деякі термінологічні та методологічні засади філософського аналізу якості вищої освіти / М. Кісіль // Наукові дослідження та методика викладання гуманітарних дисциплін. Збірка матеріалів науково-методичної конференції. – Івано-Франківськ : Факел. – 2007. – С. 11–18.
72. Клепко С. Ф. Освіта як сума національної ідеї [Електронний ресурс] / Всеукраїнська експертна мережа – Режим доступа : http://www.experts.in.ua/bazaanaliz/index.php?ELEMENT_ID=11311
73. Ковалюк О. М. Методологічні основи фінансового механізму / О. М. Ковалюк // Фінанси України. – 2003. – № 4. – С. 51–60.
74. Ковалюк О. М. Фінансовий механізм економіки України / О. М. Ковалюк // Фінанси України. – 2001. – № 9. – С. 22–29.
75. Коваль П. М. Фінансове забезпечення розвитку аграрної науки і вищої освіти : автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / Коваль Павло Миколайович. – Київ, 2004. – 20 с.
76. Ковальчук Г. С. Фінансовий механізм: проблеми і напрямки удосконалення / Г. С. Ковальчук, А. В. Осадчий // Актуальні проблеми та перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України. – С. 166–168.
77. Ковальчук С. В. Фінанси : Навч. посіб. / С. В. Ковальчук, І. В. Форкун. – Львів : Новий Світ – 2000, 2006. – 568 с.
78. Колісніченко Н. Альтернативні джерела фінансування вищої освіти: досвід США / Н. Колісніченко // Вісник Національної академії

- державного управління при Президентові України. – 2006. – № 1.
С. 320–326.
79. Кондрашова Л. Проблеми вищої школи у світлі Національної стратегії розвитку освіти України / Л. Кондрашова // Вища освіта України. – 2003. – № 1. – С. 39–44.
80. Кондрашова Т. М. Розробка і впровадження системи управління бюджетними коштами державних вищих навчальних закладів / Т. М. Кондрашова // Фінанси України. – 2004. – № 9. – С. 45–52.
81. Конох М. С. Проблеми освіти в контексті соціально-філософського аналізу : автореф. дис. на здобуття наук ступеня д-ра філософ. наук : спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / Конох Микола Семенович. – Київ, 2003. – 40 с.
82. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступа : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/ua/lsnmain.cgi?nreg=254%EA%2F96%2D%E2%F0>
83. Корольов Б. Недержавний сектор освіти в Україні: проблеми становлення і розвитку / Б. Корольов // Вища освіта України. – 2003. – № 1. – С. 8–15.
84. Корчагова А. А. Оцінка конкурентоспособности вуза / А. А. Корчагова // Маркетинг в России и за рубежом. – 2007. – № 5. – С. 48–55.
85. Кратт О. А. Характер розвитку вітчизняної та закордонних сфер вищої освіти / О. А. Кратт, Л. Г. Деєва // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 6. – С. 89–96.
86. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. / В. Г. Кремень. – К. : Грамота, 2005. – 448 с.
87. Кремень В. Г. Становлення національної системи вищої освіти в Україні у контексті загальної тенденції цивілізованого розвитку / В. Г. Кремень // Інформаційний вісник. Вища освіта. – 2000. – № 1. – С. 3–8.
88. Крупка М. І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України : (Монографія) / М. І. Крупка ; Мін-во освіти і

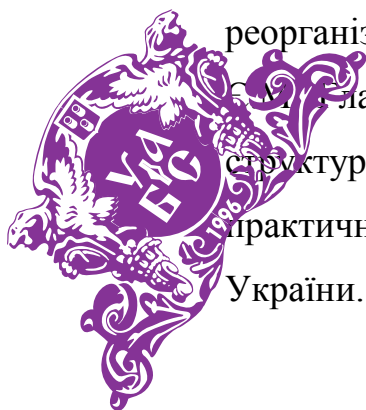
- науки України, Львівський нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів : ЛІСУ ім. І. Франка, 2001. – 608 с.
89. Кудряшов В. П. Фінанси : Навч. посіб. / В. П. Кудряшов. – Харків : Олді-плюс, 2002. – 352 с.
90. Кузьменко Ю. Законодавство про вищі навчальні заклади та його місце в законодавстві України / Ю. Кузьменко // Право України. – 2007. – № 11. – С. 130–135.
91. Культурология: энциклопедический словарь / укл. К. М. Хоруженко. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1997. – 640 с.
92. Кучма Р. Фінансовий механізм системи вищої освіти / Р. Кучма // Вища освіта України. – 2002. – № 4. – С. 57–60.
93. Лисенко Ю. Перебудова фінансування в державному ВНЗ / Ю. Лисенко, В. Андрієнко // Економіка України. – 2002. – № 5. – С. 68–76.
94. Лободіна З. М. Перспективи джерел фінансування підприємницької діяльності в галузі охорони здоров'я / З. М. Лободіна // Вісник. – Львів, 2005. – № 6. – С. 326–332.
95. Лободіна З. М. Форми та методи фінансового забезпечення закладів охорони здоров'я дітей. [Електронний ресурс] / Тернопільський державний економічний університет. – Режим доступу : http://www.gisnema.com/2._SND_2007/Economics/19165.doc.htm.
96. Лукина Е. Л. Интегральный стратегический анализ деятельности технического ВУЗа / Е. Л. Лукина // Стратегическое управление в ВУЗе. 2006. – № 6. – С. 21–26.
97. Любич О. О. Один з підходів до формування алгоритму системи підтримки прийняття рішень в системі управління державними фінансами / О. О. Любич // Формування ринкових відносин в Україні. – 2002. – № 8. – С. 3–10.
98. Ляшенко Л. Освіта XXI століття: тенденції професіоналізації / Л. Ляшенко // Вища освіта України. – 2002. – № 1. – С. 83–89.

99. Львовичкін С. В. Фінансовий механізм макроекономічного регулювання / С. В. Львовичкін // Фінанси України. – 2000. – № 12. – С. 25–34.
100. Мазак А. В. Управління освітньою галуззю в умовах становлення громадянського суспільства в Україні: регіональний аспект : автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. екон. наук : спец. 05.00.02 «Механізми державного управління» / Мазак Андрій Вальдемарович. – Київ, 2005. – 20 с.
101. Мазур Ю. В. Моніторинг вищої освіти в засезі ченні ефективного управління галуззю / Ю. В. Мазур // Статистика України. – 2007. – № 2. – С. 9–13.
102. Мазур Ю. В. Організаційно-методичні засади моніторингу якості вищої освіти / Ю. В. Мазур // Статистика України. – 2007. – № 4. – С. 20–25.
103. Матицина Г. Актуальні проблеми функціонування вищих навчальних закладів України в умовах ринкової економіки / Г. Матицина // Економіст. – 2006. – № 4. – С. 25–26.
104. Михаць С. О. Роль освіти як фактора економічного зростання в умовах перехідної економіки : автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. екон. наук : спец. 08.01.01 – «Економічна теорія» / Михаць Святослав Орестович. – Київ, 2004. – 20 с.
105. Модели финансирования вузов: анализ и оценка [Беляков С. А., Заборовская А. С., Клячко Т. Л., Озерова Н. Б., Полушкина Е. А., Королева Н. Б.]; под ред. С. А. Белякова. – М. : ИЭПП, 2005. – 282 с.
106. Музиченко А. О. Методи оптимізації структури фінансових ресурсів / А. О. Музиченко // Економіка. Фінанси. Право. – 2005. – № 6. – С. 12–16.
107. Ніколаєнко С. Вища освіта і наука – найважливіші сфери відповідальності громадянського суспільства та основа інноваційного розвитку [Текст] / С. Ніколаєнко // Вища школа. – 2005. – № 1. – С. 13–

108. Ніколаєнко С. Рейтингові системи – складові національного моніторингу якості вищої освіти / С. Ніколаєнко // Вища школа. – 2007. – № 4. – С. 3–15.
109. Опарін В. М. Фінанси. (Загальна теорія) : Навч. посіб. / В. М. Опарін; Мін-во освіти і науки України, КНЕУ. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К. : [б. и.], 2002. – 240 с.
110. Опарін В. Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти) : (Монографія) / В. Опарін ; вид. 2-ге, без змін. – К. : КНЕУ, 2006. – 240 с.
111. Пасічник Ю. В. Бюджетна система : Навч. посіб. / Ю. В. Пасічник. – 2-ге вид., перероб. та доп. – К. : Знання, 2008. – 675 с.
112. Патора Р. Ринок освіти в системі кадрового забезпечення стратегічного розвитку країни : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : спец. 08.09.01 «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика» / Патора Рема. – Львів, 2002. – 40 с.
113. Пахотін К. Якість освіти – інтелектуальне обличчя держави / К. Пахотін // Вища освіта України. – 2005. – № 4. – С. 112–118.
114. Пестунов М. А. Финансовый механизм инновационного развития экономики предприятия / М. А. Пестунов // Финансы и кредит. – 2008. – № 24. – С. 43–48.
115. Підвищення ефективності вищої освіти – визначальний чинник зростання соціально-економічного потенціалу держави // За сільськогосподарські кадри. Газета Національного аграрного університету. – 2006. – Спецвипуск. – С. 1–10.
116. Підвищення конкурентоспроможності підприємств шляхом реорганізації структури управління / І.Л. Сазонець, О.В.Тимошенко, С.М. Глазирін // Проблеми розвитку підприємств і нових економічних структур в сучасних умовах : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції / Інститут економіки промисловості НАН України. – Донецьк, 2004. – С. 181–183.

117. Плахотнікова Л. О. Економічні умови реформування вищої освіти в період трансформації економіки України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.09.01 «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика» / Плахотнікова Лориса Олександрівна. – Київ, 2006. – 20 с.
118. Плахотнікова Л. О. Економічні умови реформування вищої освіти в період трансформації економіки України / Л. О. Плахотнікова // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – № 2. – С. 128–133.
119. Плахотнікова Л. О. Удосконалення умов фінансування вищої освіти як основного чинника підготовки фахівців / Л. О. Плахотнікова // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – № 1. – С. 141–146.
120. Плікус І. Й. Особливості функціонування фінансового механізму підприємств / І. Й. Плікус, Ю. Слободник // Економіка. Фінанси. Право. – 2003. – № 4. – С. 18–23.
121. Показники розвитку вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації за результатами діяльності у 2007 році : тематичний збірник / Мін-во освіти і науки України : укл. В. Д. Шинкарук, О. А. Барабаш, Я. Я. Болюбаш, В. Г. Голоч, М. М. Фоменко, Л. Л. Чимбай, М. І. Шараєвська, В. А. Змкозій. – Київ : Міністерство освіти та науки України, 2008. – 14 с.
122. Порядок надання цільових пільгових державних кредитів для здобуття вищої освіти [Електронний ресурс] / Харківська обласна Державна адміністрація. Головне управління освіти і науки. – Режим доступу : <http://www.kharkivoda.gov.ua/osvita/show.php?page=5271>.
123. Поступна О. В. Нормативно-правове забезпечення вищої освіти в Україні в контексті європейської інтеграції [Електронний ресурс] / Харківська обласна Державна адміністрація. Головне управління освіти і науки. – Режим доступу : <http://www.nbuuv.gov.ua/e-journals/DeBu/2007-2/doc/5/06.pdf>.

124. Приходько В. Ранжування ВНЗ як інструмент державно-громадського управління якістю вищої освіти / В. Приходько, С. Шевченко // Вища школа. – 2008. – № 7. – С. 33–44.
125. Про вищу освіту : Закон України від 17.01.2002 № 2994-III [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2994-14>
126. Про затвердження Порядку здійснення державного контролю за діяльністю навчальних закладів : Наказ Міністерства освіти і науки України від 25.01.2008 р. № 34 [Електронний ресурс] / Міністерство освіти і науки України. Режим доступа : http://mon.gov.ua/reg_pol/topic/inf/reg_2008.doc.
127. Про затвердження Порядку складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ : постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2002 № 228 [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України. – Режим доступа : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=228-2002-%EF>.
128. Про ліцензування діяльності з надання освітніх послуг : постанова Кабінету Міністрів України від 8 серпня 2007 р. № 1019 [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України. – Режим доступа : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1380-2003-%EF>.
129. Про ліцензування певних видів господарської діяльності : Закон України від 01.06.2000 № 1775-III [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступа : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1775-14>.
130. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 13.12.1991 № 1977-XII [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступа : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1977-14>.
131. Про Національну доктрину розвитку освіти : указ Президента України від 17.04.2002 № 347/2002 [Електронний ресурс] / Президент України. –

Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=347%2F2002>.

132. Про освіту : Закон України від 23.05.1991 № 1060-XII [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1060-12>.
133. Про підсумки розвитку загальної середньої освіти та дитячої освіти у 2007-2008 навчальному році та завдання на 2008-2009 навчальний рік. Інформаційно-аналітичні матеріали до підсумкової конференції МОН України // Освіта України. – 2008. – № 61-62 (946). – С. 1-26.
134. Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків : Закон України від 16.07.1999 № 991-XIV [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=991-14>.
135. Радченко О. Державне регулювання розвитку приватного сектора системи освіти України: сучасний стан дослідження проблеми / О. Радченко // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2005. – № 2. – С. 445–454.
136. Рейтинг МОНУ 2007. Ранжування університетів - крок до відкритості та прозорості вищої освіти [Електронний ресурс] / Освітній портал. – Режим доступу : <http://www.osvita.org.ua/abitur/entrance/ratings/19.html>
137. Романенко О. П. Фінанси : підручник / О. П. Романенко ; Мін-во освіти і науки України, Укр. фінансово-економічний ін-т. – 3-є вид. стереот. – К. : ЦНЛ, 2005. – 312 с.
138. Романенко О. П. Фінанси : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни. – 2-ге вид., перероб. і доп. / О. П. Романенко, С. Я. Огородник, М. С. Зязюн, А. А. Славкова. – К.: КНЕУ, 2003. – 387 с.
139. Саліта С.Я. Фінансове забезпечення вищої освіти: (Монографія) / Саліта С.Я., Гельман В.М. – Запоріжжя: ЗЦНТЕІ, 2007. – 252 с.

140. Сафонова В. Вища освіта в Україні: необхідність передбачення основних напрямків її розвитку / В. Сафонова // Вища освіта України. – 2003. – № 2. – С. 41–46.
141. Система управління в секторе вищого образования: управительный анализ и возможные варианты стратегии для Российской Федерации [Електронний ресурс] / Всемирный банк. – Режим доступа : <http://aeer.ru/winn/documents/analit.doc>.
142. Скубашевська О. Необхідність і реалії інноваційного розвитку освіти / О. Скубашевська // Вища освіта України. – 2007. – № 4. – С. 30–38.
143. Слав`юк Р. А. Фінанси підприємств : Навч. посіб. / Р. А. Слав`юк. – 3-є вид., доп. і перероб. – К. : ЦУЛ, 2002. – 460 с.
144. Слободяник Ю. Б. Фінансовий механізм функціонування підприємств пасажирського автотранспорту в зручних умовах : (Монографія) / Ю. Б. Слободяник. – Суми : УАБС ІЗУ, 2007. – 162 с.
145. Словарь-справочник современного общего образования: акмеологические, валеологические и экологические тайны / [З. И. Тюмасаева, Е. Н. Богданов, Ч. П. Щербак] – СПб. : Питер, 2004. – 464 с.
146. Сокиринська І. Г. Діагностика фінансового забезпечення діяльності підприємства / І. Г. Сокиринська // Фінанси України. – 2003. – № 1. – С. 88–96.
147. Старовойт І. Політика і стратегія оновлення вищої освіти в Україні / І. Старовойт, Г. Мельниченко // Вища школа. – 2008. – № 3. – С. 19–24.
148. Статистична інформація [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України. – Режим доступа : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
149. Стеців Л. П. Фінанси : Навч. посіб. / Л. П. Стеців, О. І. Копилюк. – К. : Знання, 2007. – 235 с.
150. Стецюк П. А. Економічна суть фінансових ресурсів / П. А. Стецюк // Фінанси України. – 2007. – № 1. – С. 129–144.

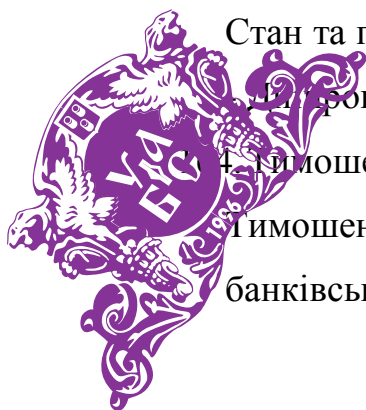

151. Сысоева Е. Ф. Финансовые ресурсы и капитал организации: воспроизводственный подход / Е. Ф. Сысоева // Финансы и кредит. – 2007. – № 21. – С. 6–12.
152. Табачник Д. Стан та перспективи розвитку освіти в Україні у контексті євроінтеграції / Д. Табачник // Вища школа. – 2004. – № 4. – С. 3–22.
153. Тимошенко О. В. Формування системи факторів конкурентоспроможності вищого навчального закладу / О. В. Тимошенко // Держава та регіони : науково-виробничий журнал / Гуманітарний університет «ЗІДМУ». – Закарпаття, 2003. – № 3. – С. 148–155.
154. Тимошенко О. В. Фінансовий механізм підтримки освіти, науки та інноваційної діяльності / Тимошенко О. В. // Міжнародна банківська конкуренція : теорія і практика, матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. – Суми : ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ», 2008. – С. 153–160.
155. Тимошенко О. В. Організаційний механізм забезпечення якості навчального процесу / М. І. Верхоглядова, І. Л. Сазонець, О. В. Тимошенко // Економіка: проблеми теорії та практики. Зб. наук. праць. – Дніпропетровськ, 2004. – Вип. 190. – Т. 2. – С. 324–336.
156. Тимошенко О. В. Особливості реалізації фінансового механізму системи вищої освіти України / О. В. Тимошенко // Економічний вісник Національного гуманітарного університету. – 2009. – №1 (25). – С.123–130.
157. Тимошенко О. В. Актуальні питання фінансування наукової діяльності у вищих навчальних закладах України / О. В. Тимошенко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник наукових праць / ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ». – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – Вип. 25. – С. 239–246.
158. Тимошенко О. В. Формування напрямів маркетингової діяльності вищого навчального закладу / О. В. Тимошенко // Держава та регіони :

Науково-виробничий журнал / Гуманітарний університет «ЗІДНУ»
Запоріжжя, 2004 – № 6. – С. 272–275.

159. Тимошенко О. В. Фінансові аспекти конкурентоспроможності вищої освіти в Україні : монографія / О. В. Тимошенко, В. А. Федорова. – Дніпропетровськ : Пороги, 2008. – 392 с.
160. Тимошенко О. В. Аналіз досвіду розвитку міжнародних зв'язків навчальних закладів Придніпровського регіону / Н. І. Верхоглядова, О. В. Тимошенко // Проблеми європейської та євроатлантичної інтеграції України : освітній вимір : матеріали міжнародної науково-практичної конференції / Полтавський університет економічної кооперації України. – Полтава, 2004. – С. 40–42.
161. Тимошенко О. В. Передумови формування організаційно-економічного механізму забезпечення якості навчального процесу / Н. І. Верхоглядова, О. В. Тимошенко, О. М. Саченко // Матеріали регіонал. наук.-практ. конф. «Соціально-економічні проблеми регіонального розвитку» : збірник наукових та науково-методичних матеріалів. – Павлоград, 2004, – С. 54–62.
162. Тимошенко О. В. Економічні аспекти формування конкурентної стратегії підготовки фахівців / О. В. Тимошенко // Соціально-економічні проблеми регіонального розвитку : збірник наукових та науково-методичних матеріалів регіональної науково – практичної конференції / Західнодонецький інститут економіки і управління. – Павлоград, 2004. – С. 28.
163. Тимошенко О. В. Інтеграція вищої освіти України: співпраці ДНУ та ВНЗ Туреччини / Тимошенко О. В. // Українсько-турецькі відносини. Стан та перспективи розвитку : матеріали науково-практичного семінару Дніпропетровськ, 2007. – ДНУ, 2007. – С. 18–20.
164. Тимошенко О. В. Місце банку на ринку кредитування освітніх послуг / Тимошенко О. В., Притикіна О. Л. // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: матеріали X Всеукраїнської науково-

практичної конференції. – Суми : ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ», 2007. – Том 5. – С. 48–50.

165. Тимошенко О. В. Пенсійне забезпечення працівників освіти / Тимошенко О. В. // Механізм реформування пенсійної системи України в умовах трансформації світової економіки: матеріали науково-практичного семінару. – Дніпропетровськ, 2006. – ДНУ, 2006. – С. 28–29.
166. Тимошенко О. В. Фінансова стратегія підготовки фахівців в сучасних умовах / Тимошенко О. В. // Фінансові стратегії міжнародної конкурентоспроможності вищої освіти України: матеріали науково-практичного семінару. – Дніпропетровськ, 2006. – ДНУ, 2006. – С. 46.
167. Тимошенко О. В. Фінансові аспекти функціонування закладів вищої освіти в конкурентному середовищі / Тимошенко О. В. // Громадське суспільство України у площині економічного, правового, політичного та духовного розвитку: матеріали міжнародної науково-практичної конференції / Міжнародна академія управління персоналом. – Черкаси, 2006. – С. 117–119.
168. Тимошенко О. В. Фінансово-економічний механізм функціонування закладів вищої освіти / І. І. Верхоглядова, О. В. Тимошенко, І. Л. Сазонець // Сучасні технології вищої освіти : матеріали Третьої міжнародної науково-методичної конференції / науково-методичний центр вищої освіти Одеської державної академії холоду – Одеса, 2004. – С.56–57.
169. Тимошенко О. В. Фінансування науки в контексті переходу до економіки, що базується на знаннях/ Тимошенко О. В. // Управління інноваційним розвитком підприємств України в умовах світових інноваційних процесів: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених. – Дніпропетровськ, 2007. – ДНУ, 2007. – С. 94–96.

170. Товстиженко О. В. Забезпечення економічного зростання фонду грошових ресурсів і фінансове регулювання відтворювальних процесів / О. В. Товстиженко // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 12. – С. 57–62.
171. Тренев Н. Н. Управление финансами : Учебн. пособ. / Н. Н. Тренев. – М. : Финансы и статистика, 2000. – 496 с.
172. Тугай А. Вища школа: стан і перспективи / А. Тугай, В. Куценко, А. Гойко // Новый коллегіум. – 2000. – № 2. – С. 3–9.
173. Тульчинський Р. В. Фінансове забезпечення науково-технічної та інноваційної діяльності / Р. В. Тульчинський, О. О. Мезенцева // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – № 7–8. – С. 49–53.
174. Тюмасева З. И. Словарь-справочник современного общего образования: акмеологические, психологические и экологические тайны / Тюмасева З. И., Богданов Е. И., Цербак Н. П. – СПб : Питер, 2004. – 464 с.
175. Федулова Л. І. Вища освіта в національній інноваційній системі / Л. І. Федулова // Вища освіта України. – 2008. – № 1. – С. 9–18.
176. Финансы / ред. В. М. Водилова. – М. : Финансы и статистика, 1993. – 400 с.
177. Фінанси : навч. посіб. / ред. В. І. Оспіщев. – К. : Знання, 2006. – 415 с.
178. Фінанси : Підручник / ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. – К. : Знання, 2008. – 611 с.
179. Фінанси підприємств : підручник / ред. А. М. Поддєрьогін ; Мін-во освіти і науки України; КНЕУ. – 6-е вид., перероб. та доп. – К. : КНЕУ, 2006. – 552 с.
180. Фінансовий менеджмент : навч. посіб. / ред. Г. Г. Кірейцев ; Мін-во освіти і науки України. – 3-є вид., перероб. і доп. – К. : ЦНЛ, 2004. – 534 с.
181. Хандюк І. М. Фінансове забезпечення інноваційної діяльності / І. М. Хандюк // Проблеми науки. – 2004. – № 7. – С. 2–6.

182. Хачатурян С. В. Сутність фінансових ресурсів та їх класифікація / С. В. Хачатурян // Фінанси України. – 2003. – № 4. – С. 77–82.
183. Хотинская Г. И. Финансовый менеджмент в системе высшей школы. Особенности, проблемы и пути совершенствования / Г. И. Хотинская, В. А. Тупчиенко // Финансовый менеджмент. – 2002. – № 6. – С. 35–46.
184. Хюфнер К. Управління та фінансування вищої освіти в Німеччині / К. Хюфнер // Вища школа. – 2005. – № 6. – С. 97–118.
185. Череп А. В. Удосконалення управління фінансовими ресурсами з метою підвищення результативності діяльності суб'єктів господарювання / А. В. Череп // Формування банкових відносин в Україні. – 2005. – № 7. – С. 44–48.
186. Чугунов І. Я. Бюджетний механізм регулювання економічного розвитку : монографія / І. Я. Чугунов; Мін-во фінансів України, Науково-дослідний фінансовий ін-т. – К.: Ніос, 2003. – 488 с.
187. Шаварина М. П. Проблеми фінансів вищих закладів освіти / М. П. Шаварина // Фінанси України. – 2000. – № 4. – С. 27–31.
188. Шинкарук В. Основні напрями модернізації структури вищої освіти України / В. Шинкарук // Вища школа. – 2007. – № 5. – С. 3–17.
189. Шишковська Ф. Фінансова підтримка розвитку підприємництва в Україні / В. Шишковська // Вища освіта України. – 2002. – № 4. – С. 53–57.
190. Юркевич О. М. Фінансове забезпечення науково – технічної інноваційної діяльності / О. М. Юркевич // Фінанси України. – 2004. – № 6. – С. 106–113.
191. Юркевич О. М. Фінансовий механізм сприяння розвитку інноваційної діяльності / О. М. Юркевич // Формування ринкових відносин в Україні. – 2004. – № 9. – С. 19–23.
2. Дрищенко Л. М. Організаційно-економічні механізми державного управління вищою освітою в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.03 «Економіка та управління

національним господарством» / Яременко Людмила Михайлівна. Київ 2008. – 20 с.

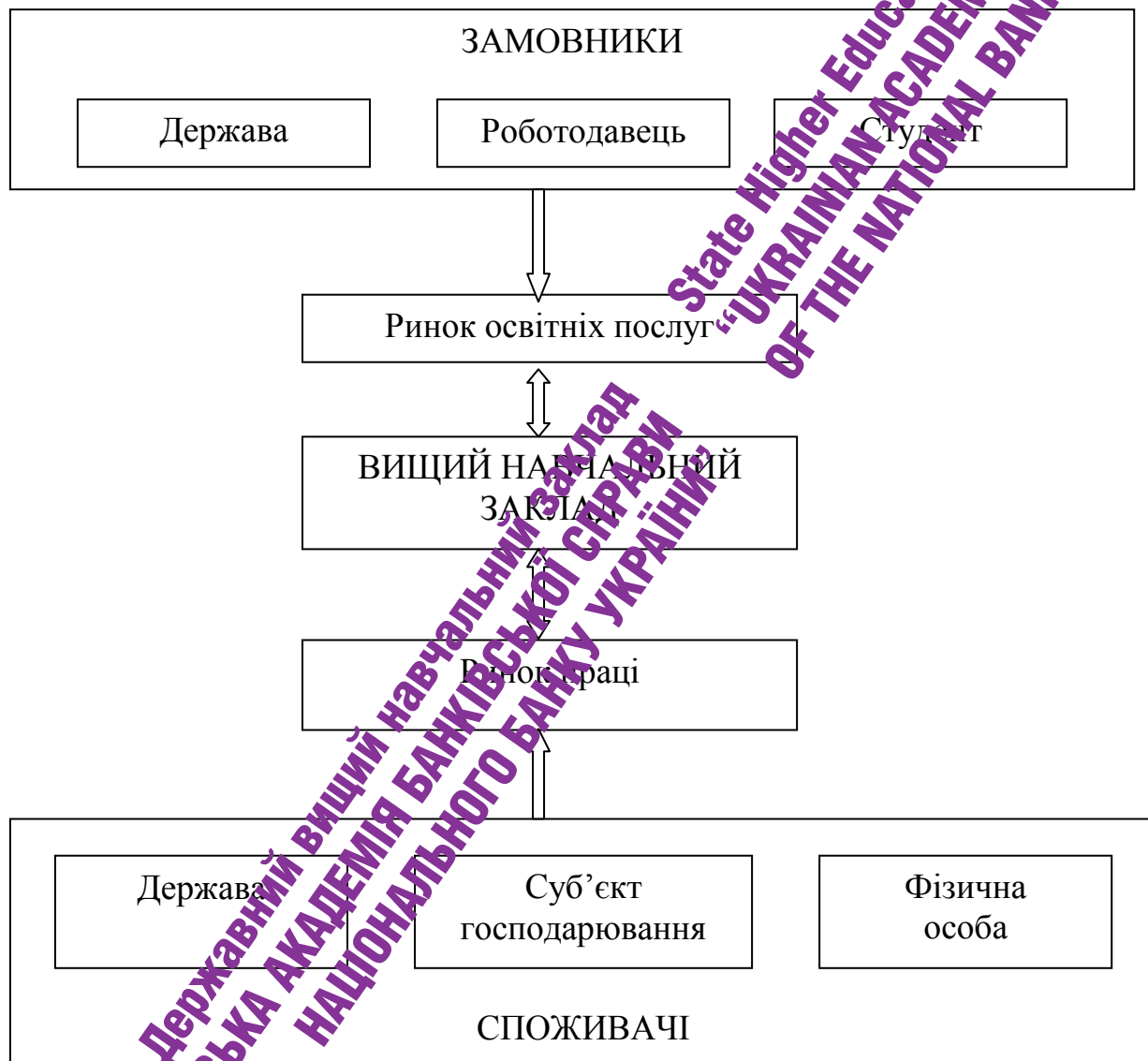
193. Freedom in the World 2006. Table of Independent Countries: Comparative Measures of Freedom [Електронний ресурс] / Freedom House; Annual Global Survey of Political Rights and Civil Liberties. – Режим доступа : <http://www.freedomhouse.org/uploads/pdf/Charts2006.pdf>.
194. Human Development Report 2005. International cooperation at a crossroads: Aid, trade and security in an unequal world. Table 1. Human development index [Електронний ресурс] / United Nations Development Programme. – Режим доступа : http://hdr.undp.org/en/media/hdr_2005_slides_en.pdf.
195. Index of Economic Freedom 2006. The Heritage Foundation [Електронний ресурс] / Wall Street Journal. – Режим доступа : <http://cf.heritage.org/index/indexoffreedom.cfm>.
196. Lewis, Darrell R. Private higher education in transition countries = Приватна вища освіта в перехідних країнах : [монографія] / Darrell R. Lewis, Darwin Hendel, Alexander Demyanchuk. – К. : Києво-Могилянська академія, 2003. – 97 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Механізм взаємодії замовників та споживачів освітніх послуг

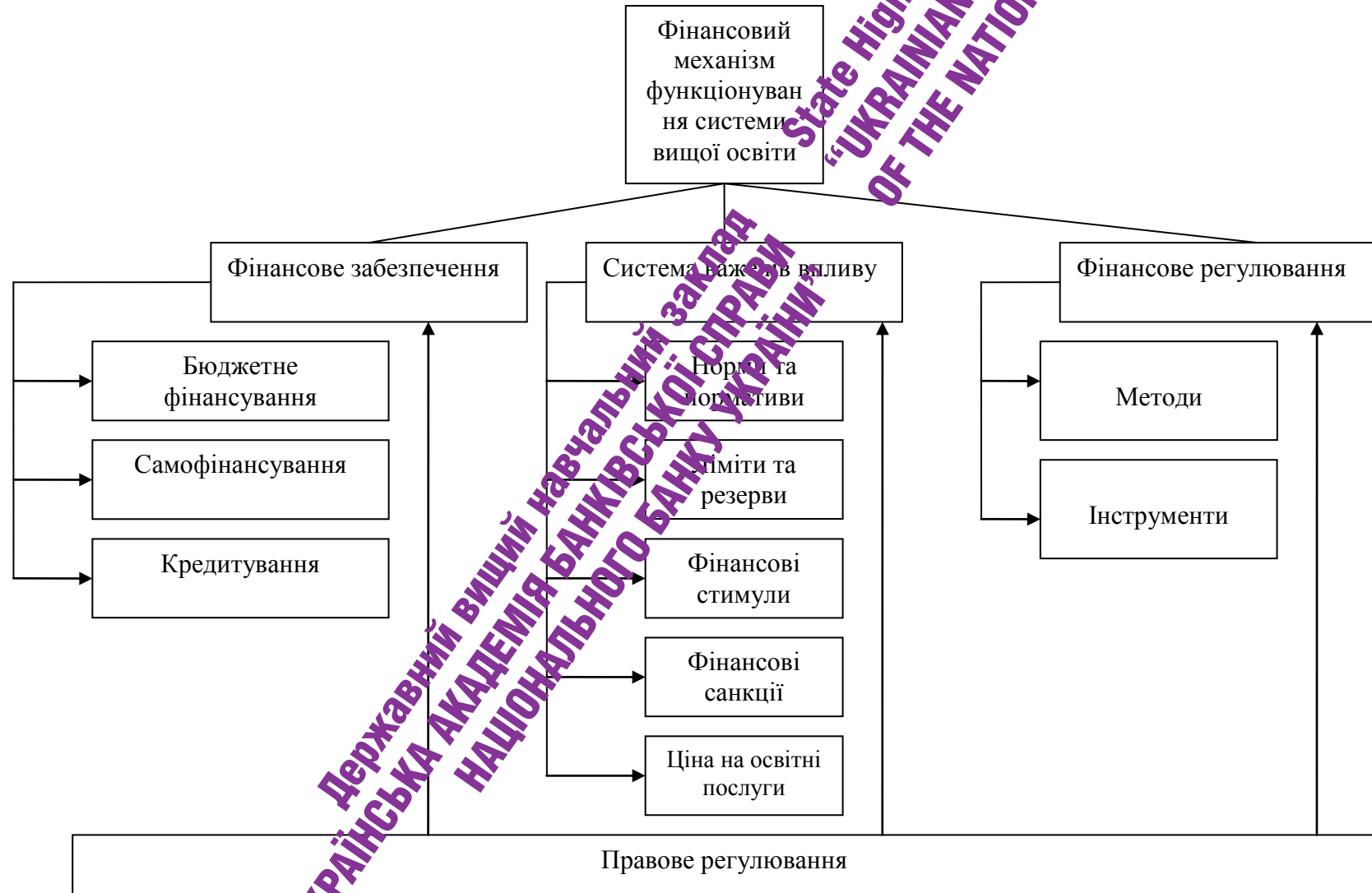

Додаток Б
Основні показники діяльності системи вищої освіти в Україні за 1990-2008 рр.

Показники	Навчальні роки																		
	1990/ 1991	1991/ 1992	1992/ 1993	1993/ 1994	1994/ 1995	1995/ 1996	1996/ 1997	1997/ 1998	1998/ 1999	1999/ 2000	2000/ 2001	2001/ 2002	2002/ 2003	2003/ 2004	2004/ 2005	2005/ 2006	2006/ 2007	2007/ 2008	
Кількість вищих навчальних закладів, всього:	891	910	911	913	1010	1037	1064	940	951	971	993	997	1009	966	951	920	904		
в тому числі:	742	754	753	754	778	782	790	660	653	658	664	665	667	670	619	606	570	553	
- за рівнями акредитації, із них:																			
I-II рівнів акредитації																			
III-IV рівнів акредитації	149	156	158	159	232	255	274	298	298	313	315	318	330	339	347	345	350	351	
- за формами власності:																			
державна, комунальна	-	-	-	-	-	927	937	898	898	809	816	812	822	821	764	749	721	702	
приватна	-	-	-	-	-	111	117	112	153	162	163	171	175	188	202	202	199	202	
Кількість студентів у закладах всього, тис. чол.	1638,3	1615,4	1574,7	1509,9	1533,5	1540,5	1719,1	1636,4	1714,0	1789,1	1930,9	2109,3	2269,8	2436,7	2575,2	2709,1	2786,6	2813,8	
Чисельність студентів у розрахунку на 10,0 тис. населення	н/д	310	302	290	290	300	309	324	343	359	392	431	473	512	545	578	597	606	

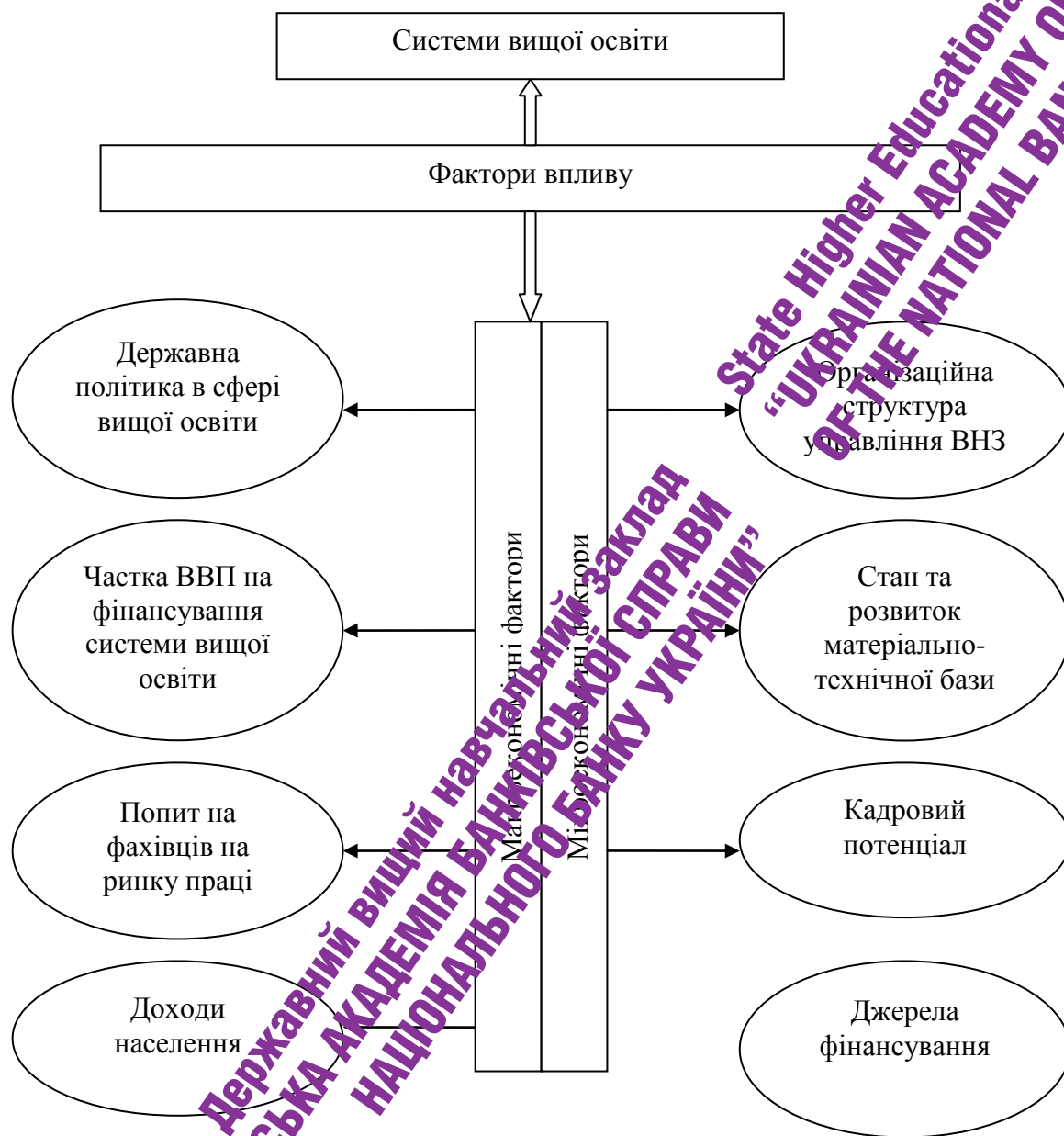

Додаток Д Узагальнюючий підхід до побудови фінансового механізму функціонування системи вищої освіти

Додаток В

Фактори що впливають на функціонування системи вищої освіти

Додаток Е

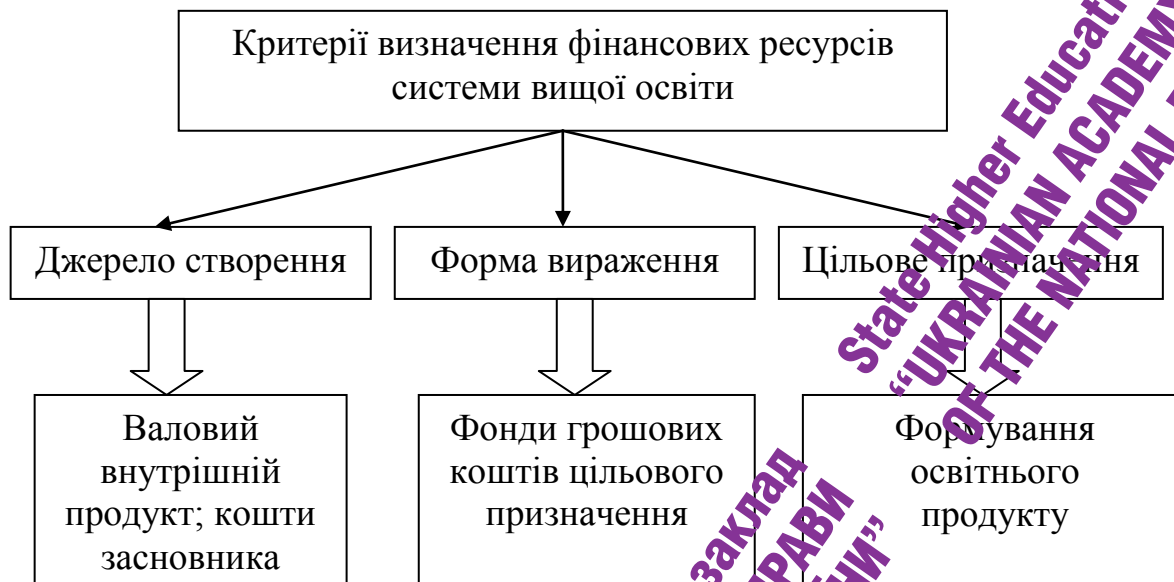
Методичні підходи щодо визначення сутності категорії
«фінансові ресурси»

Автор	Визначення
Фінансово-кредитний словник, 1985 р.	сукупність фондів грошових коштів, що перебувають у розпорядженні держави, підприємств, організацій; створюються в процесі розподілу і перерозподілу сукупного суспільного продукту і національного доходу <i>кн. Форкун</i>
Бірман О.М.	виражена в грошових коштах частина національного доходу, сконцентрована безпосередньо в державі чи підприємствах для використання на цілі розширеного відтворення і на загальнодержавні потреби [49]
Коробов М.Я.	централізовані й децентралізовані грошові фонди цільового призначення, які формуються в процесі розподілу й перерозподілу національного багатства, сукупного суспільного продукту і національного доходу й призначаються для використання відповідно із завданнями соціально-економічного розвитку суспільства та окремих підприємств [29]
Загородній А.Г.	сукупність коштів, що є в розпорядженні держави та суб'єктів господарювання [32]
Родіонова В.М.	грошові доходи і нагромадження, які перебувають у розпорядженні суб'єкта господарювання і призначені для виконання фінансових зобов'язань, здійснення витрат на розширене відтворення та економічного стимулювання граючих (роб д)
Ковальчук С.В., Форкун І.В.	грошові кошти господарюючого суб'єкта, які є сукупністю власних, запозичених та залучених грошових доходів та надходжень підприємства і призначені для забезпечення безперервності процесу розширеного відтворення й виконання інших поточних та довгострокових фінансових зобов'язань підприємства <i>кн</i>
Романенко О.Р.	акумульовані підприємством грошові кошти з різних джерел, які надходять у господарський обіг і призначені для покриття його потреб <i>кн</i>
Опарін В.М.	сума коштів, спрямованих в основні та оборотні засоби підприємства. Це авансові кошти, що вкладаються в оборот і мають обов'язково повернутись <i>кн, фінанс сист укр</i>
Балабанов А.І., Балабанов І.Т.	грошові кошти, що є у розпорядженні суб'єкта господарювання <i>кн, фінанс сист укр</i>
Пройда-Носик Н.Н., Грабарчук С.С.	сукупність грошових ресурсів, які підприємство змогло залучити й утримати в своєму обороті на певну дату, зокрема, на кінець року <i>кн, фінанс сист укр</i>
Поддєрьогін А.М.	грошові фонди та частина грошових коштів, яка використовується в нефондовій формі <i>кн, фінанс сист укр</i>
Василик О.Д.	грошові накопичення і доходи, що створюються в процесі розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту й зосереджуються у відповідних фондах для забезпечення безперервності розширеного відтворення та задоволення інших суспільних потреб <i>теор фін</i>
Сенчагов О.К.	сукупність грошових нагромаджень, амортизаційних відрахувань та інших грошових засобів, які формуються в процесі створення, розподілу і перерозподілу сукупного суспільного продукту є фінансовими ресурсами народного господарства (роб д)

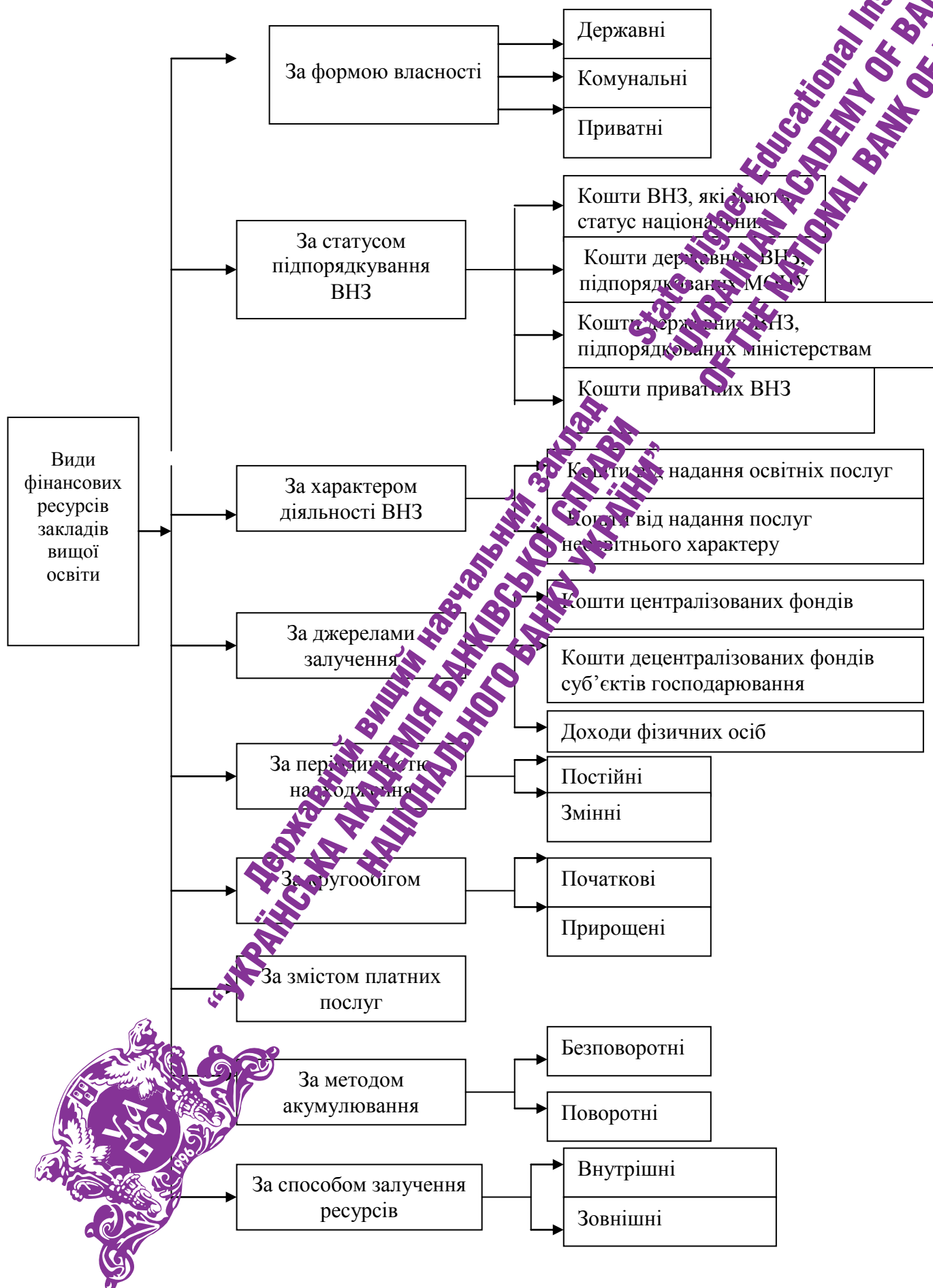
Додаток Ж

Критерії визначення категорії
«фінансові ресурси системи вищої освіти»

Додаток 3

Класифікація фінансових ресурсів закладів вищої освіти

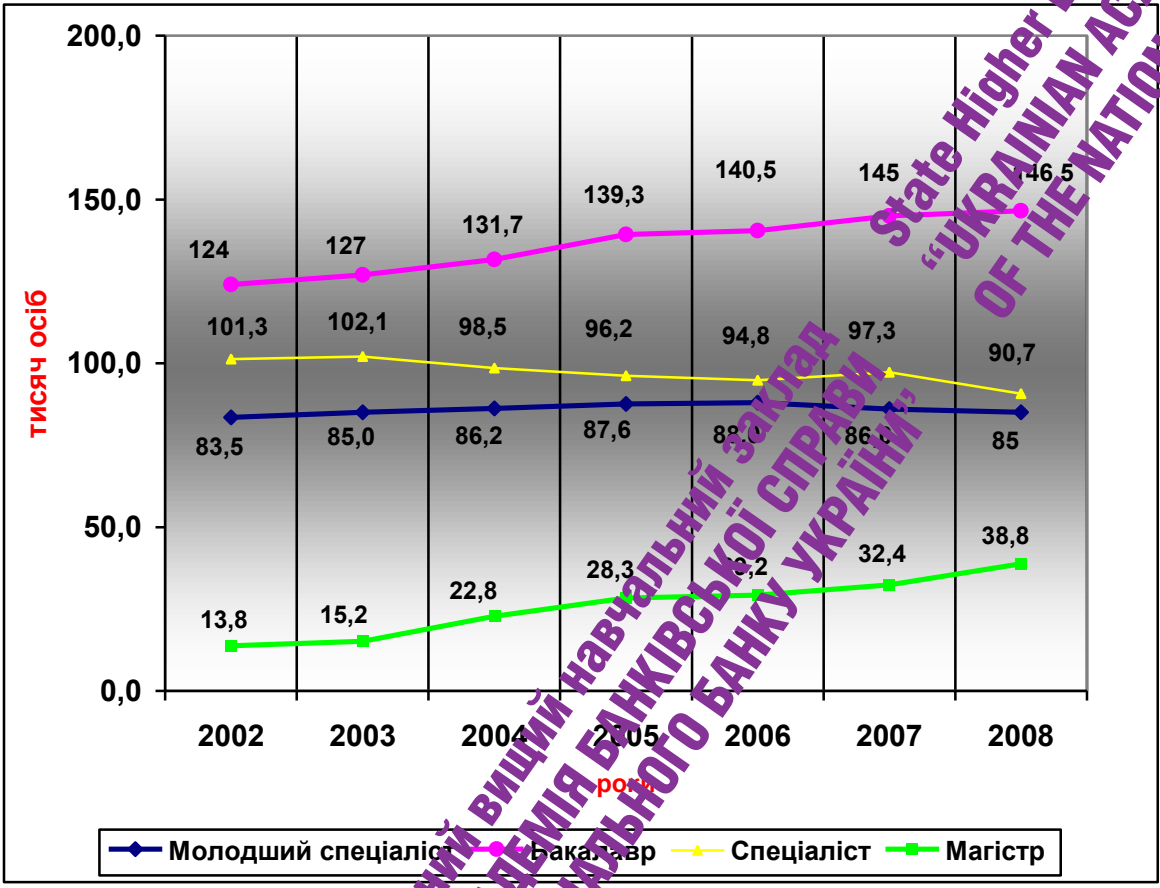
Додаток К
Динаміка численності студентів вищих навчальних закладів України за 1995 – 2008 рр.

Показники	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/2000	2000/01	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08
Чисельність студентів – всього, осіб у тому числі:	1540498	1571858	1636344	1713986	1789051	1930945	2109314	2269744	2436748	2575192	2709161	2786582	2813798
на відділеннях:													
- денне	1071895	1104699	1132364	1166639	1195681	1302987	1444166	1423235	1498552	1553053	1607243	1635395	1627334
- вечірне	41189	33536	24293	18187	14009	14322	15672	16227	16496	16221	12322	11511	10682
- заочне	427414	433623	479687	529160	579361	626525	749476	830305	921700	1005918	1089596	1139676	1175782
за формами власності ВНЗ:													
- державна, комунальна	1469419	1487363	1535885	1588759	1649823	1770859	1911369	2031667	2146990	2225733	2310052	2359675	2380385
- приватна	71079	84495	100459	12523	14323	160086	197945	238100	289758	349459	399109	426907	433413
за рівнями акредитації:													
- I-II рівні	617660	595000	526400	503700	503651	528041	561265	582855	592917	548466	505331	468029	441336
- III-IV рівні	922838	976900	1109944	1210286	1285400	1402904	1548049	1686912	1843831	2026726	2203830	2318553	2372462

Додаток Л

Формування обсягів державного замовлення на підготовку фахівців за освітньо-кваліфікаційними рівнями
(відповідно до постанов Кабінету Міністрів України)

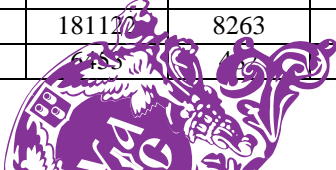
Додаток М
Чисельність студентів ВНЗ за сферою управління міністерств (відомств)

Показники	2005/06	2006/07	2007/08
Україна всього у тому числі	2709161	2786082	2813798
Міністерство аграрної політики України	225225	223457	224545
Міністерство освіти і науки України	1584250	1610870	1621175
Міністерство України у справах молоді та спорту	10741	11586	12292
Міністерство оборони України	10241	8897	5416
Державний комітет лісового господарства України	7371	7257	6964
Міністерство праці та соціальної політики України	3375	3741	4038
Міністерство культури і туризму України	35285	31429	29718
Українська державна будівельна корпорація «Укрбуд»	12945	13166	13119
Міністерство охорони здоров'я України	92533	88068	86698
Міністерство транспорту України	72571	74353	77961
Міністерство внутрішніх справ України	54388	62756	65078
Служба безпеки України	1371	1416	1553
Інші	199543	222680	231828
Приватні вищі навчальні заклади	399109	426907	433413

Додаток Н
Чисельність студентів ВНЗ за джерелами фінансування їх навчання за регіонами

Показники	2005/06				2006/07				2007/08			
	за рахунок				за рахунок				за рахунок			
	державний бюджет	місцевий бюджет	центральних органів влади, юридичних осіб	фізичних осіб	державний бюджет	місцевий бюджет	центральних органів влади, юридичних осіб	фізичних осіб	державний бюджет	місцевий бюджет	центральних органів влади, юридичних осіб	фізичних осіб
Україна	940554	84169	19481	1664957	958601	22221	27458	1712302	968030	90511	13227	1742030
АР Крим	11577	8044	401	44511	12716	854	83	48797	12629	8780	8	49600
Вінницька	20494	4091	11	32969	20534	409	8	32901	20759	4685	10	33507
Волинська	12215	2755	70	19740	11581	381	52	21002	12283	2982	44	21661
Дніпропетровська	82606	4589	2152	99502	79633	553	2196	105291	81130	5679	2046	104479
Донецька	80221	3285	1257	132346	81457	3068	1757	107668	82696	3270	1140	127413
Житомирська	15588	3042	453	32199	19177	999	304	32548	16150	3191	292	30274
Закарпатська	11763	1289	51	13977	12211	1228	38	14851	13068	943	24	14998
Запорізька	30399	2311	105	69510	2614	2753	108	71151	29872	2694	148	81053
Івано-Франківська	17650	1876	100	40811	15186	1880	11	41873	18206	1982	-	41053
Київська	14240	2382	119	23450	15066	2455	32	23157	15379	2478	28	23540
Кіровоградська	12103	2137	212	18391	1230	2109	147	18241	12288	2167	172	18339
Луганська	27493	2562	830	43349	4141	2571	682	76689	40278	2513	359	75815
Львівська	16110	4107	720	87633	69486	4196	716	90185	68964	4842	507	91294
Миколаївська	16617	2600	51	24355	16793	2588	15	25444	17793	2575	16	25130
Одеська	57535	3957	3318	7504	58145	3452	173	85248	58325	3765	253	87690
Полтавська	21384	2212	65	4873	21952	2420	639	51809	21561	2551	479	50741
Рівненська	16654	1815	59	3355	17407	1865	151	36588	18023	2123	157	37437
Сумська	18716	2462	437	3228	18670	2701	10222	34051	18547	2505	171	40746
Тернопільська	18743	3891	4	44259	18544	4194	4	41396	17217	4079	3	41147
Харківська	109515	4781	2074	169851	109845	5032	1778	170841	108808	5226	1379	176158
Херсонська	15700	1804	55	27118	15817	1754	34	27389	16252	1463	9	25502
Хмельницька	15412	3684	31	31208	15941	3697	57	32861	17910	3702	46	33536
Черкаська	18833	2418	55	35863	19580	2485	61	35948	20727	2994	95	35696
Чернівецька	14741	1397	18	23185	14486	1541	19	23617	13591	1592	23	23224
Чернігівська	15826	1933	26	24289	15354	2568	27	22639	15084	2031	1	20830
м. Київ	181127	8263	6200	375156	189116	8468	7896	404569	193537	9063	5689	419318
м. Севастополь	6155	29		13387	6586	568	148	12418	6953	636	128	11949

Додаток П

**Спільні науково-навчальні структури вищих навчальних закладів та НАН України
(на прикладі класичних університетів)**

Класичні університети на базі яких створено спільну структуру	Наукові установи Національної академії наук України, спільно з якими створено структуру	Спільна науково-навчальна структура
Волинський державний університет ім. Лесі Українки	Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України	Волинський науково-дослідний центр вивчення творчості Лесі Українки
Дніпропетровський національний університет ім. Олеса Гончара	Інститут прикладної математики і механіки НАН України	Лабораторія оптимізації наближень багаточленами та сплайнами у складі відділу теорії функцій Інституту прикладної математики і механіки НАН України
Донецький національний університет	Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України	Науковий центр стусознавчих досліджень
Національний університет «Львівська політехніка»	Фізико-механічний інститут ім. Г.С. Кіпченка НАН України, Інститут прикладних проблем механіки і математики ім. П.С. Пидстригача НАН України	Науково навчальний комплекс з інженерної механіки
Ніжинський державний університет ім. М.В. Гоголя	Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України	Центр координації наукових досліджень
Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля МОН України	Центр досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України	Спільний відділ історії техніки Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля МОН України та Центру досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України
	Інститут фізики НАН України	Спільний філіал Інституту фізики НАН України та Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля
	Інститут фізико-органічної хімії і вуглехімії ім. Л.М. Липинського НАН України	Спільний філіал
	Інститут транспортних систем і технологій НАН України	Спільний філіал
Херсонський державний університет	Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України	Науковий осередок з питань вивчення писемних джерел з історії південного регіону України Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України при кафедрі історії України історичного факультету Херсонського державного університету

Додаток Р

Показники фінансування наукової діяльності вищих навчальних закладів з Державного бюджету України за 2007 рік (за фактичними видатками)

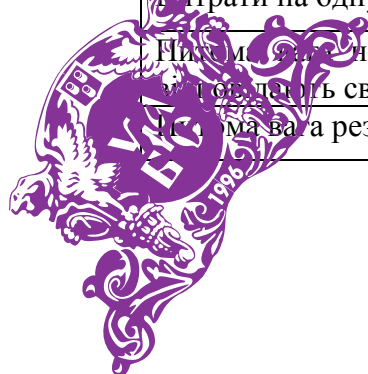
Показники	Обсяги фінансування, тис. грн.			У відсотках до загального обсягу фінансування		
	із загального фонду	із спеціального фонду	разом	загальний фонд	спеціальний фонд	разом
Обсяг фінансування в цілому по МОН України	7345152,03	3772663,06	11117789,06	100,0	100,0	100,0
Дослідження і розробки, державні програми	4828353,13	3041714,82	7860057,95	65,7	80,4	70,7
Фундаментальні дослідження у ВНЗ	137052,36	302,94	137355,30	1,9	0,008	1,24
Забезпечення діяльності Державного фонду фундаментальних досліджень	10057,57	558,33	10616,30	0,14	0,015	0,09
Прикладні розробки за напрямками науково-технічної діяльності ВНЗ	66020,93	129753,85	190774,4	0,90	3,31	0,02
Державні науково-технічні програми та наукові частини державних цільових програм з пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки	145,5	-	145,5	0,002	-	0,002
Розробки найважливіших новітніх технологій науковими установами	15274,09	691,68	15965,77	0,21	0,018	0,14
Виконання зобов'язань України у сфері міжнародного науково-технічного співробітництва	54969,86	126,04	55095,90	0,75	0,003	0,50
Фінансова підтримка розвитку наукової інфраструктури ВНЗ	3511,68	-	3511,68	0,05	-	0,05

Додаток С

Результативні показники наукової діяльності у вищих навчальних закладах України за 2007 рік (за даними Міністерства освіти і науки України)

Показники	Значення
Фундаментальні дослідження	
Кількість закладів, що здійснювали фундаментальні дослідження, од.	116
Чисельність працівників, зайнятих в проведенні фундаментальних досліджень, чол.	7197
Кількість фундаментальних досліджень, од.	1441
Опубліковано монографій, підручників, навчальних посібників, од.	5053
Публікації в наукових виданнях, тис. од.	83,9
Кількість проведених наукових семінарів та конференцій, од.	293
Витрати на одне фундаментальне дослідження, тис. грн.	95,1
Витрати на одну монографію, тис. грн.	157,8
Витрати на один підручник та навчальний посібник, тис. грн.	123,6
Витрати на одну наукову статтю, тис. грн.	3,5
Питома вага науково-дослідних (дослідно-конструкторських) робіт, які відповідають світовому рівню, %	85,0
Питома вага результатів фундаментальних досліджень, застосованих в прикладних наукових розробках, %	90,0
Прикладні розробки за напрямками науково-технічної діяльності ВНЗ та наукових установ	
Кількість закладів, що здійснювали прикладні розробки, од.	113
Чисельність працівників, зайнятих в проведенні прикладних розробок, чол.	2922
Створено видів нової техніки і технологій, од.	1199
Кількість проведених наукових семінарів та конференцій, од.	149
Впровадження результатів розробок у виробництво, %	100,0
Опубліковано монографій, підручників, навчальних посібників, од.	1777
Витрати на виконання однієї науково-дослідної роботи, тис. грн.	205,6
Витрати на одну монографію, тис. грн.	106,0
Витрати на один підручник та навчальний посібник, тис. грн.	84,8
Витрати на одну наукову статтю, тис. грн.	3,4
Питома вага науково-дослідних (дослідно-конструкторських) робіт, які відповідають світовому рівню, %	85,0
Питома вага результатів розробок, впроваджених у виробництво, %	100,0

Додаток Т
Зведені показники стану та розвитку фінансового забезпечення
системи вищої освіти і науки України за 2005–2008 рр.

Показники	2005	2006	2007	2008
Чисельність студентів вищих навчальних закладів, тис. осіб	2 575,2	2 709,7	2 786,6	2 813,8
<ul style="list-style-type: none"> з них частка студентів, які навчаються за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів 	37,6	37,6	37,6	37,6
Обсяги фінансування освіти, усього, млрд грн.	26,8	33,8	38,1	53,2
<ul style="list-style-type: none"> із них видатки зведеного бюджету на вищу освіту, млрд грн у тому числі для Міністерства освіти і науки України 	7,9 2,8	9,9 3,5	11,0 4,6	16,0 7,3
Кредитування здобуття вищої освіти за рахунок коштів із державного бюджету, млн грн	13,5	14,7	14,7	14,7
Обсяги фінансування фундаментальних і прикладних досліджень вищих навчальних закладів, підпорядкованих Міністерству освіти і науки України, усього, млн грн у тому числі:	196,6	247,6	358,0	402,7
<ul style="list-style-type: none"> із загального фонду, млрд грн. із спеціального фонду, млн грн із міжнародних фондів, млн грн 	95,1 85,9 15,6	136,2 91,9 19,5	202,5 126,6 28,9	247,1 124,3 31,3

Додаток У

Вихідні дані для побудови матриці переваг фінансування вищих навчальних закладів

№ п/ч	Вищий навчальний заклад	Обсяг фінансування ВНЗ			Кількість студентів ВНЗ								
		тис. грн.			осіб (денна форма навчання)			осіб (заочна форма навчання)			Осіб (денна +заочна форма навчання)		
		2004-2005	2005-2006	2006-2007	2004-2005	2005-2006	2006-2007	2004-2005	2005-2006	2006-2007	2004-2005	2005-2006	2006-2007
1	Волинський національний університет ім. Л. Українки	43335	50124	56640,6	7118	7225	7623	5980	6185	6408	13098	13410	14031
2	Дніпропетровський національний університеті м.Олеся Гончара	72872	85387	118463	11585	11778	11601	2282	2379	2892	13867	14157	14493
3	Донецький національний університет	107564	126547	137785	10788	10884	10879	8954	9052	8722	19742	19936	19601
4	Житомирський державний університет ім. І. Франка	21441	25225	31667	4584	4666	4426	3640	3657	3618	8224	8323	8044
5	Запорізький національний університет	41133	46875	12008,3	6095	6658	7094	5980	6166	6428	12575	12824	13522
6	Кам'янець – Подільський державний університет	19191	25588	33097	4490	4539	4680	4290	4349	3882	8780	8888	8562
7	Київський національний університет ім. Т. Г. Шевченка	175180	219874	309752	18140	18420	18235	4950	5866	3763	23090	24286	21998
8	Львівський національний університет ім. І. Франка	89253	119007	141089	18173	18190	18092	5390	5480	5340	23563	23670	23432
9	Миколаївський державний університет ім. В. О. Сухомлинського	19750	25095	29286	5394	5409	5353	3702	3654	3750	9096	9063	9103
10	Національний університет «Києво – Могиллянська академія»	24457	31290	50508,7	3190	3509	3376	4084	5155	4137	7274	8664	7513
11	Національний університет «Острозька академія»	382	12510	20536	3180	3200	3375	0	4205	0	3180	7405	3375
12	Ніжинський державний університет ім. М. В. Гоголя	5024	20067	28539,9	1650	1788	1922	810	910	904	2460	2698	2826

Продовження додатка У

13	Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова	64382	70852	92555,6	10394	10489	10739	6645	6668	6697	17037	17157	17434
14	Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника	61118	78320	96058	10308	10467	10587	8007	8121	8292	18315	18585	18550
15	Сумський державний університет	50002	52183	79829	5984	6071	6007	9208	9254	10036	15192	15325	16043
16	Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля	72754	97890	130052	14780	15465	12821	17380	16952	18433	32160	32417	31254
17	Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського	57798	72185	96247,4	9980	10100	9904	7680	7445	7966	17660	17545	17870
18	Ужгородський національний університет	45390	59670	62894	7097	7177	7368	3580	3636	3350	10673	10813	10718
19	Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна	75798	98590	130425	1304	8862	9118	3975	4077	3493	12679	12939	12611
20	Херсонський державний університет	24483	29913	37302	4008	4914	4884	2707	2785	2682	7615	7699	7566
21	Хмельницький національний університет	33495	43408	57807	5949	6952	6947	7403	7358	7580	14352	14310	14527
22	Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького	26795	33437	41794	7490	7502	5212	2491	2597	2746	9981	10099	7958
23	Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича	54980	70168	93557	9984	10164	10415	9295	9388	9206	19279	19552	19621

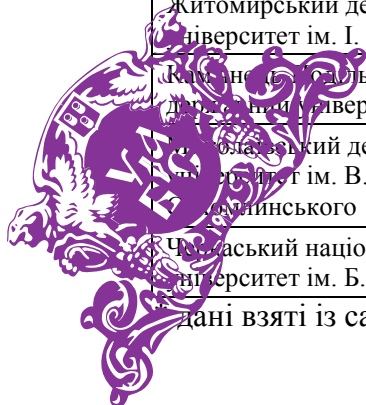

State Higher Educational
 "UKRAINIAN ACADEMY OF
 OF THE NATIONAL BANK OF U
 Державний вищий навчальний заклад
 "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ"
 НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

Додаток Ф
Значення індексу науково-інноваційного потенціалу вищого
навчального закладу для класичних університетів України за 2007 рік

Назва вищого навчального закладу	<i>I_{ін}</i>	<i>I_{інп*}</i>	<i>I_{вк*}</i>	<i>I_{но*}</i>	<i>I_{із*}</i>
Київський національний університет ім. Т.Г. Шевченка	2,055	1,2	2,33	1,79	2,9
Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна	1,42	1,27	1,51	1,44	1,66
Національний університет "Києво-Могилянська академія"	1,74	1,12	1,52	0,82	1,49
Львівський національний університет ім. І. Франка	1,2875	1,21	1,39	1,37	1,28
Одеський національний університет ім. І. І. Мечнікова	1,055	1,26	1,09	0,94	1,03
Національний університет "Острозька академія"	1,0375	0,98	1,09	0,8	1,43
Донецький національний університет	0,995	0,99	1,21	1,05	0,73
Хмельницький національний університет	0,965	0,97	0,89	0,78	1,21
Ужгородський національний університет	0,91	0,9	0,83	1	0,72
Дніпропетровський національний університет ім. Олеса Гончара	0,975	0,93	0,91	1,27	0,75
Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського	0,9675	0,98	0,89	0,81	1,19
Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника	0,825	0,99	0,97	0,7	0,64
Сумський державний університет	0,91	0,99	0,78	0,87	1,02
Закарпатський державний університет	0,885	0,8	0,88	0,75	1,11
Запорізький національний університет	0,94	0,98	1,01	0,86	0,91
Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича	0,9875	1,03	1,1	0,85	0,97
Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля	0,89	0,96	1,05	0,83	0,72
Волинський державний університет ім. Лесі Українки	0,835	1,01	0,8	0,77	0,76
Херсонський державний університет	0,8625	0,9	0,87	0,98	0,7
Ніжинський державний університет ім. М.В. Гоголя	0,7325	0,93	0,72	0,59	0,69
Житомирський державний університет ім. І. Франка	0,775	0,94	0,81	0,64	0,71
Кам'янський державний університет	0,7675	0,97	0,75	0,71	0,64
Львівський державний університет ім. В.О. Гоминського	0,765	0,89	0,62	0,59	0,96
Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького	0,76	0,95	0,78	0,65	0,66

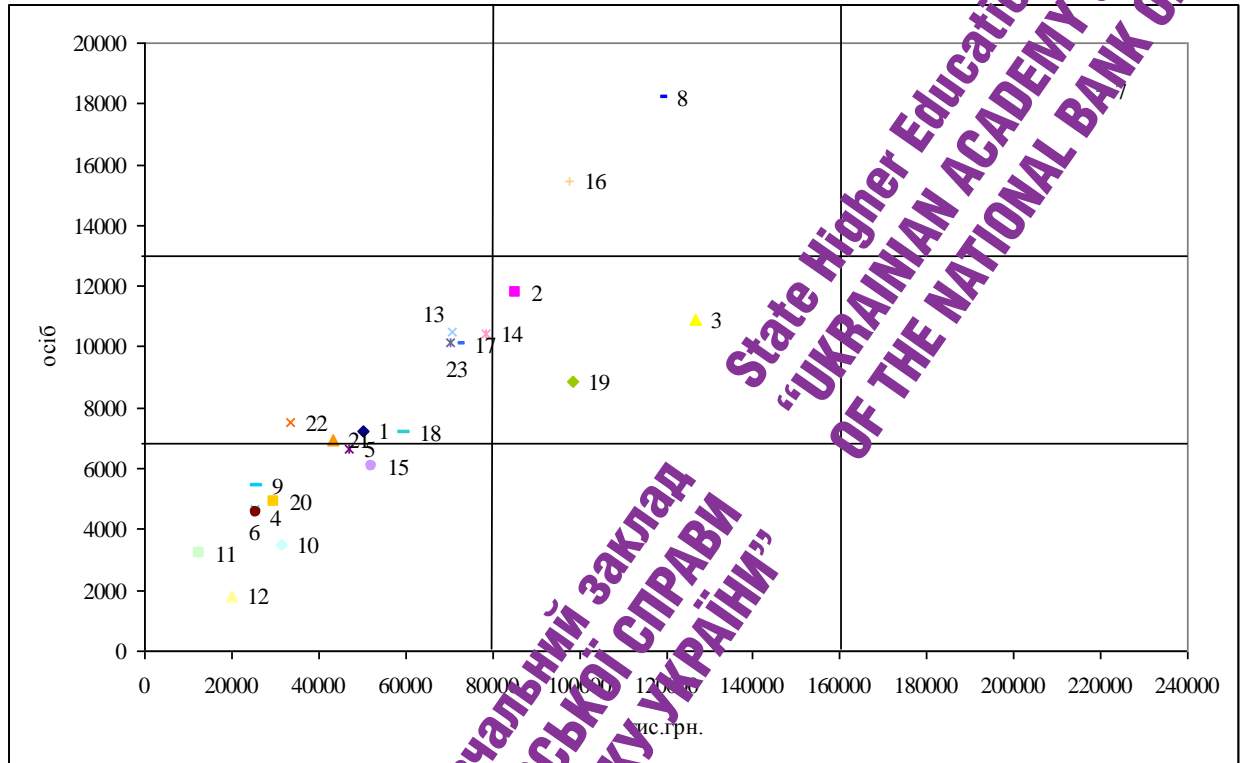
дані взяті із сайту Міністерства освіти і науки України

State Higher Educational Institution
 "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
 OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

Додаток Х

**Матриця переваг фінансування класичних
університетів з підготовки фахівців у 2006 – 2007 навчальному році**

- 1 Волинський національний університет ім. Л. Українки
- 2 Дніпропетровський національний університет ім. Олеся Гончара
- 3 Донецький національний університет
- 4 Житомирський державний університет ім. І. Франка
- 5 Запорізький національний університет
- 6 Кам'янець – Подільський державний університет
- 7 Київський національний університет ім. Т. Г. Шевченка
- 8 Львівський національний університет ім. І. Франка
- 9 Миколаївський державний університет ім. В. О. Сухомлинського
- 10 Національний університет «Кієво–Могилянська академія»
- 11 Національний університет «Острозька академія»
- 12 Ніжинський державний університет ім. М. В. Гоголя
- 13 Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова
- 14 Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника
- 15 Сумський державний університет
- 16 Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля
- 17 Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського
- 18 Ужгородський національний університет
- 19 Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна
- 20 Херсонський державний університет
- 21 Хмельницький національний університет
- 22 Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича

